

Caiete Silvane

162

Revistă de cultură. Sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Zalăul centenar

0260 612 870

caietesilvane@yahoo.com

www.caietesilvane.ro

Sumar

Cuvântul primarului municipiului Zalău, **Ionel Ciunt** p. 1

Elena Musca, Repere economico-sociale zăläuane după Marea Unire pp. 2-4

Imelda Chintă, Intermezzo narativ p. 4

Marin Pop, Delegații cercului electoral Zalău la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 pp. 5-24

Mihaela Sabou, Zalăul în zorii anului 1919 pp. 25-26

Daniel-Victor Săbăceag, Considerații despre trecerea instituțiilor juridice din Sălaj sub administrație românească în anul 1919 pp. 27-35

Dănuț Pop, Aspecte ale învățământului pedagogic sălăjean pp. 36-40

László László, „Am un vis” – într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini (VI) pp. 41-48

Arca poeziei. Ady Endre, Din Eriu până-n ocean, traducere de **George A. Petre**. O rubrică realizată de **Viorel Mureșan** coperta IV.

Surse foto Zalău vechi: colecția personală **Daniel Mureșan**, Arhivele Naționale filiala Zalău, Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, <https://www.facebook.com/groups/amintiridesprezalau> (din arhiva lui **Sebastian Ursan**).

Număr special dedicat Zalăului, în contextul Anului Centenar, realizat în colaborare cu Primăria Municipiului Zalău.

Caiete Silvane

ISSN 1454-3028

on-line: ISSN 2247-7365

Adresa redacției: Zalău, Piața 1 Decembrie 1918, nr. 11, Sălaj, România; Tel./fax 0260/612870; e-mail: caietesilvane@yahoo.com, office@caietesilvane.ro; www.caietesilvane.ro; www.culturasalaj.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, a Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău

Serie nouă, Anul XIV, Nr. 7 (162), iulie 2018.

Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 4 lei

Redacția:

Daniel Săuca - redactor șef

Viorel Mureșan - redactor șef adjunct

Daniel Hoblea - secretar de redacție

Marin Pop, Carmen Ardelean - redactori;

Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu, Imelda Chintă - redactori asociați;

Györfi-Deák György, Alice Valeria Micu, Gheorghe Moga,

Simona Ardelean - colaboratori.

Responsabili de număr: **Daniel Săuca, Marin Pop**

Corectură: **Oana-Maria Barariu-Săvuș**

Tehnoredactare: **Marius Soare**

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între: Consiliul Județean Sălaj; Instituția Prefectului Sălaj; Primăria Zalău; Direcția Județeană pentru Cultură Sălaj; Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Filiala Zalău; Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj; Inspectoratul Școlar Județean Sălaj; Arhivele Naționale Filiala Sălaj; Cenaclul literar „Silvania” și Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.

Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

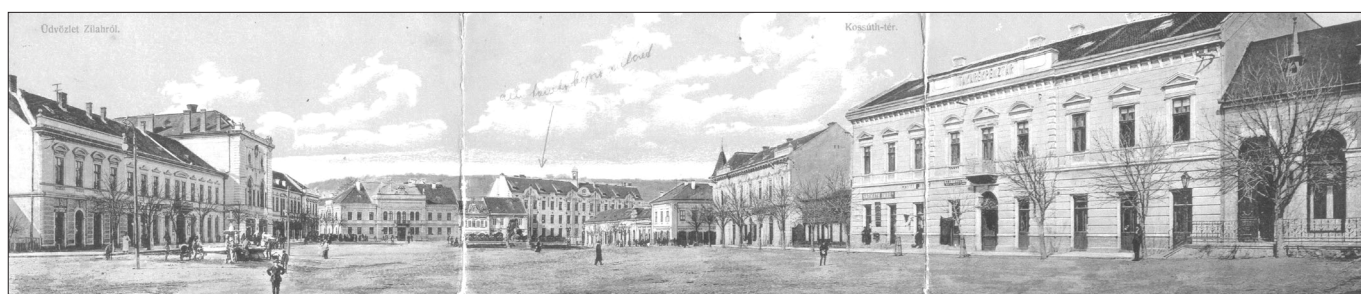

Revista „Caiete Silvane” este membră a Asociației Revistelor, Publicațiilor și Editurilor (ARPE)

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale, factorii poștali, prin Mediadiff Product SRL și prin redacție (telefon 0260-612870).

Prețul unui abonament pe o lună este de 4 lei. Pentru orice nereguli privind difuzarea vă rugăm să ne contactați telefonic la redacție.

Tiparul realizat la Tipografia Color Print Zalău, Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-661752

Revista de cultură a județului Sălaj, „Caiete Silvane”, respectă tradiția și ne oferă - și în acest an, un număr special dedicat Zalăului - an în care celebrăm, cu emoție, 100 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri, cel mai însemnat act al istoriei noastre, care a împlinit visul românilor de a fi uniți din punct de vedere teritorial și spiritual.

Acum doi ani am primit încrederea cetățenilor și mi-am asumat misiunea de a transforma orașul nostru într-un oraș curat, modern, prosper și sigur, vădită fiind și preocuparea mea de a păstra sentimentul de „acasă”, existent de secole în inimile zăleanilor.

Orașul Zalău este un oraș istoric, atestat documentar pentru prima dată în anul 1220, o istorie pe care ne-am străduit să o conservăm de-a lungul timpului, să ne implicăm în proiecte care au menirea de a pune în valoare o tradiție îndelungată, un timp im-

pregnat de cultură și valori locale atât de importante în definirea noastră spirituală.

Secolul XXI se caracterizează prin evoluție și vitalitate, iar Municipiul Zalău trece zilnic prin vastul proces de modernizare, de dezvoltare și tehnologizare, cu fiecare investiție nouă care este demarată sau finalizată. Au fost multe obiectivele pe care ni le-am propus, însă cu multă muncă, dăruire, încredere, susținere și profesionalism, pot aprecia azi că lucrurile au intrat pe făgașul normalității, că orașul nostru capătă un nou aspect de la o zi la alta. Este însă un proces laborios, care necesită timp și răbdare, deopotrivă implicare activă, investiții importante pe care le-am avut în vedere în strategia de dezvoltare urbană și pe care ne străduim a le concretiza treptat.

Astfel, îmi doresc ca în anul Centenarului Marii Uniri, cea de a XXI-a ediție a „Zilelor Muni-

piului Zalău”, să ne găsească mai încrezători, solidari și motivați de aceleași idealuri pentru care a fost înfăptuită și Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.

Ionel CIUNT,
Primarul Municipiului
Zalău

Repere economico-sociale zălăuane după Marea Unire

Elena MUSCA

Oare de ce privim atât de des în trecut? Poate să fie de teama de a nu ne îndepărta de un ideal colectiv pe care l-a avut neamul din care provenim, cum este idealul unității naționale, împlinit acum un secol. Poate de teama de a nu mai repeta greșelile istorice, pe care deși le regretăm, mereu le repetăm. Poate din necesitatea mereu prezentă de a expune în atenția conaționaliilor noștri și de a proiecta pentru urmași o societate transparentă, trecută și prezentă. Oricare ar fi motivele incursiunilor omenirii în timpul istoric trecut, este benefic pentru orice societate să cunoască momentele care au fost definitorii pentru un spațiu, o cultură, o civilizație. În acest an, care nu este unul oarecare, ci este centenar, propunem o scurtă retrospectivă a activităților și acțiunilor Zălăului de acum un secol.

După ce conflictele militare din timpul Primului Război Mondial au luat sfârșit și a avut loc procesul de încheiere a păcii, ca pretutindeni în Transilvania și în Sălaj românii au preluat structurile administrației. Acest lucru a fost posibil după anul 1920 și se reflectă în actele oficiale ale acelor bresle care și-au continuat activitatea: cizmarii, tăbăcarii, măcelarii și olarii.

Problema opțiunilor în ceea ce privește rolul breslelor în viața urbană și implicarea lor în toate activitățile legate de social, politic și cultural nu lasă nici o umbră de îndoială: asociațiile meșteșugarilor erau, în continuare, în fruntea tuturor acțiunilor, aveau constituite organisme pe străzi, pe societăți ș.a., care se ocupau de toate aspectele cotidianului prozaic, dar și de festivități, acțiuni culturale sau de momentele fundamentale din viața unui om. Condiția era de apartenență la una dintre comunitățile de meseriași, ca breasla să poată ajuta meșteșugarul și familia acestuia. Spiritul comunitar era o parte integrantă a mentalității zălăuanului din epoca medievală și modernă, continuat și după desăvârșirea Unității Naționale a românilor și instaurarea administrației românești. Viața în Zalău și-a continuat cursul firesc, deosebirea a fost în faptul că fiecare breaslă avea, pe lângă decan, și un conducător român, de regulă provenind din Vechiul Regat. Acesta asigura respectarea organizării și supravegherea funcționarea în condiții optime a breslei respective.

O altă regulă care s-a impus de către noua administrație românească a fost aceea ca limba folosită în documente să fie limba română, limba oficială a statului român. Autoritățile au găsit o rezolvare convenabilă pentru ca înțelegerea cu meșterii locali maghiari să funcționeze: toate procesele verbale erau consemnate bilingv, registrele având fiecare pagină împărțită în

două: în stânga se scria în limba română, iar în cealaltă jumătate în limba maghiară. Au apărut și unele exprimări hilare, cum ar fi titulatura unui proces verbal al cizmarilor din prima perioadă a deceniului de după unire, în care se notează că este adunarea asociației „ciobotarilor”! În acest caz este vorba, cu siguranță, de un român care provenea din fosta provincie a Moldovei, fiind ușor de recunoscut exprimarea unui urmaș al lui Ion Creangă. Pentru a ilustra acest fapt, ne-am orientat spre documentele breslei olarilor din Zalău. În registre se dovedește continuitatea activității olarilor zălăuani, aproape fără întrerupere. Procesele verbale au fost întocmite bilingv până la cel de-al Doilea Război Mondial. Meșteșugarii au respectat legile în vigoare ale statului român și s-au înregistrat la tribunal sub formă de asociație, în anul 1925, imediat după apariția Legii privind organizarea și funcționarea asociațiilor din anul 1924. În anul 1938 se revine la organizarea breslelor, motiv pentru care olarii cer păstrarea personalității juridice a breslei lor, care a funcționat ca asociație din 1925. Iată cererea respectivă:

„Domnule Ministru,

Subsemnata Asociațiune a măeștrilor olari din Zalău, str. V. Alexandri, am solicitat Tribunalului jud. Sălaj și am obținut de la acest Tribunal sub Nr. 1534/1925, acordarea personalității juridice sub Nr. 39 înscriindu-ne în registrul persoanelor juridice sub Nr. 39.

În baza legii asupra persoanelor juridice din 1924, Tribunalul Sălaj cu Nr. 1534/1925 a dispus înscrierea în registrul persoanelor juridice.

Având în vedere dispozițiunile legii pentru reconstituirea Breslelor, lege publicată în Mon. Of. Nr. 237 din 12 octombrie 1938 și anume dispozițiunile art. 51 din citata lege, cu onoare Vă rugăm Domnule Ministru pentru păstrarea personalității juridice a Asociației noastre să binevoiți a confirma personalitatea noastră juridică, în care scop Vă înaintăm prezenta cerere în termenul legal.

Zalău, la 28 Decembrie 1938.

cu deosebită stimă:

Asociația măștrilor olari din Zalău,

județul Sălaj repr. prin, președinte.

Dsale Dlui Ministru al Muncii – B u c u r e ș t i”¹.

Președintele asociației olarilor din Zalău în această perioadă a fost Csapó Péter, reales în această funcție în anul 1936, în cadrul adunării generale din data de 3 februarie. Secretar al asociației a fost ales din nou Birta Fráncisc, iar membri ai Consiliului de Administrație erau Máték József, Mihály Ferencz și Fazakas Gyula. Alegerile au fost validate de către magistratura Primăriei orașului Zalău. Procesul verbal a fost consemnat în registrul breslei numai în limba română, într-o grafie impecabilă și cu respectarea regulilor gramaticale.

„Alegerea Președintelui și Consiliului

Președintele raportează, că termenul funcției sale expiră și cere adunării generale ca să dispună adunarea generală alegerea altui președinte. Consiliul a luat la cunoștință raportul Președintelui și adunarea generală în unanimitate de voturi îl alege ca președinte pe Dl Csapó Petru. Secretarul raportează, că termenul funcției sale a expirat și cere adunării generale, ca să aleagă pe altul. Consiliul a luat la cunoștință raportul secretarului și în unanimitate de voturi alege ca secretar pe Dl Birta Fráncisc.

Alegerea Consiliului. Adunarea generală în unanimitate de voturi realege din nou vechiul consiliu.

Alegerea servitorului. Consiliul, respectiv adunarea generală în unanimitate primește raportul D.lui președinte, și alege ca servitor pe timp de 1 an pe D-l Csapó Vasile cu un salariu de 450 lei.

Fazakas Iuliu propune ca adunarea generală să ridice suma ajutorului de înmormântare. Adunarea generală în unanimitate de voturi primește propunerea D-lui Fazakas Iuliu și ridică ajutorul de înmormântare de la 1.000 lei la 1.400 lei pentru bărbați și de la 1.000 lei la 1.200 lei pentru femei.

Fazakas Iuliu propune că imobilul aflător la «Sarmás» ar trebui șanțuit, precum ar trebui reparat și drumul, deoarece se găsește într-o stare foarte rea. Adunarea generală în unanimitate de voturi primește propunerea lui Fazakas Iuliu, dispune șanțuirea imobilului de la «Sarmás» și repararea drumului.

Csapó Petru (semnătură)

Zalău, 3.II.1936

Văzut președinte (Ștampila)

Secretar Primăria orașului Zalău

Birta Ferencz (semnătură) Semnătură indescifrabilă

Membrii comisiei: Máték József, Mihály Ferencz, Fazakas Gyula”².

Numărul meșterilor olari care erau membri ai asociației a scăzut drastic. Astfel, procesul verbal încheiat cu ocazia adunării generale din data de 19 februarie 1938 consemnează prezența următorilor opt meșteri: Csapó Petru, Veres Iosif, Máték Iosif, Mihály Fráncisc, Fazakas Iuliu, Márton Alexandru, Szekely Mihái, Birta

Fráncisc³.

În general, după cum reiese din procesele verbale din registrul, adunările olarilor au ca scop principal stabilirea cantităților de galenă și glazură, care urmau să fie aduse de la Baia Mare și stabilirea prețului acestor materii prime. Problemele cotidiene ale meșterilor olari din asociație sunt luate în considerație, și li se acordă o atenție specială în adunările consiliului de conducere sau în cele generale. Consiliul aproba sumele alocate de către Casa de Ajutor de Învmormântare, care funcționează în continuare, și ajutoarele materiale acordate în caz de necesitate. Într-un proces verbal din anul 1939 se prezintă adunării comitetului o cerere: „Președintele raportează că Molnar Iosif membru în Asociația olarilor din Zalău cere un ajutor bănesc fiind bolnav și nefind în stare de a muncii”⁴.

În procesele verbale din anul 1940, pe lângă meșterii olari amintiți mai sus îl găsim și pe un anume Bujer Alexandru și un Kiss Alexandru, care probabil trecuseră între timp în rândul meșterilor sau veniseră din altă parte, dar care aveau cu certitudine autorizație de olari.

După dictatul de la Viena din a doua jumătate a anului 1940, în registrul de procese verbale al olarilor zălăuani consemnarea s-a făcut cu aceeași regularitate și rigurozitate, dar numai în limba maghiară. Problemele pe care le ridică meșterii olari sunt, în linii mari, aceleași cu cele dinainte de război: se respectă aceleași reguli stricte ale breslelor; ultimul proces verbal datează din anul 1956. Președintele asociației era Csápo Lajos, contabil era Mastan Sandor, dar și Csápo László; membrii în comitet erau Kiss Géza, Mihály Ferenc, Buier Sándor, Szabó Juliana și Csápo Zoltán. Procesul verbal nu mai este consemnat și în limba română.

Regimul asociativ al meșteșugarilor nu avea numai obiective profesionale, ci se extindea și asupra vieții cotidiene. Din anul 1924 datează un Regulament al Casei de înmormântare a Asociației meșterilor cizmari din Zalău. Respectivul regulament are nu mai puțin de 47 de paragrafe, ceea ce înseamnă că el cuprinde reglementări precise pentru toate împrejurările legate de decese. Scopul Asociației este „de a da ajutor în cazul în care un membru al asociației moare și pentru a se lua parte în corpore la înmormântarea membrului decedat”. Limba oficială este cea stabilită de către adunarea generală. Reședința a fost în Zalău, locul adunărilor era în sala de ședințe în casa sa proprie, situată în strada

Gheorghe Pop de Băsești nr. 5. Statutele au fost aprobate în ședința ținută la 13 iulie 1924 și semnate de notarul Farkas János și de președintele Barabás András”⁵.

În perioada interbelică viața cotidiană și-a continuat cursul normal, după cum se poate vedea documentat. Sistemul relațiilor de întraajutorare în ceea ce privește persoanele bolnave sau bătrâne și care aveau nevoie de ajutor, se manifesta extrem de precis și de riguros în cadrul breslei cizmarilor. Persoanele care făceau parte din breaslă, precum și membrii familiei meșterilor breslași, înscriși obligatoriu în asociația de mai sus, erau protejate de neplăcerile financiare care urmează după un deces, mai ales în cazul unui deces subit, prin accidentare sau alte cauze neprevăzute. Casa de înmormântare era, în fond, un sistem de economisire a banilor, care era în măsură să sporească depunerile la casierie, în cazul în care casa depunea banii strânși la bancă, iar cu dobânda acordată de aceasta se rotunjeau sumele casei.

Activitățile complementare celei referitoare la practicarea meseriei erau extrem de diverse. Pe lângă cele culturale, de construire și reparare de imobile de interes public, avem activitățile cu caracter civic și pentru a folosi un termen în accepțiunea modernă. Casa de ajutor de înmormântare a fost un exemplu elocvent, ca și reglementările și măsurile punitive prevăzute pen-

tru membrii breslelor, pentru cazul în care o persoană se îmbolnăvește și trebuie să fie îngrijită și ajutată din punct de vedere moral și material⁶.

Pe lângă aceste măsuri de întraajutorare, exista și o anume structură organizatorică stradală, cu scopul de acordare de ajutor reciproc. O astfel de asociație stradală despre care avem date arhivistice concrete a existat pe strada Crasnei din Zalău. Organizarea a purtat denumirea de kalandos și funcționa deja în anul 1774, de când s-au păstrat registre cu procese verbale și listele nominale ale conducătorilor (părinților kalandos).

În general, zălăuanii s-au conformat noilor realități după Marea Unire din 1918, cu toate că au fost și tensiuni în momentele cruciale ale schimbărilor firești în cursul preluării administrației și instituțiilor. Sub aspect economic, activitatea a continuat fără convulsii.

1 SJSjAN, Fond Bresle, Registrul de procese verbale al breslei olarilor din Zalău, nr. inv. 1, p. 342.

2 *Ibidem*, fila 326.

3 *Ibidem*, fila 339.

4 *Ibidem*, fila 344.

5 ArhMIAZ, Fond Bresle, Statutul casei de înmormântare al Asociației meșterilor cizmari, 1924, nr. inv. 75, 6 file.

6 SJSjAN, Fond Bresle, Registrul de procese verbale al Casei pentru ajutor de înmormântare, nr. inv. 76.

Intermezzo narativ

Imelda CHINȚA

Cristiana Sabou este proaspătă absolventă a Școlii Gimnaziale „Gheorghe Lazăr” din Zalău și a debutat în cadrul *Cenaclului Silvania* cu trei proze scurte intitulate *Necopil*, *Vibrații*, *Izvorul cu nume. Căile înțelepciunii*. Cristiana a fost de asemenea laureată la concursul de creație literară „Tinere condeie”, 2017, iar prozele deja menționate au fost jurizate în cadrul aceluiași concurs, ediția 2018.

Membrii cenaclului au remarcat calitatea narațiunilor, maturitatea scriiturii, dar și punctele vulnerabile ale prozelor lecturate. Prozatorul Florin Horvath a apreciat acuratețea creației, ideatica propusă de Cristiana, dar și dezinvoltura cu care aceasta abordează un plan sau altul. Poetul și jurnalistul, Daniel Săuca, mai vehement și cu atitudine critică, plasează discursul narativ al Cristiane în descendența celui postdecembrist, și își manifestă reticenta în ceea ce privește perspectiva literară a acestui tip de scriitură. Poetul și traducătorul Daniel Hoblea menționează faptul că straniul prozelor citite rezidă în melanjul între conceptual și sentimental. Sentimental, Cristiana își trădează vârsta, dar din punct

de vedere conceptual, scrisul este surprinzător, fiind un interregnum confesiv, eseistic, liric.

Președintele cenaclului, poetul Marcel Lucaciu, remarcă stilul unitar ce constă în analiză și autoanaliză, o analiză foarte detaliată, care pleacă de la simboluri, de la abstracțiuni filtrate printr-o afectivitate extraordinară. Criticul încearcă o încadrare a textelor, *Izvorul cu nume* este o legendă, *Necopil*, un început de roman, iar *Vibrații* face parte din categoria amintirilor. Maturitatea artistică a Cristiane se datorează lecturilor dublate de talent, sensibilitate, fantezie specifică vârstei adolescenței.

Poetul și prozatorul Ion Pițoiu-Dragomir surprinde amestecul dintre copilărie și maturitate, scriitura fiind în esență un joc cu lumea conceptelor și nu cu conceptele.

Dincolo de maturitatea afișată, universul conturat este ludic, iar tonul narațiunilor este deopotrivă confesiv și reflexiv. Prozele nu sunt altceva decât o căutare a propriului eu, trădând nevoia apartenenței la grup, specifică vârstei, etapei tranzitorii dinspre copilărie spre adolescență.

Delegații cercului electoral Zalău la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918

Marin POP

Anul 1918 are pentru români o dublă semnificație: s-a încheiat Primul Război Mondial, care a adus mari suferințe întregii omeniri și s-a realizat unitatea statală a tuturor românilor. În anul 1918, pe cale plebiscitară s-au unit cu România vechile provincii românești Basarabia, Bucovina și Transilvania, care fuseseră înglobate prin forță de două imperii anacronice: Imperiul austro-ungar și Imperiul țarist.

În toamna anului 1918, prăbușirea Austro-Ungariei nu mai putea fi oprită. Zadarnic a mai căutat pacea cu popoarele din monarhie. Pe temeiul principiilor de autodeterminare ale președintelui SUA, Woodrow Wilson, prin care națiunile singure aveau să hotărască soarta lor, românii și-au afirmat dreptul la viață proprie. Peste tot cuprinsul pământului românesc se aprindeau nădejdi de veacuri nutrite și cu o neșpusă înviorare se pornește la lupta pentru întregirea ființei noastre naționale. Chiar și din depărtare, de la românii din America și de la prizonierii români din Rusia, foști soldați în armata austro-ungară, soseau entuziasmele lor hotărâri prin care declarau că vor lupta pentru România tuturor românilor. Acasă, în Transilvania, Partidul Național Român era la datorie. Comitetul lui executiv s-a întrunit pe data de 12 octombrie 1918 la Oradea și a stabilit planul luptei și textul declarației de independență a românilor din această provincie, pe care Alexandru Vaida-Voevod a citit-o, pe data de 18 octombrie 1918, în Parlamentul din Pesta¹.

Consiliul Național Român Central de la Arad – guvernul din umbră

La Arad, Comitetul se întrecește ca Marele Sfat Național Român. Cunoscut sub denumirea de Comitetul Național Român Central, acest organism a exercitat, practic, funcțiile unui organ suprem de conducere a revoluției naționale românești. El a reprezentat o adevărată autoritate statală, investită cu puteri depline în organizarea și conducerea activității de eliberare națională a românilor transilvăneni. Din punct de vedere structural el a fost organizat în 12 secții, și anume:

I. Secția prezidențială, însărcinată cu organizarea, statistica și rezolvarea afacerilor curente;

II. Secția justițiară, însărcinată cu adunarea datelor despre atrocitățile comise în comunele românești;

III. Secția culturală, însărcinată cu adunarea datelor despre oprimarea învățământului public și pregătirea reformelor în acest domeniu;

IV Secția sanitară, însărcinată cu adunarea datelor

statistice despre instituțiile sanitare;

V. Secția economică, însărcinată cu asigurarea alimentării și pregătirea reformei agrare;

VI. Secția comercială și industrială, însărcinată cu pregătirea reformei comerțului prin organizarea tovărășiilor;

VII. Secția financiară, însărcinată cu afacerile și reformele financiare;

VIII. Secția de comunicație, însărcinată cu afacerile căilor ferate, poștă, telegraf și telefon;

IX. Secția de siguranță, însărcinată cu organizarea gărzilor naționale;

X. Secția de externe, însărcinată cu susținerea legăturilor cu reprezentanții CNR la statele și națiunile aliate și cu strângerea de date pentru conferința de pace de după război;

XI. Biroul de presă, însărcinat cu informarea ziarelor românești și din străinătate;

XII. Cancelaria centrală, care avea sarcina de a purta cărțile de exhibit și expedit și păstra arhiva și biblioteca.

Ca organe locale se menționează Consiliile comitatense (județene), care urmau să se organizeze pe secții în reședințele vechilor comitate și cele comunale, care urmau să fie alese prin vot universal².

După cum se poate observa, acest organism de conducere reprezenta, de fapt, un guvern de conducere al românilor. Astfel, prin constituirea acestei structuri de conducere i s-a ușurat Consiliului Dirigent munca, acesta adoptându-le apoi și îmbunătățindu-le.

Înființarea Consiliului Național Român al județului Sălaj, la Zalău

Acum, în aceste vremuri hotărâtoare, când se iveau zorile libertății, s-a înțeles și s-a văzut puternica legătură dintre popor și conducătorii lui firești. Sub egida Consiliului Național, toată populația românească s-a constituit în Sfaturi naționale județene și comunale, cu Gărzi naționale în fiecare comună, deoarece exista și pericolul unei revoluții care să cuprindă întreaga țară.

În orașul Zalău, în urma directivei-program intitulate *Spre orientare*, ia ființă Consiliul Național Român comitatens (județean). Conform raportului înaintat fruntașului național-român Teodor Mihali, a fost aleasă următoarea conducere: președinte – Gheorghe Pop (de Oarța); vicepreședinți – Alexandru Țiple și Iosif Fărcaș. Tot atunci s-au luat măsuri pentru înființarea gărzii naționale din Zalău și din comunele sălăjene³.

A doua zi, sub semnătura lui Gheorghe Pop, în calitate de președinte și a lui Ioan Gheție, secretar, a fost difuzat un apel către întreg județul Sălaj, care avea următorul conținut: „On(orate) Domnule! Vă aducem la cunoștință că Sfatul Național Român comitatens, la recercarea prezidentului, d-nul Teodor Mihali, s-a înființat și ca pe membru ales în acest comitet vă recercăm ca, în 24 de oare, să binevoiți a face pașii de lipsă, ca în cercul D-tale, să se înființeze secțiunile comunale române a(le) sfatului comitatens, și despre organizare aveți a raporta în cel mai scurt timp. Pentru spezele efective să deschideți colectă națională. Despre modul cum s-a înființat comitetul comitatens Veți fi înștiințat prin manifest”⁴.

Alegerea delegaților cercului electoral Zalău pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia

În conformitate cu ordinele primite de la Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, românii din cercul electoral Zalău s-au întrunit pe data de 25 noiembrie 1918 cu scopul de a alege cei cinci reprezentanți care urmau să participe și să-i reprezinte la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Din cuprinsul procesului verbal încheiat cu această ocazie aflăm că președinte al adunării a fost ales Gheorghe Pop (de Oarța), iar ca notar preotul Traian Truțașiu. Președintele a dat citire ordinului prin care se cerea alegerea de urgență a delegaților și „îi provoacă” pe cei prezenți să aleagă doi bărbați „de încredere”, care să supravezeze alegerile. Au fost numiți, „cu aclamație”, Dr. Octavian Felecan și Dr. Iosif Fărcașiu.

Președintele a deschis votarea, „care decurgând în ordine, pe baza scrutinului făcut de biroul adunării”, s-a constatat că unanimitate de voturi au obținut următorii: Traian Truțașiu, preot greco-catolic în Zalău; Dr. Augustin Pintea, avocat în Crasna; Eugen Boroș, contabil la filiala băncii „Silvania” din Zalău; Remus Roșca, preot ortodox în Treznea; Cornel Oțiel, preot greco-catolic în Buciumi. Ei au fost aleși din partea românilor din cercul electoral Zalău, „cu vot universal ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română”⁵.

În continuarea studiului nostru, în an centenar fiind, ne propunem să amintim câteva crâmpie din viața și prodigioasa activitate a delegaților care au reprezentat cercul electoral Zalău la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 și au semnat Unirea Transilvaniei cu România, respectiv Traian Truțașiu, Augustin Pintea, Remus Roșca și comandantul gărzilor naționale din județul Sălaj, Iulian Andrei Domșa. Referitor la viața și activitatea preotului Cornel Oțiel am publicat recent, tot în revista „Caiete Silvane” un studiu⁶, iar despre Eugen Boroș avem, până în prezent, foarte puține informații. Știm doar

că era funcționar la banca „Silvania”, filiala Zalău.

1. Protopopul greco-catolic Traian Truțașiu (1882-1931)

Formarea profesională

S-a născut pe data de 17 martie 1882, în localitatea Giorocuta, care făcea parte din Sălajul istoric, iar acum aparține județului Satu Mare. A absolvit studiile Seminarului teologic din Gherla în anul 1905, după

Traian Truțașiu

care a rămas ca profesor de limba română la Preparandia din Gherla, în perioada 1905-1909⁷.

Tânărul teolog se dovedește un orator și recitator de poezii desăvârșit, după cum aflăm din coloanele ziarului „Gazeta de Duminecă”. Astfel, pe data de 14 iulie 1907, în localitatea Santău are loc adunarea generală a despărțământului Tășnad a Astrei, fiind „o sărbătoare măreață, ca-și-care puține s-au mai serbat în acest ținut”. După lucrările adunării noului despărțământ și banchet a urmat un concert de seară, la care a participat și Traian Truțașiu. În cadrul programului artistic deosebit, cu puternică încărcătură patriotică, el a recitat „Lupta de la Rovine”, fragment din *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, dovedindu-se „un declamator foarte inteligent”. Iată ce consemna autorul articolului, prezent la eveniment: „Abstrăgându-se de la puțină grabă, ce prea lăsa să se simte undularea ambilor cântați, dl. Truțașiu s-a dovedit un declamator foarte inteligent. Și-a înțeles bine poezia și a scos în relief fazele marcante, încât a fost întrerupt de apla-

use. Satira III, deși perorată (recitată – n.n.) de-atâți și de-atâtea ori – pe semne nu s-a usat: la cuvintele lui Mircea: *Eu îmi apăr sărăcia, nevoile și neamul* parcă ne spune și azi rostul gândurilor și tendințelor noastre! Dl. Trușașiu s-a achitat cu pricepere și demnitate, pentru care a și secerat laudele și aplausele întregului auditor”⁸.

Pe data de 7 septembrie 1907, Traian Trușașiu s-a căsătorit cu Valeria Lobonțiu din Gârdani, fiica preotului Lobonțiu. Fericitul eveniment a avut loc în biserica greco-catolică din Gârdani, unde păstora socrul său și a fost anunțat de prestigiosul ziar șimleuan „Gazeta de Duminecă”⁹.

Preot în Drighiu și activitatea pe tărâm cultural-național

Pe data de 22 aprilie 1909, duminică, Traian Trușașiu a fost instalat ca preot în parohia Drighiu. Însoțit de vicarul Silvaniei, Alimpiu Barboloviciu și de fruntașul național-român dr. Coriolan Meseșian din Șimleu Silvaniei, noul preot „a fost așteptat cu bucurie de întreg poporul din comuna maternă și din cele două filii”. După oficierea Serviciului divin, vicarul Silvaniei și noul preot au ținut câte o „prea frumoasă predică ocazională”¹⁰.

Parohia greco-catolică Drighiu mai avea în componență filiile Nușfalău și Aleuș. Activitatea tânărului preot în această parohie a fost una prodigioasă, în special în domeniul învățământului, preoții fiind în acea perioadă și directori ai școlilor confesionale. Deși a păstorit la Drighiu doar cinci ani, el a reușit să construiască două edificii școlare noi, la Drighiu și la Aleuș. Aceste școli au fost construite după modelul celor de stat și în aceste condiții nu au putut fi invocate motive de desființare a lor de către autoritățile maghiare sau de trecere a lor la stat, unde limba de predare era maghiara, pe când la școlile confesionale greco-catolice se predă în limba română.

Pentru activitatea sa deosebită în domeniul învățământului primar a fost numit în funcția de inspector al școlilor confesionale din zona văii Barcăului și munților Plopiș¹¹.

Traian Trușașiu participă, de asemenea, la toate acțiunile culturale și naționale ale epocii, cum au fost adunările generale ale Astrei de la Șimleu din anul 1908 sau cea de la Blaj din anul 1911. Era considerat a fi unul dintre cei mai buni oratori bisericești din Sălaj. Se implică și sprijină, cu toate riscurile, candidatura lui Victor Deleu la alegerile parlamentare din 1 iunie 1910. Cu toate că alegerile parlamentare din circumscripția electorală a Șimleului au fost pierdute de către candidatul Partidului Național Român, Victor Deleu, pentru români a fost o mare victorie morală. Cei care au sprijinit candidatura lui Victor Deleu, printre care se găsea și Traian Trușașiu, sunt felicități public în coloanele prestigiosului ziar românesc „Gazeta de Duminecă”, impresionând, în mod special, cele publicate

de Coriolan Meseșian, președintele de circumscripție al PNR Sălaj¹².

Preot în Zalău, înainte de Marea Unire

În anul 1914, Zalăul a devenit parohie greco-catolică. Până atunci nu a existat parohie românească în Zalău, credincioșii greco-catolici de aici aparținând de parohia din Ortelec.

Primul preot al parohiei din Zalău a fost Traian Trușașiu. La instalarea lui la Zalău, pe data de 23 iulie 1914, a luat parte și intelectualitatea sălăjeană, în special cea din zona Zalăului, adică „tot ce aveam mai de seamă din punct de vedere național, tocmai pentru a scoate în evidență importanța acestui act”.

Preotului Trușașiu i se asigură un salariu de 800 de coroane, sumă repartizată pe credincioșii din Zalău. Era însă un salariu foarte mic pentru un preot care slujea în capitala județului, iar credincioșii doreau ca acesta să fie „o persoană reprezentativă din toate punctele de vedere”, adică și financiar. Din această situație materială grea, preotul Trușașiu a fost scos de către banca „Silvania”, „mare binefăcătoare a Sălajului nostru”, care l-a numit funcționar la filiala din Zalău, acordându-i o remunerație bună, pentru a-și asigura existența materială¹³.

Au urmat anii tulburi ai războiului mondial, dar la sfârșitul acestuia, românii vor reuși să se unească într-un singur stat.

Delegat la Adunarea Națională de la Alba Iulia și semnatar al Unirii Transilvaniei cu România

Traian Trușașiu participă și el, pe data de 11 noiembrie 1918 la înființarea Consiliului Național Român comitatens, fiind ales în funcția de secretar al acestui organism politic românesc¹⁴.

După cum am văzut din procesul-verbal de mai sus, Traian Trușașiu a fost ales ca delegat la Adunarea Națională de la Alba Iulia. Așadar, a făcut parte din cei 1228 de delegați care au semnat Unirea Transilvaniei cu România. A doua zi, pe data de 2 decembrie 1918, a fost ales în Marele Sfat Național al Transilvaniei, adică primul parlament provizoriu al românilor transilvăneni¹⁵.

Ctitor al Catedralei „Adormirea Maicii Domnului” din Zalău

În cadrul României Întregite, preotul Traian Trușașiu s-a implicat în viața politică, culturală și religioasă a Sălajului, până la dispariția sa prematură, în anul 1931.

Gheorghe Pop de Oarța primul prefect român al Sălajului, după 1918, l-a numit pe preotul Trușașiu în funcția de secretar al Prefecturii. În această calitate edita și „Gazeta oficială a județului Sălaj”, fiind redactorul ei. De asemenea, el a mai îndeplinit și funcțiile de membru al Comisiei județene pentru aplicarea reformei agrare din 1921, membru al comitetului de

directori ai băncilor „Silvania” din Șimleu și al Băncii Populare din Zalău.

În anul 1922, parohia Zalău devine sediu protopopes, iar Traian Trufașiu protopop tractual. El poate fi considerat și unul dintre ctitorii Catedralei greco-catolice din Zalău. Pornind de la suma de 150.000 de lei, fondul pentru construirea acestei biserici, prin eforturile susținute ale protopopului Trufașiu a ajuns în primăvara anului 1930, când se începe construcția bisericii la suma de 3,5 milioane lei.

În anul 1927, protopopul Trufașiu a fost ales ca senator în Parlamentul României pe listele Partidului Național Țărănesc. În această calitate a căutat prin toate mijloacele legale să mărească fondul destinat construirii bisericii greco-catolice din Zalău. Deși PNȚ se afla în opoziție, el a obținut de la Alexandru Lapedatu, ministrul liberal al Cultelor, suma de 300.000 lei.

În toamna anului 1928, Regența l-a desemnat pe Iuliu Maniu să formeze noul guvern și astfel Partidul Național Țărănesc ajungea la putere. Protopopul Traian Trufașiu și Gheorghe Pop obțin mandatele de senatori ai Sălajului. Ei reușesc să mărească acest fond, până în primăvara anului 1930, când se decide începerea construcției noii biserici, la suma de 3,5 milioane lei.

Proiectul construcției bisericii din Zalău a fost întocmit de către arhitectul diecezan Antoniu Sallerbeck, iar licitația pentru construcția bisericii a fost câștigată de către antreprenorii Ratz și Attl din Cluj, pentru suma de 6,5 milioane lei. Dar toate cheltuielile urmau să ajungă până la aproximativ 10 milioane lei.

Începerea construcției în primăvara anului 1930 a fost una inspirată, deoarece în anul următor, datorită crizei economice mondiale și banca „Silvania”, unde se găsea acest fond, a intrat în incapacitate de plată și biserica rămânea doar cu cărțile de depunere. Astfel, până în toamna anului 1930, biserica era ridicată până la acoperiș.

Un eveniment deosebit pentru protopopul Traian Trufașiu și credincioșii greco-catolici din Zalău a avut loc pe data de 13 iulie 1930, când s-a sfințit temelia noii biserici. Slujba a fost celebrată de către canonicul Dionisiu Vaida, delegat din partea episcopului Iuliu Hossu, care a fost asistat de către opt preoți. La acest eveniment au participat întreaga intelectualitate din oraș, reprezentanții bisericii greco-catolice și a celei ortodoxe, judecători, avocați, funcționari, ofițerimea, credincioși etc. La sfârșitul liturghiei, canonicul Vaida a rostit o predică impresionantă. Printre altele, el spunea că: „Credința lucrătoare ne-a adus aici, credința a realizat lucrul ce e aici. Ea operează supremul bine în lume: dragoste, moralitate, pace, fericire. Unde se cultivă, unde se predică ea cu o exclusivă competență și în mod distinct? În biserică, unde e Dumnezeu, care e dragoste și supremul bine este! Ea credința e pretutindeni”. După predică, Traian Trufașiu a dat citire

actului fundațional, pe care îl redăm în continuare: „Întru mărirea lui Dumnezeu și Pomenirea Adormirii Preacuratei Fecioare Maria, pus-am fundament acestui sfânt locaș pentru a fi loc de închinare Românilor uniți cu vecinica cetate a Romei; celor urgisiți adăpostire; celor ce sunt în necaz mângăiere; bolnavilor loc de tămăduire; păcătoșilor ușurare.

Începutu-s-a zidirea acestui sfânt locaș, în anul dela facerea lumii 7438; de la fundarea Romei 2694; de la nașterea Mântuitorului 1930; dela descălecarea strămoșilor noștri Romani în Dacia sub împăratul Traian, 1825; dela unirea sfintei noastre biserici cu biserica mamă a Romei celei vechi, 230, dela unirea tuturor românilor, 12.

Prin zelul neobosit a parohului protopop Traian Trufașiu, cu ajutorul statului Român, a județului Sălaj, a orașului Zalău și jertfa credincioșilor, ziditu-s-a acest loc de închinare – a cărui edificare va costa aproximativ 10 (zece) milioane lei, sub păstorirea preafericitului Părinte Papa Pius al II-lea, supremul Pontifice al Bisericii catolice și marele mecenat al Românilor uniți; Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș fiind I.P.S.S. Dr. Vasile Suciu; Episcop al Diecezei Gherlei P.S.S. Dr. Iuliu Hossu; în anul începerei domniei M.S. Regelui Carol al II-lea, din Familia Hohenzollern-Sigmaringen; Președinte al consiliului de miniștri fiind Dr. Iuliu Maniu, fiul Sălajului; fiind ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor N. Costăchescu; Director Ministerial al Ardealului Dr. Valer Moldovan; Prefect al județului Sălaj, Dr. Alexandru Aciu; Președinte al delegației județene Dr. Cornel Sima; Primar al orașului Ioan Mango; protopop al districtului Bred și paroh român unit al Zălaului Traian Trufașiu, senator de Sălaj, iar curatori: Dr. Gheorghe Pop, avocat, senator de Sălaj, Dr. Ioan Ghețe, avocat, Dr. Augustin Pinte, avocat; Dr. Ioan Ember, consilier la Curtea de Apel, Dr. Cornel Centea, consilier la Curtea de Apel; Leontin Ghergariu, directorul liceului de stat; Francisc Ferdic, șeful ocolului silvic, Ioan Mango, primarul orașului, Dumitru Mărginean, revizor școlar; Dr. Alexandru Vașvari, judecător; Ioan Bratiș, controlor financiar; Grigore Avram, librar; Vasile Toth, croitor; Gligor Hendea, George Pop, Dumitru Ardelean, Mihai Sur, Ioan Margin, Mihai Moș, econom; cantor Alexandru Pop, subrevizor școlar; crâsnic al bisericii Vasile Taloș.

Ridicatu-s-a acest sfânt locaș pe locul designat de Marele Arhireu al Diecezei Gherlei, Vasile cândva Hossu, după planul inginerului arhitect Antoniu Sallerbeck, dela Episcopia română unită a Oradiei Mari și prin iscusința antreprenorilor arhitecți Ratz și Attl din Cluj, sub controlul inginerilor Iosif Feher și Adalbert Pentelek din Zalău.

Binecuvântatu-s-au începutul acestei lucrări prin binecuvântarea Rss. Dionisiu Vaida, canonic al capitolului Diecezei Gherlei, asistat fiind de protopopul Traian Trufașiu și un sobor de 8 preoți.

Făcut-am aceasta scrisoare, ca să rămână de pomenire, celor ce vor urma după noi, iar pentru a o feri de urgia vremii, am închis-o meșteșugit și am pus-o la temelia zidului sub sfântul jertfelnic.

Zalău, la 13 Iulie 1930

Paroh-protopop
ss. Traian Trușașiu

Delegatul Episcopiei
ss. Dioniziu Vaida
canonic-cancelar”.

După sfințirea apei și a temeliei s-a așezat în ea acul fundațional, închizându-se cu o piatră, pe care au lovit-o, conform tradiției, mai multe persoane cu un ciocan.

La data de 28 august 1930, în urma noii arendări a eparhiilor, parohia Zalău trece de la dieceza Gherlei la cea de Oradea, înființându-se un nou district protopopesic al Zalăului, iar Traian Trușașiu este înaintat la gradul de arhidiacon protopopesic¹⁶.

Senator în Parlamentul României și consilier județean

Traian Trușașiu s-a implicat activ și în viața politică, fiind unul dintre liderii marcant ai organizației Partidului Național Român din Sălaj, partid care din anul 1926, prin fuziunea cu Partidul Țărănesc, a luat titlatura de Partidul Național-Țărănesc.

Pe data de 24 aprilie 1920, are loc, la Alba Iulia, Congresul Partidului Național Român. Organizația județeană a PNR din Sălaj a convocat o adunare generală, care a avut loc pe data de 18 aprilie 1920, la Șimleu Silvaniei. A fost și o serbare populară, deoarece, cu o zi înainte se împlinise un an de la intrarea armatei române eliberatoare în acest oraș. După serbare, membrii PNR s-au întrunit în ședință. Scopul ei principal a fost acela de a-i alege pe cei cinci delegați care urmau să participe la Congresul PNR de la Alba Iulia. La propunerea lui Victor Deleu au fost aleși ca delegați ai partidului la Congresul de la Alba Iulia următorii: Dr. Gheorghe Pop, fost prefect de Sălaj, Ioan Nossă, preot, Teofil Dragomir, mare proprietar, Ioan Coste, preot și Dr. Iuliu Mureșan, avocat. Ca supleanți au fost aleși protopopul Grațian Flonta, preoții Traian Trușașiu și George Maior¹⁷.

Congresul PNR a adoptat un proiect de rezoluție și s-au ales organele de conducere. Iuliu Maniu a fost reales în funcția de președinte, la propunerea doctorului Coltor, care a fost primită cu aplauze îndelungi și ovații entuziaste. A fost aleasă și o comisie de 40 de persoane care să examineze situația politică din țară și să formuleze proiectul de rezoluție al congresului. Între aceștia au fost aleși și fruntașii politici sălăjeni Traian Trușașiu și Gheorghe Pop de Oarța¹⁸.

În luptele politice din perioada în care PNR s-a aflat în opoziție, organizația din Sălaj a fost alături de liderul partidului, Iuliu Maniu. Pe data de 30 martie 1923 îi trimitea o telegramă, de susținere semnată de către 40 de fruntași politici ai PNR Sălaj. Printre aceștia s-a aflat și protopopul Traian Trușașiu¹⁹.

Pe data de 10 august 1926 are loc ședința de constituire a primului Consiliu Județean din Sălaj, în localul Prefecturii de atunci (sediul actualei Primării a Municipiului Zalău). În conformitate cu articolul 108 al legii de unificare administrativă, toți consilierii prezenți au depus jurământul prescris la acest articol. Printre ei se găsea și Traian Trușașiu.

Conform următorului articol, 109, al legii, s-a trecut la alegerea structurilor de conducere pentru o perioadă de patru ani. În funcția de președinte al Consiliului Județean a fost ales, prin vot secret, Gheorghe Pop de Oarța. Tot prin vot secret, în conformitate cu articolul 110 al legii amintite, au fost alese și comisiile de specialitate după cum urmează: 1) Comisia administrativă, financiară și de control; 2) Comisia de lucrări publice; 3) Comisia economică; 4) Comisia cultelor și învățământului și 5) Comisia sanitară și de asistență socială. Fiecare comisie avea câte un raportor, un supleant și patru-cinci membri. Traian Trușașiu a fost ales ca raportor la comisia sanitară și de asistență socială și ca membru în comisia cultelor și învățământului²⁰.

La alegerile parlamentare din anul 1927 din partea PNT Sălaj au candidat, pentru mandatul de senator, protopopul Traian Trușașiu și Alexandru Aciu²¹.

La alegerile pentru Adunarea Deputaților din data de 7 iulie 1927, în Sălaj, PNT a obținut un număr de 27.782 de voturi, ceea ce reprezenta 50,04 %. PNL a obținut doar 10.484 de voturi, ceea ce reprezenta 18,92 % din numărul total de voturi²².

În urma acestei victorii zdrobitoare, organizația PNT Sălaj a obținut un număr de trei mandate de deputați. În ordinea de pe listă ei au fost Iuliu Maniu, Victor Deleu și Gavril Oșianu. Dar Iuliu Maniu a câștigat un mandat de deputat și în județul Alba. A optat pentru acesta și i-a lăsat locul la Sălaj următorului candidat de pe listă, preotul Aurel Ghilea.

La Senat, lista PNT Sălaj a întrunit 16.357 de voturi și a ieșit învingătoare, față de numai 3.181 de voturi cât a obținut lista liberalilor²³. Astfel, Alexandru Aciu și Traian Trușașiu au primit mandatul de senator în Parlamentul României.

În toamna anului 1927, conducerea PNT a luat hotărârea să se înceapă în întreaga țară o vastă campanie de răsturnare a guvernului liberal, apelându-se și la sprijinul tuturor categoriilor sociale. În acest scop s-a anunțat organizarea primului Congres General al partidului, pe data de 20 noiembrie, la Alba Iulia, oraș care reprezenta simbolul reîntregirii neamului românesc. Acest congres era conceput și ca o mare întrunire de opoziție față de guvernul liberal și la el urmau să participe un număr foarte mare de cetățeni²⁴.

Pregătirile pentru a participa la Congresul de la Alba Iulia încep și în județul Sălaj. Pe data de 7 noiembrie 1927, prefectul județului, Ioan Ossian trimitea o telegramă ministrului de Interne, în care îl înștiințază de faptul că pe data de 5 noiembrie a avut loc o în-

trunire a conducătorilor organizației PNȚ, la Zalău, în casa protopopului Traian Trufașiu, senator al acestui partid²⁵.

Congresul PNȚ a fost interzis de către guvernul Brătianu, dar a avut loc, totuși, pe data de 6 mai 1928, la el participând și Traian Trufașiu, alături de o numeroasă delegație sălăjeană de aproximativ 250 de persoane²⁶.

Evident că guvernul liberal a încercat să minimizeze importanța acestei mari adunări, dar ea a fost cea mai mare adunare populară și acțiune politică de acest fel organizată de un partid politic, la ea participând aproximativ 100.000 de persoane din întreaga țară²⁷.

Traian Trufașiu candidează din nou pentru un mandat de senator și la alegerile parlamentare din decembrie 1928²⁸. Erau primele alegeri organizate de către PNȚ, care ajunsese la guvernare, și de aceea s-a acordat o atenție deosebită bunei desfășurări și a corectitudinii acestora. Și în județul Sălaj, alegerile au fost câștigate detașat de către PNȚ. La Senat votau doar persoanele peste 40 de ani. Din cele 29.350 de voturi valabile, lista PNȚ a obținut 19.184 de voturi, cea maghiară 9.722 și cea liberală 444 voturi. Astfel, în urma acestei victorii zdrobitoare a listei PNȚ au primit mandatul de senator Gheorghe Pop de Oarța și Traian Trufașiu²⁹.

În urma acestor alegeri, organizația PNȚ din Sălaj trimitea în Parlamentul României cinci deputați și trei senatori (unul din partea consiliilor comunale). Era cea mai strălucită victorie a acestui partid în județul nostru.

Sfârșitul prematur

Pentru meritele sale deosebite, protopopul Traian Trufașiu a fost decorat cu medaliile „Răsplata muncii pentru Biserică”, clasa I, iar ca om politic, pentru serviciile aduse neamului românesc a fost decorat cu medalia „Coroana României” în grad de comandor.

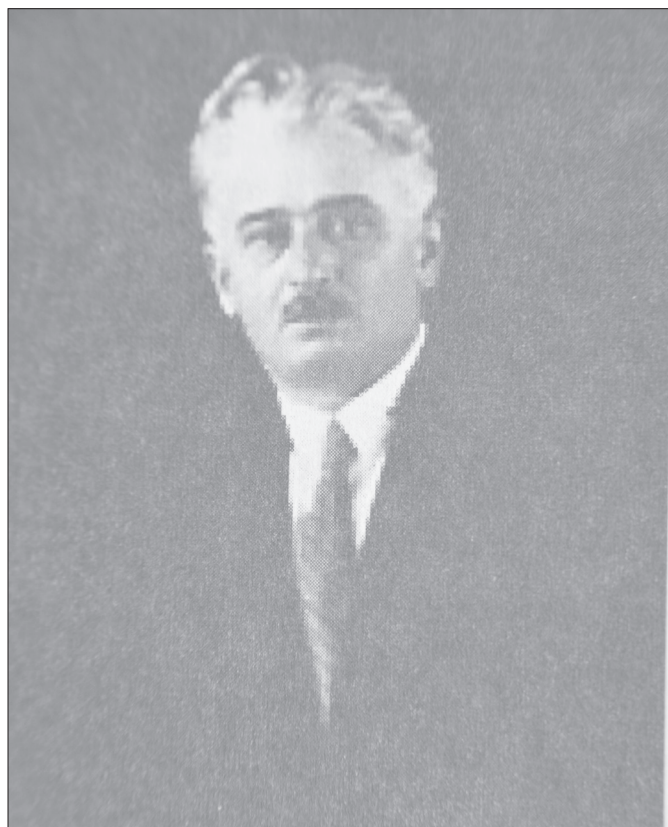
Din păcate, pe data de 17 noiembrie 1931, pe când se afla în parohia din Cizer pentru introducerea noului preot, Emil Lobonțiu, Traian Trufașiu moare, în urma unui atac de cord, la vârsta de numai 49 de ani.

A fost regretat de către întreg Sălajul, care l-a condus pe ultimul drum. Slujba de înmormântare a avut loc pe data de 19 noiembrie, la biserica greco-catolică din Șimleu, după care osemintele lui au fost transportate și așezate în cavoul familial din Giorocuta³⁰. În localitățile Măierîște, Bobota și Supurul de Sus cortegiul funerar a fost întâmpinat de către protopopii Emil Ostate, Valentin Coposu și preotul Deac.

În concluzie, se poate spune că și Traian Trufașiu face parte din galeria marilor personalități sălăjene. Prin munca și conștiinciozitatea sa, în toate funcțiile importante pe care le-a avut, și-a adus și el aportul la realizarea Marii Uniri din 1918 și la consolidarea acesteia, în anii care au urmat, până la dispariția lui

prematură din această lume.

2. Dr. Augustin Pintea (1885-1959)

Augustin Pintea

Augustin Nicolau Pintea s-a născut pe data de 14 decembrie 1885 în localitatea Cozla. Era fiul preotului din localitate, Simion Pintea și al Ecaterinei. A fost botezat pe data de 25 martie 1886 de către „Magnificul Domn” Ștefan Filep și fiica acestuia, Ana, care i-au mai adăugat prenumele de Ștefan, după nașul de botez. Preot de botez a fost Iosif Lemenyi din Remetea³¹.

Formarea profesională

A urmat cursurile școlii primare la școala de stat din Baia Mare, patru clase la liceul minoriților din Șimleu Silvaniei, iar cele patru clase superioare de liceu le-a urmat la liceul românesc din Beiuș, unde în luna iunie 1903 și-a susținut examenul de maturitate³². Director al renumitului liceu din Beiuș era vrednicul preot și dascăl Ioan Buteanu. Printre colegii săi s-au numărat avocatul martir Nicolae Bolcaș, Ștefan Mărcuș, avocat și fost prefect de poliție, Leonida I. Pop, judecător, Valer Vicaș, notar în Șimleu, Sabău I. Cornel, director de școală normală, preoți și avocați care au contribuit la realizarea Marii Uniri și consolidarea ei în perioada interbelică³³.

S-a înscris, apoi, la Facultatea de Drept din Cluj, obținând la 2 mai 1907 diploma de doctor în drept, iar la 3 octombrie 1911 a obținut diploma de avocat, în fața comisiei de examinare, de pe lângă Curtea de

Apel din Budapesta.

Începând cu luna mai 1907 și până în ianuarie 1912 a făcut practică, ca stagiar, în Șimleu Silvaniei, la avocatul Dr. Victor Deleu, la avocatul Dr. Roth Hago din Zalău și la avocatul Dr. Gheorghe Duleșiu din Hunedoara³⁴.

Ca tânăr avocat stagiar la Șimleu se implică alături de Victor Deleu în mișcarea cultural-națională românească. Pe data de 9 noiembrie 1908 a avut loc sfințirea noului edificiu școlar din Giurtelec, definitivat în acea toamnă. La eveniment a participat întreaga comunitate locală, în frunte cu preotul Vasile Cristea și învățătorul Daniil Graur. De asemenea, fruntașii politici Nicolae Munthiu, Augustin Pintea, preotul din Cehei, Alimpiu Costea, învățătorul Nicolae Pop din Hidig etc. După cuvântările preoților și fruntașilor politici, care i-au lăudat pe preotul și învățătorul din Giurtelec pentru reușita lor, a urmat „o masă bogată, dată de dna și d. Graur în noul edificiu școlar, la care iau parte toți oaspeții din afară, precum și fruntașii din comună – între cari și țărani”³⁵.

Augustin Pintea participă la adunarea de protest împotriva legii electorale elaborată de Andrassy, care a avut loc la Hidig (Măieriște), pe data de 29 noiembrie 1908 (stil nou), alături de fruntașii politici din Șimleu, Victor Deleu, Coriolan Meseșianu, Nicolae Munthiu, Eugen Boroș etc.³⁶.

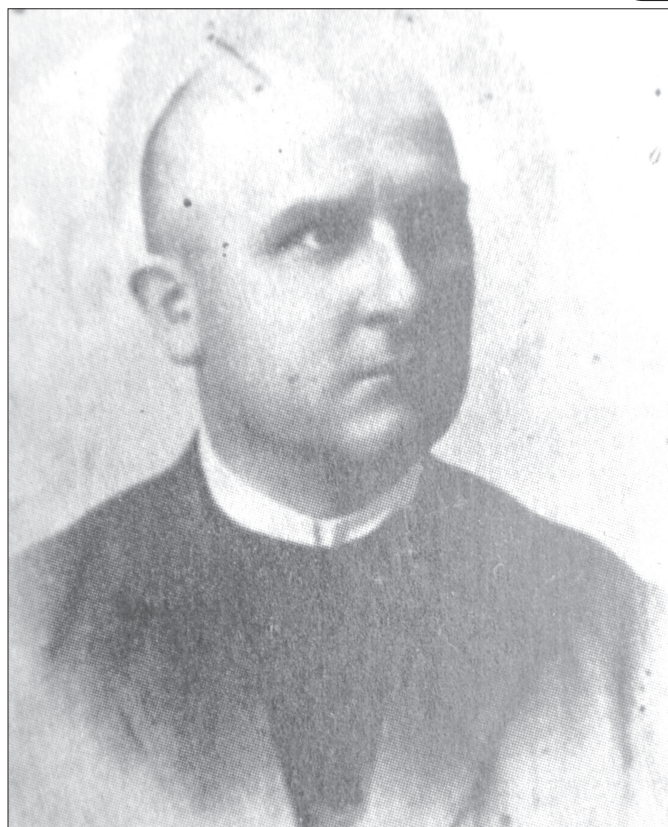
La adunarea generală a RFRS din anul 1908, în lipsa lui Victor Deleu, secretarul reuniunii, care era bolnav, Augustin Pintea a dat citire raportului de activitate, anunțând că în anul 1909 adunarea generală urma să se țină la Hotoan³⁷.

În luna ianuarie a anului 1912, Augustin Pintea s-a înscris ca avocat cu titlu definitiv, cu sediul în Crasna, unde a funcționat până în anul 1919.

De la Marele Război la Marea Unire

Între timp a izbucnit Primul Război Mondial, iar Augustin Pintea a fost mobilizat, în anul 1917 și repartizat la Regimentul de honvezi, precum și la Parchetul honvezesc din Cluj, unde a obținut gradul de sergent³⁸.

Evenimentele revoluționare din toamna anului 1918 l-au surprins la Tribunalul militar din Oradea. La sfârșitul lunii octombrie 1918, Augustin Pintea a părăsit Oradea și s-a stabilit la Cluj. De aici a luat legătura cu intelectualii din Zalău, Șimleu Silvaniei și Crasna, „în vederea organizării politice și militare a românilor sălăjeni”. În acest scop, s-a deplasat de mai multe ori în cele trei localități, după cum afirma el mai târziu. Iată cum descrie evenimentele istorice din toamna anului 1918 și marele praznic național de la Alba Iulia, la care a participat în calitate de delegat ales, cu credențional, în cercul electoral Zalău: „Una din aceste deplasări a fost la 12 noiembrie, când, în cadrul unei adunări, s-a creat Consiliul național român al județului Sălaj, în fruntea căruia este ales avocatul

Cornel Oțiel

dr. Gheorghe Pop. Tot atunci a luat ființă Comandamentul gărzilor naționale române din județul Sălaj; la comanda acestei noi instituții, fiind desemnat avocatul dr. Iulian Andrei Domșa, locotenent în rezervă.

În ultima decadă a lunii noiembrie m-am deplasat la Crasna și Șimleu Silvaniei pentru organizarea adunărilor de desemnare și alegeri de delegați pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia. În acest cadru, adunarea despărțământului Crasna al Astrei l-a desemnat pe Ioan Pereni din Ortelec, iar Despărțământul Șimleu Silvaniei, pe Nicolae Munthiu și Iuliu P. Mureșian. Adunarea «Societății pentru fond de teatru român», Despărțământul Șimleu Silvaniei, l-a ales pe dr. Pompei Fărcaș. Iar adunarea «Reuniunii femeilor române» din Șimleu Silvaniei și-a stabilit ca delegați pe Cornelia Maniu și Lazăr Maior din Pericei; ca supleant a fost desemnat Emanoil Stoica.

Totodată, s-au desfășurat alegeri de delegați în cadrul cercurilor electorale. Cercul Zalău i-a ales pe Traian Trușășiu și Eugen Boroș din Zalău, Remus Roșca din Tresnea, Cornel Oțiel din Buciumi și pe subsemnatul – dr. Augustin Pintea, ca delegați la Adunarea Națională ce urma să se întrunească la Alba Iulia.

Investit cu mandatul de răspundere istorică, am luat parte la adunarea ținută în Casina militară din cetatea Albei Iulii, la 1 decembrie 1918, unde, votând pentru unirea Transilvaniei cu România, am îndeplinit voința celor care m-au ales. În cursul acelei zile de neuitat, am primit o nouă însărcinare, fiind ales între cei 200 de membri ai Marelui Sfat Național, primul parlament al Transilvaniei unite cu Patria-Mamă”³⁹.

Așadar, Augustin Pinte a s-a numărat printre cei 1228 de delegați ai națiunii române din Transilvania, care au participat la Adunarea Națională de la Alba Iulia și au votat Unirea Transilvaniei cu România. De asemenea, a fost ales ca membru în parlamentul provizoriu al Transilvaniei, Marele Sfat Național.

Jurist la Primăria Zalău și la Prefectura județului Sălaj

În luna aprilie 1919 a plecat la Cluj, unde a fost numit președinte al Sedriei orfanale. A funcționat în această calitate doar câteva luni, deoarece în luna august 1919 a luat decizia de a se întoarce la Zalău. A fost numit jurisconsult al Primăriei din Zalău, funcție pe care a îndeplinit-o până în anul 1936, când a fost transferat în funcția de jurisconsult al Prefecturii județului Sălaj.

În anul 1923 s-a înființat Baroul de avocați din Zalău, iar Augustin Pinte a fost ales ca prodecan, secundându-l pe Gheorghe Pop de Oarța, decanul baroului. În anul 1932, Gheorghe Pop a fost numit pentru un nou mandat de prefect al județului Sălaj și astfel a fost nevoit să renunțe la funcția deținută în cadrul baroului. Augustin Pinte a fost ales în funcția de decan, pe care a îndeplinit-o până la cedarea Ardealului, în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940⁴⁰.

La Zalău a avut deschis și un cabinet particular de avocatură, iar din anii 1935-1936 se înscrie ca membru activ al organizației Partidului Național Liberal. Alături de Emil Lobonțiu, Iulian Andrei Domșa, Mihail Gurzău și alți fruntași politici liberali sălăjeni a desfășurat o intensă propagandă. A susținut o serie de conferințe și discursuri politice, prin care încerca să atragă cât mai mulți aderenți în PNL. În urma activității politice pe care a desfășurat-o a fost numit președinte al organizației din Zalău și membru în Comitetul județean. Propaganda comunistă îl acuza că prin activitatea lui politică în cadrul PNL, aflat în perioada respectivă la guvernare, „a reușit să pună mâna pe o moșie exploatând în mod crud pe țărani care au lucrat pe moșia lui”⁴¹.

În timpul ocupației horthyste (1940-1944)

La cedarea Ardealului nu s-a refugiat și a rămas în Zalău. El spune că – după oribilele asasinate în masă pe care le-au făcut trupele horthyste de ocupație la ieșirea din Zalău, Treznea, Ip și alte localități sălăjene – o mare parte din funcționarii români sălăjeni „s-au văzut siliți să plece, alții de voie bună, alții sfătuiți de poliție, jandarmerie”. Astfel, din orașul Zalău au plecat peste 2.000 de români, iar din întreg județul Sălaj cel puțin 30.000 de persoane au plecat în refugiu. A avut de suferit și el, fiind dat afară din baroul de avocați. De asemenea, în ziua de 24 august 1944, când s-a auzit vestea că România a ieșit din alianța cu Germania, alături de alți intelectuali, preoți și țărani sălăjeni, au avut domiciliu obligatoriu, până la elibe-

rarea orașului și județului de către armata română: „Au urmat cei 4 ani de grele încercări, noi românii nu aveam dreptul la nimic, dar suferind am așteptat ceasul izbăvirii. Dar înainte de a sosi acesta în ziua de 24 august 1944 toți intelectualii români, preoți și mulți țărani am fost cu domiciliul forțat până la mijlocul lui octombrie, la noi nu putea intra nimeni, noi nu puteam ieși din casă, în multe cazuri noaptea am fost purtați pe la poliție în acest timp”⁴².

Prefect al județului Sălaj

Pe data de 17 octombrie 1944, după eliberarea orașului Zalău, prin Decretul Regal nr. 1925, Augustin Pinte a fost numit în funcția de prefect al județului Sălaj⁴³. El spunea că a fost numit deoarece era singurul funcționar superior rămas în teritoriul cedat după 1940, însă nu în funcțiune, fiind înlăturat de ocupația maghiară. La cedarea Ardealului el ocupa funcția de jurisconsult al Prefecturii județului Sălaj.

După instalarea în funcția de prefect, el spune că într-o săptămână a reușit să repună în funcțiune, cu oamenii pe care i-a mai găsit aici, toate instituțiile: Prefectura, Tribunalul, Parchetul, Administrația financiară, Casa cercuală, Serviciul agricol, zootehnic, medical, aprovizionare, Inspectoratul învățământului primar. De asemenea, a organizat telefoanele și a preluat Poșta, „cu un cuvânt totul am făcut, ca nimic să nu lipsească”.

Singur lucrând a instituit primpretori, iar aceștia au numit primari și notari. În sediul Prefecturii spune că a intrat doar la sfârșitul lunii noiembrie, când a fost confirmat în funcție de către Comandamentul militar sovietic al Ardealului de Nord. Erau doar trei persoane, care au început lucrările de organizare a serviciilor. În Prefectură, spune că nu a găsit nici măcar un toc de scris. La Administrația financiară nu exista nici un ban.

Pentru a-l ajuta în această grea întreprindere, l-a sunat la Cluj pe dr. Pompei Filep, sălăjean la origine, care înainte de cedarea Ardealului, în anul 1940, îndeplinea funcția de secretar general al Prefecturii județului Cluj. L-a numit ca subprefect al județului Sălaj și au avut o colaborare perfectă. În calitatea sa de subprefect, Pompei Filep a organizat toate serviciile din subordinea Prefecturii.

După greutățile începutului, din luna ianuarie 1945, au fost acordate salarii funcționarilor și învățătorilor, iar din luna februarie preoților și pensionarilor. Augustin Pinte a înființat monopolul tutunului, iar prin colectori a adunat pielea animalelor sacrificate, asigurând, în parte, încălțăminte necesară sătenilor⁴⁴.

Dezastrul produs de cei patru ani de război se vedea și în infrastructură, foarte multe poduri și șosele fiind distruse. Mare parte din ele le-a dat în lucru.

A trebuit, apoi, să facă față cererilor tot mai mari ale Comandamentului sovietic pentru a susține fron-

tul. Astfel, în momentul demiterii el afirma că a dat Comandamentului militar sovietic 10.250 vite și 700 vagoane cereale, în mare parte rechiziționate din satele sălăjene. A reușit să scutească județul de predarea a încă 110 vagoane de grâu. Era în derulare predarea a 5.000 porcine și 30 vagoane de ulei: „Tot s-a făcut cu micul aparat și cu bunăvoința populației” – spunea el.

A efectuat lucrările pregătitoare pentru reforma agrară, precum și ordonanța care urma să fie doar semnată și publicată de către succesorul său⁴⁵.

Pe data de 10 martie 1945, la o zi după instalarea administrației românești în Ardealul cedat Ungariei horthyste în anul 1940, la Cluj are loc o importantă ședință a Frontului Național Democrat, în care s-a luat hotărârea epurării prefecților puși în funcție în toamna anului 1944, recunoscuți chiar de către Comandamentul militar sovietic. Printre ei s-a numărat și prefectul județului Sălaj, Augustin Pinte, care a fost demis a doua zi, la 11 martie 1945⁴⁶.

Nu exista nici un motiv pentru a-l demite, doar cel politic, fiindcă acum începea procesul de comunizare a României, condus în primă fază de către „tovarășul de drum”, Dr. Petru Groza, numit prim-ministru la intervenția sovieticilor, pe data de 6 martie 1945.

Credem că eforturile deosebite făcute de către Augustin Pinte și mica sa echipă de funcționari pentru a reinstaura și a pune în funcțiune administrația românească în județul Sălaj reiese și din câteva cifre lacunare. Astfel, în momentul demiterii lui Augustin Pinte, Prefectura județului Sălaj avea o rezervă de 2 milioane de pengo, după ce a plătit salariile și o mare parte din pensiile aferente lunii martie 1945⁴⁷.

La plecarea din funcția de prefect, nu uită să mulțumească pentru sprijin tuturor colaboratorilor și să sublinieze că pleca având conștiința împăcată: „Ne îndepărtăm cu conștiința împăcată, că am făcut totul, ce un om cinstit poate face, nici când pe nimeni nu am refuzat în îndeplinirea cererii juste, ușa serviciului a fost pentru toți deschisă și tot omul a fost ascultat. Dacă tuturor nu am putut satisface, aceasta este a se atribui, că nu s-a putut și nici de cum altor împerejurări.

Noi nici în serviciu, nici afară de serviciu politică nu am făcut și am fost conduși de cugetul de a servi interesele județului a căruia fii suntem”.

Se adresează, apoi, noului prefect, căruia îi acordă câteva sfaturi, amintindu-i de tradițiile și personalitățile marcante pe care le-a dat Sălajul de-a lungul istoriei, neuitând, la final, să sublinieze că el și-a oferit serviciile de colaborare, dar a fost respins: „Permite-mi Dle prefect, să mă adresez și D. Voastră. Nu sunteți fiu al Sălajului, dacă încrederea, celor cari V-a chemat în fruntea acestui județ, să știți că a-ți venit în fruntea unuia județ românesc cu tradiții de unde a ieșit cei mai de seamă conducători a românilor de totdeauna, de câte ori neamul românesc a fost chemat să-și spună cuvântul. Aici s-a născut și tot aici

se odihnește Simion Bărnuțiu, asemenea de aici a fost episcopul Alexi și alți mulți, dintre cari nu amintesc decât pe Victor Deleu, care a organizat și a condus la Iași primul eșalon de voluntari români. Dacă te vei cugeta la acești mari dispăruți, pe cari de sigur îi știi, inima D-tale românească trebuie să se miște și să conducă județul în spiritul acestora, cari nici când nu a dorit asuprirea locuitorilor de altă limbă. De aceștia am ascultat noi, cred, că și D-ta vei asculta de ei.

Închei cu dorința, ca să faci, dacă nu mai mult cel puțin atâta, cât am făcut noi și atunci vei avea recunoștința noastră a tuturor cari deși am oferit serviciile de colaborare, acelea a fost respinsă”⁴⁸.

După ce a fost epurat politic din funcția de prefect, Augustin Pinte revine în avocatură ca jurisconsult al județului Sălaj, cu gradul de avocat consilier, până la 1 ianuarie 1946, când a fost trecut la pensie, dar a rămas pe mai departe avocat particular.

Calvarul suferit în perioada comunistă

Cu ocazia revizuirii pensiilor, în luna octombrie 1948 i s-a suspendat plata pensiei de 9.500 lei, apoi i-au fost naționalizate imobilele și confiscate cele 51 jugăre de pământ pe care le avea în Panic, acestea trecând în proprietatea statului comunist, respectiv a Gospodăriei Agricole de Stat.

Pe lângă aceste date pe care Biroul Securității Statului Zalău le înainta superiorilor, se raporta și atitudinea lui față de noul regim totalitar comunist, așa zis de „democrație populară” și legăturile pe care le avea cu elita interbelică nearestată încă: „În prezent este neîncadrat politicește însă manifestări deschise din partea lui nu ni s-a semnalat până în prezent decât în cercuri intime restrânse la locuința lui Dr. Domșa Iulian, împreună cu avocatul Dr. Iuga Ioan chiaburul Fenyés Francisc, unde din informații încă neverificate ascultă radio Londra și Vocea Americii, pe care știri le comentează apoi în colectiv.

Susnumitul în afară de cei de mai sus mai are legături de prietenie și cu preotul Truțașu Liviu cu care este văzut deseori plimbându-se pe stradă, la fel de văzut făcând vizite la avocatul Dr. Pop Simion care a fost președintele PNTJ pe județul Sălaj”⁴⁹.

Rămas fără nici un mijloc de existență, în vara anului 1951, Augustin Pinte reușește să plece la Turda, cu ajutorul unor prieteni și rude. Astfel, el scapă momentan din vizorul Securității, care probabil l-ar fi arestat în august 1952 când a urmat un nou val masiv de arestări. Printre cei arestați s-au aflat colaboratorii săi politici apropiați, Mihai Gurzău, Ioan Căpâlnaș sau Ioan Ossian, care a sfârșit în mod tragic la Canalul Dunăre – Marea Neagră.

La 1 noiembrie 1951 reușește să se angajeze ca administrator de cantină și internat la Școala Zootehnică din Turda, unde a primit și locuință de serviciu. Conform informațiilor pe care le deținea Securitatea a fost ajutat să se angajeze de către căpitanul Drăghici,

„deblocat” în Turda, care îi era fin⁵⁰.

Nu scapă, însă, de brațul lung al Securității, care primește informații de la un delator, Augustin Pinte, fiind victimă colaterală: „Este supravegheat altul Pinte, Augustin, fost mare moșier în Zalău având moșie în Panic, iar casele în Zalău atât casele cât și moșia i s-a naționalizat iar el a venit aici trimis de la Minister ca administrator la cantină și internat. El spune că nu a făcut politică însă prin 20 august (1952 – n.n.) a telefonat de la Partid că cine e acest Pinte care e numit la școală că a venit o epistolă tare rea despre el de la Zalău ceva informații c-ar fi fost mare bandit acolo. Epistola a fost dată la președintele Sindicatului care afirmație i-a arătat-o lui.

Atunci era să plece de aici însă ulterior zice el a aranjat cu cineva ca să rămână și peste voia directorului. Este sub supraveghere în continuu. Are legături și fin pe Drăghici fost căpitan. El spune că nu a făcut politică niciodată, informațiile spun că a fost naționalist apoi s-a certat cu Maniu și a trecut la liberali unde a fost mare și tare. Trecutul nu-l cunoaștem⁵¹.

Pe data de 26 noiembrie 1952, informatorul „Doru” trimitea Securității următoarea notă: „În ziua de 25 XI. 1952 am încercat a intra în discuție referitor la alegerile din 30 XI. a.c. nu s-a manifestat cu nimic de asemenea în ziua de 26 XI. a.c. iar am adus vorba la care s-a exprimat că nu știe de ce să fac așa de mari pregătiri pentru alegerile acestea că contra nu poate fi nimeni oricât ar vrea.

Numitul susține că este în lista de alegători la punctul de agitație «Școala Ceramica» din str. Avram Iancu și că va merge și va vota pe candidatul nostru că «ce să faci».

Este în continuu supravegheat și va fi și în timpul până la alegerile când el va merge la școala Ceramica⁵².

În vara anului 1953, pentru motivul că cineva din personalul școlii, nou venit în Turda, a căutat să-i ia locuința, în urma unor demersuri făcute la București, spune un informator al Securității, Augustin Pinte, a reușit să se transfere la Școala profesională de tractoriști din Huedin, ca secretar al școlii. Datorită faptului că directorul școlii avea locuință proprie, a primit și aici locuință de serviciu în incinta școlii, motiv de invidie și ură pentru informatorul „Gavrilă”, care probabil îi vâna funcția și locuința de serviciu.

Din nota informativă a delatorului aflăm că prin anii 1955-1956, Augustin Pinte a dat în judecată statul comunist pentru a-i plăti pensia. Jurist de profesie, el motivează argumentat că din moment ce a „predat” averea sa statului, nu mai exista nici un motiv prin care să-i fie oprită pensia. După mai multe demersuri, în vara anului 1956 i s-a recunoscut dreptul la pensie și de atunci a primit lunar, prin intermediul Colectivului avocaților din Huedin, o pensie mizeră de 450 lei.

Din această cauză, în vara anului 1957 a fost re-

structurat din postul de secretar, directorul lăsându-l pe mai departe în locuința directorală, un nou motiv de invidie și ură pentru informatorul „Gavrilă”, care spunea că locuința „era mai corect să fi fost atribuită altor salariați din cadrele școlii”. Mai mult, începând cu 1 septembrie 1957, directorul școlii din Huedin, având acordată o jumătate de normă pe postul de secretar, l-a reangajat pe Augustin Pinte, lăsându-l pe mai departe și în locuința de serviciu, ceea ce pune capac indignării proletare a respectivului informator. El subliniază că directorul îl „menaja” cu „favoruri” pe Augustin Pinte, „fapt care continuu a produs și produce nemulțumiri în rândurile oamenilor muncii atașați regimului actual al clasei muncitoare și mai cu seamă acelora din rândurile salariaților acestei școli”⁵³.

Dintr-o altă notă informativă a delatorului „Gavrilă” aflăm că Augustin Pinte și soția sa au petrecut sărbătorile Crăciunului la Zalău și se întreba unde va sta el la Zalău. De asemenea, îi face următoarea caracterizare: „Se observă că acesta deși simulează oarecare interes pentru progresul Statului democrat Popular, în realitate el este dușmanul acestui stat și al actualului regim”⁵⁴.

În urma notelor informative primite, pe data de 19 martie 1957 Securitatea a trecut la deschiderea unui dosar de verificare a lui Augustin Pinte. În planul de măsuri informativ-operative adoptate cu această ocazie se afirmă, printre altele: „Din materialele care se găsesc la dosar rezultă că acesta a avut strânse relații cu foști Miniștri și Deputați PNL, iar la alegerile din anul 1946 a făcut agitație printre alegători să voteze cu PNL, aducând o serie de calomnii și injurii la adresa PCR-ului.

După alegeri susnumitul a continuat să aibă manifestări dușmănoase contra regimului democrat popular din țara noastră. Din unele materiale informative din dosar rezultă că Pinte Augustin a fost membru în Comitetul Județean PNL Sălaj, însă acest lucru nu este documentat cu declarații sau procese verbale de interogatoriu, care să confirme într-adevăr dacă a fost membru sau nu în Comitetul Județean PNL, pentru a i se putea deschide acțiune informativă conform ordinului 70 al tov. Ministru, din care cauză se impune a-se trece prima dată la deschiderea acțiunii de verificare prin care să stabilim în mod concret dacă a fost membru în Comitetul Județean după care să trecem în cazul dacă se confirmă la transformarea acțiunii de verificare în acțiune informativă.

Prin acțiunea de verificare deschise asupra numelui Pinte Augustin urmărim să stabilim următoarele:

1. Se va stabili dacă numitul Pinte Augustin și în prezent caută să desfășoare activitate dușmănoasă, în ce constă această activitate, și metodele folosite în acest sens.

2. Se va stabili dacă întreține legături cu foști con-

ducători și membri PNL, natura acestor legături între foști conducători și membri PNL-iști, atât din comuna Huedin precum și din alte localități.

3. Se va stabili dacă numitul Pinteș Augustin a fost sau nu membru în Comitetul Județean PNL și ce activitate a desfășurat în această calitate.

4. Se va stabili dacă în activitatea sa nu caută să reorganizeze pe foștii PNL-iști, în scopuri contrarevoluționare.

5. La fel vom stabili dacă întreține legături cu persoane cari au făcut parte din PNL și care în prezent se află în diferite țări capitaliste, prin care mijloace, și de ce natură sunt legăturile pe care eventual le are.

Pentru realizarea sarcinilor prevăzute mai sus vom lua următoarele măsuri:

Întrucât în comuna Huedin avem pe agentul «Gavrilă» care a lucrat cu obiectivul, la prima întâlnire cu acest agent se va analiza posibilitățile de informare pe care acesta le are pe lângă obiectiv, iar în cazul când se va constata că acesta după un plan de dirijare ce va fi întocmit imediat după ce se va analiza și stabili dacă agentul nu are posibilități de informare pe lângă obiectiv se va analiza și studia prin acest agent anturajul obiectivului, după care se va trece la recrutarea unuia dintre aceștia care va fi mai pretabil și va avea posibilități de informare pe lângă obiectiv.

Această sarcină va fi realizată de tov. Lt. Maj. Ghiorean Ioan până la data de 25 mai 1957.

Pentru stabilirea legăturilor pe care eventual le are cu foști conducători și membri PNL-iști din alte localități sau din străinătate se va cere printr-un raport întocmit de către conducerea regiunii interceptarea corespondenței susnumitului. Termen de executare 5 IV 1957⁵⁵.

Pe data de 30 mai 1958, după 13 luni de verificare, în cadrul căreia Securitatea s-a folosit de informatorii „Gavrilă” și „Balint”, precum și de alte „investigații”, a tras concluzia că nu-l pot încadra pe Augustin Pinteș la ordinul 70 și decid închiderea dosarului: „Întrucât termenul de verificare a fost depășit și în timpul verificărilor s-a stabilit că Pinteș Augustin a fost membru în Comitetul Județean PNL Sălaj și nu în delegația permanentă nu se încadrează în prevederile ordinului 70 al M.A.I. Deasemeni s-a stabilit că nu desfășoară activitate dușmănoasă individuală sau organizată, fapt pentru care propunem:

Materialele nu s-au confirmat: distrugerea dosarului cu scoaterea persoanelor din evidență; b) materialele de mică importanță, dosarul se păstrează în arhivă sau atașează la dos. de obiectiv sau problemă”.

Așadar, se hotărăște „închiderea dosarului de verificare cu menținerea în evidență a dosarului de problemă Nr. 911 ca suspect PNL”⁵⁶.

Simțindu-și probabil sfârșitul aproape, pe data de 11 august 1958 Augustin Pinteș se reîntoarce la Zalău, împreună cu soția sa, Eugenia Iulia Pinteș, cu care, din păcate, nu au avut nici un copil. În Zalău s-au

Eugen Boroș

stabilit pe strada Stalin nr. 27⁵⁷.

Din extrasul de moarte reiese că a decedat la Zalău, de cancer pulmonar, pe data de 27 mai 1959, la vârsta de 73 ani⁵⁸.

3. Protopopul Remus Roșca (1882-1950)

S-a născut la 25 ianuarie 1882 în localitatea Fizeș-Sânpetru, comitatul Solnoc-Dobâca. La 26 februarie 1905 a fost hirotonit și a fost numit preot în parohia Tămaș. În anul 1910 s-a transferat în parohia Treznea, unde a păstorit până în primii ani de după Marea Unire, între timp slujind și la Zalău.

Delegat ales la Adunarea Națională de la Alba Iulia și semntar al Unirii Transilvaniei cu România

În conformitate cu ordinele primite de la Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, românii din cercul electoral Zalău s-au întrunit pe data de 25 noiembrie 1918 cu scopul de a alege cei cinci reprezentanți care urmau să participe și să-i reprezinte la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Din cuprinsul procesului verbal încheiat cu această ocazie aflăm că președinte al adunării a fost ales Gheorghe Pop (de Oarța), iar ca notar preotul Traian Trușău. Președintele a dat citire ordinului prin care se cerea alegerea de urgență a delegaților și „îi provoacă” pe cei prezenți să aleagă doi bărbați „de încredere”, care să supravezeze alegerile. Au fost numiți, „cu aclamație”, Dr. Octavian Felecan și Dr. Iosif Fărcașiu.

Președintele a deschis votarea, „care decurgând în ordine, pe baza scrutinului făcut de biroul adunării”, s-a constatat că unanimitate de voturi au obținut următorii: Traian Truțașiu, preot greco-catolic în Zalău; Dr. Augustin Pintea, avocat în Crasna; Eugen Boroș, contabil la filiala băncii „Silvania” din Zalău; Remus Roșca, preot ortodox în Treznea; Cornel Oțel, preot greco-catolic în Buciumi. Ei au fost aleși din partea românilor din cercul electoral Zalău, „cu vot universal ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română”⁵⁹.

Așadar, preotul Remus Roșca a făcut parte din cei 1228 de delegați care au semnat Unirea Transilvaniei cu România.

Ctitor al primei biserici românești din Zalău

După Marea Unire, începând cu guvernul condus de generalul Alexandru Averescu, în Zalău s-au stabilit, temporar sau definitiv, o serie de funcționari veniți din Vechiul Regat. De asemenea, la Zalău, în incinta Cazărmii Militare, care a primit numele generalului-erou Dragalina a fost stabilit sediul Batalionului 7 Vânători de Munte. Noii veniți, în marea lor majoritate, aparțineau cultului ortodox. Împreună cu preotul ortodox din Zalău, Remus Roșca au hotărât să-și construiască propria biserică.

A fost aleasă locația de pe fosta stradă a Florilor, actualmente Andrei Șaguna. Terenul pentru construcție a fost donat de statul român, pe locul unde se afla o fostă grădiniță, care a fost transformată în casă parohială. Construcția data din 1870 și după multe modificări a fost folosită ca și casă parohială, până în anul 2008.

Cel chemat să construiască lăcașul de cult a fost arhitectul Alexandru Floriansics care, spune presa vremii, „a dat dovadă și de astădată de munca solidă ce o pune la orice întreprindere”. Biserica are plan în formă de cruce, cu o lungime de 24 m și o lățime de 8 m, zidită în stil bizantin.

Interiorul bisericii a fost pictat de Bogdan de la Șimleu, „care a depus multă muncă pentru a da o lucrare frumoasă”. Iconostasul sau catapeteasma bisericii este opera profesorului Th. Lorman și reprezintă „o adevărată podoabă, atât ca concepție, cât și ca execuție”, după cum spunea profesorul Leontin Ghergariu în momentul sfințirii bisericii.

La zidirea noii biserici au participat puțini, dar mărinimoși credincioși din oraș, ajutați de soldații și ofițerii din Garnizoana Zalău. Prin grija episcopului Pompiliu Țolca, profesor în Zalău, s-a luat un împrumut bancar de aproximativ 600.000 lei. Datorită dobânzii și izbucnirii marii crize economice mondiale, împrumutul bancar va ajunge, în anul 1932, la suma de 920.000 lei. El a fost achitat cu ajutorul donațiilor făcute de către credincioși.

Momentul solemn al sfințirii bisericii a avut loc în

Remus Roșca

ziua de 23 octombrie 1927 și a reprezentat un eveniment deosebit pentru comunitatea zălăuană, indiferent de apartenență religioasă sau etnică.

Sfințirea bisericii – eveniment istoric pentru orașul Zalău

Sfințirea bisericii a fost făcută de către P.S. Sa episcopul Nicolae Ivan de la Cluj, asistat de aproximativ 18 preoți.

Sărbătoarea a început cu o zi înainte, sâmbăta, când episcopul Nicolae Ivan a sosit la Zalău. Orașul a fost împodobit frumos, iar la intrarea dinspre Cluj, conform tradiției, a fost construită o poartă de triumf. Acolo l-au așteptat autoritățile locale, în frunte cu primarul Vasile Cloaje, pe episcopul Nicolae Ivan. După întâmpinarea solemnă, episcopul s-a deplasat la biserică unde era așteptat de către preoți, care i-au urat, la rândul lor, bun venit înaltului oaspete.

Ziua de duminică, ziua sfințirii bisericii, a început în sunetul clopotelor, care îi chema pe credincioși la rugăciune. La ora 9 a început slujba religioasă, pontificată de episcopul Nicolae Ivan. Înainte de a începe slujba, protopopul Remus Roșca – căruia îi revine o mare parte din munca depusă pentru zidirea bisericii – a fost ridicat la rangul de protopop de către episcop. Acesta a sfințit apoi biserica, pe care a închinat-o Sfântului Nicolae, probabil și după numele său. Așadar, acesta a fost primul hram al bisericii, care astăzi poartă hramul Sfintei Treimi.

În cadrul Liturghiei a cântat corul episcopiei din Cluj, condus de profesorul Sava Golumba. La sfârșitul

Liturghiei, episcopul Nicolae Ivan a rostit o predică înălțătoare, în care a îndemnat poporul să-și păstreze credința „ca să o poată lăsa moștenire, așa cum ne-a lăsat-o nouă de moștenire marii noștri înaintași: Ștefan cel Mare, Andrei Șaguna, Simion Bărnuțiu, Gheorghe Pop de Băsești”.

După Liturghie au urmat o serie de recepții în Sala festivă a Prefecturii, actualul sediu al Primăriei Municipiului Zalău, sala „Avram Iancu”. La recepții au fost prezente autoritățile bisericești, civile și militare. Toți cei prezenți și-au manifestat bucuria pentru că în Zalău s-a reușit edificarea primei biserici românești. La final, episcopul Nicolae Ivan a mulțumit celor prezenți și i-a îndemnat pe toți „la muncă sinceră pentru prosperarea statului, pentruca astfel să avem pacea launtrică și să câștigăm respectul străinătății”.

După recepții, aproximativ 200 de persoane au participat la un banchet organizat la restaurantul Transilvania. Un fapt inedit este acela că în presa vremii regăsim și meniul care a fost servit cu această ocazie, pe care îl redăm și noi în continuare: „Țuică, mezeluri și măsline, ciorbă de pasăre; fripturi: purcel fript cu varză roșie, pasări cu cartofi prăjiți, salată; prăjituri: gogoși cu dulceață de vișine; fructe: struguri și mere, cafea turcească; beuturi: vin ½ kg., 1 sticlă de sifon sau apă minerală”.

Conform obiceiului epocii, la banchet s-au ținut mai multe toasturi. Ele au debutat cu episcopul Nicolae Ivan, care a închinat pentru Majestatea Sa Regele Mihai I. Au mai toastat Ioil Ghiuruțan, protopop ortodox de Românași, pentru superiorul său ierarhic, Nicolae Ivan, Vasile Cloaje, primarul Zalăului, pentru guvern, senatorul PNT, colonel Mărășescu, pentru armata română, protopopul Remus Roșca, parohul și ctitorul noii biserici, pentru reprezentanții confesiunilor prezente la eveniment, Cornel Sima, fratele mai mare al pictorului Ioan Sima, în numele Prefecturii și preotul Giurgiu, care a toastat pentru „pacea confesională”. A urmat la cuvânt reputatul profesor universitar Panaitescu, parlamentar de Sălaj din partea Partidului Poporului, care a toastat, „cu o rară elocvență pentru biruința neamului românesc”. Alexandru Aciu, președintele Astrei sălajene, secretar al Reuniunii Femeilor Române Sălajene, la vremea respectivă deputat național-țărănesc și președintele organizației PNT Sălaj, a toastat pentru femeia română, „menită să împodobească noul locaș sfânt”. Nicolae Cristea, fost prefect de Sălaj, în timpul celui de al doilea guvern condus de generalul Averescu (martie 1926-iunie 1927), a toastat „pentru cei ce înțeleg să se sprijine reciproc, cum au făcut uniții și ortodocșii la Zalău”. Au mai toastat B. Alexandrescu, pentru cler și oaspeți și P. Palade, pentru Comitetul parohial și cor. La final, P.S. Sa Episcopul Nicolae Ivan a încheiat, mulțumind tuturor, pentru „dragostea și devotamentul” pe care l-au manifestat față de Biserică, Rege, Guvern și pentru el personal.

Seara a avut loc un concert impresionant, la care au participat distinșii oaspeți, alături de comunitatea zălăuană. Corul episcopiei din Cluj, condus de profesorul Sava Golumba a susținut un concert impresionant⁶⁰.

Consilier al orașului Zalău și senator în Parlamentul României

Preotul profesor Remus Roșca s-a implicat activ și pe tărâm politic, în cadrul Partidului Poporului și apoi în cadrul Partidului Național Țărănesc.

În primăvara anului 1926 se sfârșea guvernarea liberală, iar regele Ferdinand I l-a desemnat cu formarea noului guvern pe generalul Alexandru Averescu, președintele Partidului Poporului.

Conform uzanțelor epocii, noul prim-ministru a anunțat data alegerilor parlamentare. Pentru Camera Deputaților a fost fixată data de 25 mai 1926, 28 mai la Senat și 10 iunie la cea de senatori ai consiliilor comunale și județene. Pentru județul Sălaj au fost depuse, în totalitate, cinci liste de candidați. În afară de Blocul Național-Țărănesc au mai depus liste următoarele partide: averescan, liberal, cuzist și socialist.

Pe lista averescană, adică cea a Partidului Poporului, care era partid de guvernământ candidau următorii: la Cameră: Constantin Bucșan, subsecretar de stat la Interne, cumnatul lui Octavian Goga; Eugen Savu, avocat Cluj, nepotul lui Vasile Goldiș; Victor Pop, preot greco-catolic, profesor la Liceul „Simion Bărnuțiu” din Șimleu; baronul Josika Ioan, mare proprietar; Ioan Coste, preot greco-catolic în Someș-Uileac și Țolca Pompei, profesor la Școala Normală de Învățători din Zalău.

La Senat primul pe listă era protopopul ortodox Remus Roșca, urmat de Domahidy Elemer, mare proprietar în Domănești, lângă Carei și avocatul Mihai Pop⁶¹.

Partidul Poporului se baza pe imensa popularitate câștigată pe front de către generalul Averescu, a cărei personalitate a fost mitizată după război: „După cum viteazul general Averescu a știut în timp de războiu să apere steagul și hotarele țării, tot astfel va ști astăzi să conducă treburile ei și să se îngrijească de bunăstarea plugarilor, căci plugarii formează temelia țării și către ei trebuie să se îndrepte grija părintească a tuturor”. Chiar și semnul electoral avea legătură cu președintele său: steaua, „care poartă steaua generalului Averescu”, spuneau sloganurile electorale⁶².

La nivelul județului Sălaj, învingătoare a ieșit lista Blocului Național-Țărănesc. Din totalul de 52.946 de voturi, el a obținut 25.622, ceea ce reprezenta 48,39 %. Ea a fost urmată de lista partidului de guvernământ, Partidul Poporului cu 22.829 voturi, ceea ce reprezenta 43,12 %. PNL a obținut în Sălaj doar 797 voturi, adică 1,51 % din numărul total de voturi. Înaintea PNL s-a situat LANC care a obținut 1056 de voturi, adică 1,99 %. Cu toate acestea, Blocul Națio-

nal-Țărănesc (BNȚ) a obținut doar un singur mandat de deputat, iar partidul de guvernământ, prin prima electorală, pe celelalte cinci⁶³.

Din partea Partidului Poporului au fost desemnați ca deputați următorii: Eugen Savu avocat în Cluj, Victor Pop, baronul Josika din Tihău, preotul Ioan Costea și Pompei Țolca, profesor în Zalău. Constantin Bucșan a optat pentru alt județ.

La Senat a ieșit învingătoare lista partidului de guvernământ și au preluat mandatele protopopul Remus Roșca și Domahidy Elemer⁶⁴. Așadar, preotul Remus Roșca a reprezentat cu cinste Sălajul în Parlamentul României. Din păcate, peste numai un an, guvernul Averescu a fost demis, fiind alcătuit un guvern de Uniune Națională, condus de Barbu Știrbei, care a organizat noi alegeri parlamentare, iar preotul Remus Roșca nu a mai intrat în Parlament.

În acest context, se pare că s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, fiind ales consilier al orașului Zalău în mai multe legislaturi.

Deși participaseră pe liste comune la alegerile din anul 1931, Partidul Național Liberal declanșează, la fel ca PNȚ, începând cu data de 17 aprilie 1932, o vi-guroasă campanie de răsturnare a guvernului Iorga, a cărui cădere a fost grăbită de raportul consilierului tehnic Charles Rist, publicat la data de 26 mai 1932. În acest raport se făcea un aspru rechizitoriu asupra modului cum erau conduse finanțele României, toc-mai ce reproșa guvernului și Victor Deleu în cadrul Congresului PNȚ de la Zalău. Charles Rist recoman-da guvernului român să ceară concursul tehnic al So-cietății Națiunilor în vederea realizării unei reforme financiare sănătoase. Țara noastră se găsea în imposi-bilitatea de a-și plăti datoriile externe.

În fața acestei situații, și lipsit de o bază de masă, guvernul Iorga demisionează pe data de 31 mai 1932. Peste câteva zile, la data de 6 iunie regele Carol al II-lea l-a însărcinat cu formarea unui nou guvern de uniune națională pe Alexandru Vaida-Voevod, cu scopul de a organiza alegeri parlamentare. Fiind refuzat de către toți șefii de partide, Vaida-Voevod alcătuiește lista guvernului și depune jurământul, în seara ace-leiași zile. El obține din partea regelui decretul-lege de desființare a Parlamentului și fixează noile alegeri pentru zilele de 17 iulie pentru Adunarea Deputați-lor, și 20-26 iulie pentru Senat⁶⁵.

Pe data de 15 iunie 1932, prefectul județului Sălaj trimite ministrului de Interne următoarea tele-gramă: „În interesul unei bune administrații a gos-podăririi orașului Zalău, rugăm înlocuirea actualei Comisiuni interimare, propunând numirea unei noi Comisiuni interimare compusă din dnii Ioan Mango ca președinte, Remus Roșca, Ioan Oncoș, Vasile Toth, Dr. Szabó Alexandru, Dr. Szercsányi Adalbert și Matis-as Ștefan ca membri”⁶⁶.

A doua zi, ministrul de Interne trimite o telegramă Prefecturii județului Sălaj, prin care este anunțată că

prin decizia ministerială nr. 11498 din 16 iunie 1932 a fost numită o nouă comisie interimară a orașului Za-lău, așa cum ceruse cu o zi înainte prefectul județului, Gheorghe Pop de Oarța. De asemenea, prefectul era rugat să ia măsuri pentru instalarea oficială a comisiei și depunerea jurământului de către noii membri.

Din cuprinsul procesului verbal al Consiliului Comunal (Local) Zalău din 13 ianuarie 1931 aflăm componența sa, în urma alegerilor locale care au avut loc la începutul anului 1930. Primar era Ioan Mango, iar ajutor de primar era Carol Solyom. Din Delegația Consiliului Local făceau parte consilierii Solymos Carol, preot-profesor Remus Roșca, Anton Hochteitl și Dumitru Mastan. Consilierii aleși erau următorii: Solymos Carol, Andrei Gazda, Remus Roșca, Nagy Ale-xandru, Dioszegi Alexandru, Ioan Oncoș, Dr. Szercsányi Adalbert, Marian Gligore, Eder Géza, Nagy Iosif, Dumitru Mastan, Tulogdi Samoilă, Székely Ale-xandru, Ecsedi Ladislau, Porcsalmi Iosif, Takács Iosif, Kádár Géza, Coriolan Simu⁶⁷.

Biserica de pe fosta stradă a Florilor a fost păstorită de preotul-protopop Remus Roșca până în anul 1940. În urma Dictatului de la Viena, din 30 august 1940, a avut de suferit la fel ca marea majoritate a români-lor din Sălaj. A fost expulzat în România, împreună cu epitropul și profesorul Pompei Țolca. Protopopul Remus Roșca nu s-a mai întors în Zalău după război, ci s-a retras la Dej, unde a decedat, în anul 1950⁶⁸.

4. Dr. Iulian Andrei Domșa (1887-1978)

Iulian Andrei Domșa

S-a născut la 21 martie 1887, în localitatea Racăș, filie a parohiei Miluani, unde tatăl său, Andrei Ioan Domșa era preot. Pe mama sa o chema Maria, născută Vlas.

Formarea profesională

Clasele primare, precum și clasele I-VI de liceu, le-a absolvit la liceul reformat din Zalău, iar clasele VII-VIII la liceul din Dej, unde și-a luat bacalaureatul. S-a înscris la Facultatea de Drept din Cluj, iar după absolvire a luat doctoratul în Drept, în anul 1911.

După terminarea stagiaturii avocațiale de trei ani, în martie 1914 și-a luat cenzura de avocat și magistrat, la Târgu Mureș. Și-a deschis cabinet avocațial în Zalău, unde a profesat până în anul 1947.

De la Marele Război la Marea Unire

În toamna anului 1912 a fost recrutat în armata austro-ungară, iar în anul 1914 a primit gradul de sublocotenent. A luat parte la Marele Război în calitate de ofițer în rezervă, până în anul 1918⁶⁹.

Iulian Domșa ia parte la evenimentele istorice din toamna anului 1918. Astfel, la 11 noiembrie 1918, în casa lui Gheorghe Pop (de Oarța) s-a constituit Consiliul Național Român pentru comitatul Sălaj. Tot atunci, a fost înființat Comandamentul gărzilor naționale românești din comitatul Sălaj, în funcția de comandant fiind ales tânărul locotenent, Iulian Andrei Domșa, proaspăt întors de pe front.

Rememorând acele zile istorice pentru nația română, Iulian Domșa afirma următoarele: „În zilele următoare (după înființarea celor două instituții românești amintite mai sus – n.n.) au luat naștere consilii și gărzi naționale românești în toate orașele și comunele județului Sălaj, care au preluat conducerea de la vechile autorități, asigurând ordinea și liniștea publică. Amintesc că dintre gărzile naționale din județ, cele mai puternice au fost acelea din Jibou și Șimleu Silvaniei; prima fiind comandată de avocatul, locotenent în rezervă, dr. Aurel Hetco, iar a doua de locotenent Coriolan Meseșan. Concomitent, în așezările cu populație maghiară, s-au înființat consilii și gărzi naționale ungurești, cu care am colaborat tot timpul.

Pe parcursul lunii noiembrie 1918, organizațiile culturale și de altă natură au desemnat delegați pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia. Astfel, despărțimintele «Astrei» din Crasna, Buciumi și Șimleu au ales cinci delegați; Societatea pentru fond de teatru român, filiala Șimleu – un delegat; Reuniunea femeilor române sălăjene – trei; Reuniunea învățătorilor români din Sălaj – unu, Corpul ecleziastic – patru, și Garda națională română din Sălaj m-a desemnat ca delegat. În același timp, în cele cinci cercuri electorale s-au organizat alegeri de delegați. În total, județul nostru a ales 46 delegați, care să-l reprezinte la istorica adunare de la 1 decembrie 1918.

Tot în această lună au avut loc adunări pe localități, la care au luat parte toți cetățenii români majori, unde

s-a dezbătut și aprobat actul de adeziune la unire, document ce a fost semnat de mulțimea celor prezenți.

Noi am plecat cu trenul la Alba Iulia, unde am ajuns în seara zilei de 30 noiembrie. Acolo am luat parte la Marea Adunare Națională, achitându-mă de mandatul încredințat. 1 Decembrie 1918, când am participat la lucrările Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, și, cu inima plină de emoție și bucurie, am votat unirea Transilvaniei cu Țara-Mamă, este și rămâne cea mai înălțătoare zi din viața mea.

Pe lângă delegații oficiali, din Zalău și împrejurimi, au luat parte la adunarea cea mare de la 1 decembrie 1918, aproape o sută de locuitori români⁷⁰.

Primul primar al Zalăului după Marea Unire, prim-pretor al plasei Zalău și prefect al județului Sălaj

După Marea Unire, Iulian Domșa a fost numit de către Consiliul Dirigent în funcția de primar al orașului Zalău, apoi la câteva luni în cea de primpretor al plasei Zalău.

În anul 1922, odată cu venirea la putere a guvernului liberal a fost numit în funcția de prefect al județului Sălaj⁷¹.

În această calitate a organizat alegerile parlamentare din martie 1922, în județul Sălaj. Până la alegerile din anul 1922, în Sălaj au avut loc și alegeri parțiale. Astfel, în luna octombrie 1920, au avut loc alegeri parțiale în circumscripția Zalăului. A fost ales, în cele din urmă, candidatul liberal Gheorghe Tătărescu, cu o majoritate de doar 400 de voturi. El a fost sprijinit de către Partidul Poporului, care se afla la guvernare⁷². Tot acum, după cum afirmă mai târziu Iulian Domșa, la propunerea lui Gheorghe Tătărescu se înscrie în Partidul Național Liberal (PNL)⁷³.

Noul guvern liberal și reprezentantul său în teritoriu, prefectul de Sălaj, Iulian Domșa era acuzat de către fruntașii Partidului Național Român (PNR) de mai multe abuzuri. În primul rând, de faptul că l-a suspendat din funcție pe Ioan Deleu, primarul Șimleului, pentru motivul că a publicat în ziarul „Gazeta de Duminecă”, a cărui proprietar era, un articol care denigra Partidul Liberal. Ori cenzura presei fusese ridicată, așa că prefectul era acuzat de abuz în serviciu. În al doilea rând, tot prefectul județului a emis un ordin autorităților subordonate în care se stipula că funcționarii publici nu au voie să facă parte din partidele de opoziție, ceea ce se considera a fi un ordin greșit. Corect ar fi fost să spună că funcționarii publici nu au voie să facă parte din niciun partid politic. Nu în ultimul rând, Iulian Domșa era acuzat că a făcut numiri noi în Biroul electoral central al județului. Acest anunț l-a făcut cu ocazia ședinței acestui birou din data de 6 februarie 1922. Avocatul Gheorghe Pop (de Oarța), fost prefect, l-a întrebat pe Domșa în baza cărei legi a făcut acest lucru, deoarece membrii biroului erau numiți pe o perioadă de trei ani, iar acest termen nu expirase. La această întrebare prefectul Iulian Domșa a răspuns că a primit ordin „verbal și scris dela Ministerul de Interne” și că era împuterni-

cit să schimbe componența biroului electoral. La auzul acestei afirmații, Gheorghe Pop, „considerând numirea nouă de ilegală” a părăsit sala de ședință⁷⁴.

Campania electorală din anul 1922 a reprezentat o acerbă bătălie politică între liberalii aflați la putere și candidații PNR. Guvernul liberal dorea cu orice preț să obțină majoritatea parlamentară. Din această cauză și autoritățile locale din Sălaj, după cum rezultă din documentele emise sau primite de către prefectul Iulian Domșa, au comis o serie de greșeli și abuzuri. Astfel, prefectul îl informează pe ministrul de Interne, Arthur Văitoianu, printr-o telegramă cifrată, despre situația din Sălaj și de faptul că a sosit candidatul Partidului Liberal, Bălănescu, care a fost impus de la centru: „Domnul Bălănescu a sosit la Zalău. În urma cercetărilor ulterioare situațiunea devine grea. Candidatul independent Ioan Rusu este deghizat de către naționaliști conform informațiilor agenților noștri. Întrucât candidatul naționalist care a fost respins ar reclama revenirea la candidatura sa rog a respinge cererea lui fiind deja lupta foarte grea”. El consideră că motivele respingerii acestei candidaturi erau „foarte puternice și legale”⁷⁵. Tot într-o telegramă cifrată, el îi scrie despre luptele grele și despre imensele cheltuieli ale campaniei electorale: „În circumscripția Zalău lupta electorală a devenit înțetită. Până acum, peste cheltuielile făcute de candidatul nostru înainte de sosirea sa, am cheltuit suma de 20.000 lei. Rog trimiterea acestei sume telegrafic la Banca Națională Șimleul-Silvaniei. Dl. candidat personal cheltuiește foarte mult, lupta fiind grea cheltuielile sunt enorme vom necesita încă un alt fond pentru care vom ruga ulterior”⁷⁶.

Într-o altă telegramă, Iulian Domșa subliniază că opoziția avea bani suficienți pentru campanie și cere alte sume de la ministrul de Interne. Candidat la Sălaj era și generalul Traian Moșoiu, ministrul Comunicațiilor în guvernul Brătianu. El aduce cu sine la Zalău și suma de 80.000 lei, pe care ministrul de Interne i le trimite prefectului⁷⁷.

Pe data de 28 martie 1922 prefectul Iulian Domșa raporta ministrului de interne cum au decurs alegerile în județul Sălaj: „În județul Sălaj compus din 5 circumscripții electorale pentru Cameră și din 2 circumscripții de alegere pentru Senat au decurs alegerile în modul următor: I. La 24 februarie când a fost depunerea declarațiilor pentru candidați de deputați în circumscripția Jibou s-au respins candidații altor partide față de candidatul oficios al partidului național liberal George Pop pentru că nu au întrunit declarațiunile de candidare condițiunile legale cerute de codul electoral, iar față de candidatul partidului național a fost și este procedură penală în curgere conform dosarului de alegere, nr. 440-922 a parchetului, astfel la 7 martie a.c. a fost declarat de către președintele alegerii bun ales deputatul George Pop conform procesului verbal din copie accludat sub 1.

II. Circumscripția Zalău s-a dat luptă între Dl. Ministru Moșoiu Traian general de Div. și între candida-

tul naționalist comerciantul Dionisie Pop Moldovan fost preot greco-catolic. Lupta s-a terminat cu căderea naționalistului rămânând în minoritatea voturilor cu circa 2.000, deși în decursul campaniei a jertfit sume enorme pentru beutură și cumpărarea preoților care sumă o apreciem la 300.000 lei. Acte de violență nu s-au întâmplat, asemenea nici abuzuri în tot decursul campaniei electorale din partea administrației în întreg județul fiind toate organele administrative pătrunsă de responsabilitatea care o poartă. Candidaturile candidaților unguri atât la Cameră cât și la Senat fiindcă nu le cunoaștem codul electoral și fiindcă la alegerile precedente s-a pus prețul de vedere a pasivității fiind declarațiunile defectuoase din motive legale a fost respinși. Aclud sub 2.3.4.5.6.7, procesele verbale cu hotărârile copiate dimpreună din cari este evidentă fiecare respingere în parte.

III. În circumscripția Tășnad unde cu majoritate de 650 de voturi a fost proclamat ales Dl. Dr. Emil Lobonțiu profesor deputat al part. național liberal față de Dl. Coriolan Steer care s-a încrezut în situația lui materială împrăștiind bani între alegători, totuși față de aceste operațiuni a candidatului naționalist a fost ales valorosul nostru deputat Emil Lobonțiu profesor geolog care fost cea mai frumoasă învingere în județul nostru. Această alegere adversarul intenționează o contesta în baza că Dl. Emil Lobonțiu nu a fost luat în lista de alegători, ceea ce nu corespunde adevărului conform dosarului de alegere având vot electoral activ.

IV. În circumscripția Șimleul Silvaniei și V în circumscripția Crasna candidații liberali au căzut în alegere față de naționaliști. Candidatul liberal din circumscripția Șimleu Dl. Teodor Iacoban maior în retragere care sânghur a contribuit la căderea sa va contesta alegerea față de naționalistul D. Victor Deleu în baza mai multor date de abuzuri corupțiune și violență cari date le posedă singur depusă în acte. Alegerea să va putea contesta îndeosebi pentru că candidatul naționalist a dat beutură și în timpul când a fost ordonat închiderea crâjmelor, având în Șimleu mai multe crâjme unde era cont deschis pentru toată lumea străină trecătoare prin oraș. Pentru orașul Șimleul Silvaniei lipsesc listele de alegători cea ce biroul electoral central a raportat telegrafic Domniei voastre cerând exemplarul original care nu s-a trimes, astfel s-a întocmit liste de alegători după o maculatură însemnări clausulate fiind de cătră primarul orașului că pentru aceste liste neautentice să va contesta această alegere. Pentru candidatul liberal căzut este favorabil faptul că sânghur candidatul naționalist încă a reclamat aceste liste neautentice. Alegerile au decurs în cea mai perfectă liniște față de curentul puternic a naționaliștilor nu numai demagog ci mărginaș cu bolșevismul căci în toată campania în modul nerușinat a născocit minciuni la adresa guvernului de ciocoi, șobolani în privința reformei agrare și financiare. Alegerea pentru Senat știut fiind rezultatul alegerii pentru Cameră a decurs cu o interesare redusă. Acolo unde alegătorii s-a dimis la acte de violență între ei în

urmă beuturi lor tentând la ordinea publică și la amenințări unii au fost deținuți fără intervenția administrației de către organele siguranței pe timpul până s-a deșteptat din beție, iar unde s-au ivit cazuri mai grave parchetul a decis. În lipsă altor momente mai însemnate și conform dorinței organizării partidului liberal din acest județ, rog binevoitori a insista ca mandatul circumscripției Zalău să îl mențină Dl. General Ministru Moșoiu, căci întrucât nu va opta pentru acest mandat, la noua alegere nu mai pot garanta învingerea așa cum am avut la alegerea din 6/7 Martie”⁷⁸.

În vara anului 1925, pe data de 25 august au fost organizate alegeri pentru înființarea Camerelor de Agricultură, în conformitate cu noua lege votată de către Parlament, la sfârșitul sesiunii din anul 1925. Constituirea noilor Camere de Agricultură avea o mare importanță și din punct de vedere politic, deoarece ele aveau dreptul, conform proiectului de lege electorală, să trimită în Parlament, la nivel național, un număr de șase senatori.

În aceste alegeri, Partidul Liberal a ales ca semn electoral crucea. Prefectul Iulian Domșa îi cere lui Gheorghe Tătărescu, pe data de 12 august, să intervină pe lângă ministerul de Justiție pentru ca președintele tribunalului din Zalău, Vasile Ghiurco, care se afla în concediu de boală, să-și continue concediul. El îl suspecta de faptul că dacă a fost senator al PNR va ține cu aceștia. De aceea îi cerea să rămână la tribunal Nicolae Sigmirean „să conducă operațiunile alegerii, care este omul nostru și pentru care a intervenit și Dl. Ministru Moșoiu la Justiție”⁷⁹. Dar Ministerul de Justiție nu a dat curs acestei cereri și l-a rechemat la post pe președintele tribunalului, Vasile Ghiurco, pentru a organiza alegerile pentru Camera Agricolă a județului Sălaj⁸⁰.

Subsecretarul de Stat de la Interne Gheorghe Tătărescu a trimis o telegramă tuturor prefecților, să comunice telegrafic rezultatul general al alegerilor chiar din seara zilei de 25 august, rămânând ca apoi să comunice și „rezultatul numeric după desfacerea finală”⁸¹.

Alegerile s-au soldat cu victoria listei PNR, iar prefectul Iulian Domșa trimite raportul cerut abia pe data de 1 septembrie 1925, încercând să justifice pierderea alegerilor de către PNL Sălaj⁸².

În urma pierderii alegerilor, în luna octombrie 1925 Iulian Domșa a demisionat sau a fost demis din funcția de prefect, fiind înlocuit la 12 octombrie, cu Dr. Constantin Pavel, altă personalitate marcantă din generația Marii Uniri, distins profesor la liceul din Beiuș, județul Bihor. El s-a instalat în funcție abia la 2 noiembrie 1925⁸³, dar nu a stat mult, pentru că în primăvara anului 1926 se sfârșea guvernarea liberală și au fost organizate noi alegeri parlamentare, conform uzanțelor epocii.

La biroul avocațial din Zalău

Iulian Domșa se reînscrie în baroul avocațial și va profesa până în anul 1940. Referitor la clientela sa, un fost coleg de liceu și de breaslă, a fost „invitat” de Securitate să dea o declarație, în care menționează urmă-

toarele: „El ca școlar a fost elevul liceului maghiar din Zalău, dintre cei mai buni. După terminarea studiilor, el ca avocat a deschis birou în Zalău. A avut praxă mare, cu clienți dintre cei mai prețioși. Praxa lui a fost în mare parte în cauzele agrare și penale, unde fiind căutat de multă lume a avut câștiguri însemnate. El cu avocatul Pintea Augustin a condus treburile celor mai mulți proprietari. Între aceștia a lui Czell Laurențiu proprietar de moșie din Zalău, la care el și Pintea au câștigat fiecare un teren de primă clasă cu suprafața de 50 iughere.

În ce privește atitudinea lui între colegi, a fost fără reproș, iar purtarea lui față de clienți tot așa cinstit. Nu a stat cum știu niciodată sub cercetare disciplinară. Aceasta o știu, fiindcă am fost peste zeci de ani membru în consiliul de disciplină a baroului Sălaj, unde și el a fost membru și mai târziu prodecanul baroului”⁸⁴.

Continuă să activeze și pe tărâm politic, fiind ales președinte de plasă la PNL Zalău, iar la alegerile parlamentare din decembrie 1933 a fost ales senator de Sălaj⁸⁵.

În refugiu (1940-1944)

În anul 1940, în urma Dictatului de la Viena din 30 august, Ardealul de Nord a fost cedat Ungariei horthyste. În acest context, în județul Sălaj au avut loc asasinat în masă, începând cu Zalăul, Treznea, Ip și multe alte localități, unde au fost uciși mulți cetățeni, care aveau singura vină de a fi români. Au urmat, apoi, expulzări în masă, printre ei regăsindu-se și Iulian Domșa, care pe data de 4 octombrie 1940 pleacă în refugiu și se stabilește la Orăștie.

După patru ani de refugiu, sălăjenii încearcă să se reîntoarcă acasă, dar observă cu tristețe că noile autorități românești au fost înlocuite de către armata „eliberatoare” sovietică, care introduc un regim militar. Aceste informații le aflăm dintr-o scrisoare datată 29 noiembrie 1944, pe care Iulian Domșa o adresează președintelui Partidului Național Liberal, la cererea acestuia de a-l informa despre situația din Sălaj și personalitățile liberale care puteau fi luate în calcul pe viitor: „Invitației din octombrie a.c. pentru a depune un memoriu asupra județului Sălaj din Ardealul de Nord, asupra referințelor politice, am onoarea a informa Organizația noastră Centrală, că după primirea acelei delegații ad. hoc., dispozițiuni radio-difuzate de a se retrage organele administrative uitate în Ardealul desorbit, nu și eliberat, m-a împiedecat a lua contact cu prieteni politici rămași la vetrele lor, iar cei aflați în țara liberă expulzați – refugiați, sinistrați, evacuați sunt împrăștiați în toată țara, cu cari este imposibilitate în timp și spațiu a lua contactul.

O singură deplasare am întreprins la Cluj, de unde după o informare prea sumară și nedocumentată m-am reîntors la domiciliul meu ales ca evacuat în urma sinistrului de război la Orăștie str. Gh. Coșbuc – unde intenționez să fiu forțat stabilit până la reîntoarcerea definitivă la Zalău, domiciliul stabil părăsit la 4 octombrie 1940 expulzat.

Manifestațiunile politice în județul Sălaj după 30 Au-

gust 1940 până azi au fost excluse, iar manifestațiuni în masă cu caracter de rezistență națională desigur că au avut loc sub scutul altarelor adeseori pângărite de administrația ungurească”.

Subliniază, apoi, dezamăgirea refugiaților în momentul în care au văzut că nu sunt recunoscute noile autorități românești de către sovietici: „Refugiați(i) în general a(u) rămas decepționați de măsura luată a să retrace autoritățile administrative, poliție și siguranță din Ardealul de nord desrobite cea ce determină pe mulți să nu se reîntoarcă în actualele împrejurări cu renunțare la mândria și demnitatea lor personală. Umiliți nu să reîntorc până nu vor avea autoritatea română înființată, la care să se adreseze pentru asistență și ocrotire în vârtejul de legi post dictat wienez”⁸⁶.

Reîntors la Zalău și luptând pentru reinstaurarea democrației

Iulian Domșa s-a reîntors la Zalău în anul 1945 și a redeschis biroul avocațial. A revenit în politică, în funcția de vicepreședinte al organizației PNL Sălaj și președintele plasei Zalău⁸⁷.

Într-o declarație publică din 8 octombrie 1945, reîntors din expulzare „ce am suferit cu întreaga familie”, subliniază că nu a aderat „nicicând nici în scris, nici verbal organizației partidului Național Liberal de sub conducerea șefia Dlui Tătărescu George, rămânând de la 1920 credincios partidului Național Liberal de sub șefia Brătienilor de totdeauna.

Este adevărat că în anul 1920 m-am înscris în partidul Național Liberal la stăruința Dlui Gheorghe Tătărescu cu ocaziunea alegerii sale în județul Sălaj, ceea ce nu l-a putut îndreptăți să mă figureze nici în partidul de sub șefia Dsale, nici în Delegația permanentă acestuia, cea ce a făcut fără să mă consulte și despre ce am luat cunoștință din ziarul «Drapelul».

Am rămas ce am fost înainte de expulzare din 1940 – vicepreședintele Partidului Național Liberal din județul Sălaj.

Mai declar că o activitate politică pe teren în urma teroarei cu care lucrează regimul actual, nu se poate întreprinde numai cu riscul de a fi internat (arestat și închis – n.n.) la prima descindere”⁸⁸.

Cu tot regimul de teroare fizică și psihică instaurat de guvernul pro-comunist condus de Petru Groza, care dorea câștigarea alegerilor parlamentare cu orice preț, pentru a se legitima în fața Occidentului, Iulian Domșa a intrat în cursa electorală.

La alegerile parlamentare din noiembrie 1946 îl găsim pe lista partidelor istorice PNT Maniu – PNL Brătianu. Componenta listei la județul Sălaj era următoarea: 1) Zaharia Boilă; 2) Ion V. Pop; 3) Corneliu Coposu; 4) Vasile Cherecheșiu; 5) Iulian Domșa; 6) Gavril Moldovan; 7) Iuliu Coroianu; 8) Gheorghe Cristureanu; 9) Sever Filip⁸⁹.

După cum se știe, partidele istorice au câștigat alegerile parlamentare cu aproape 80%, dar comuniștii au întors rezultatul în favoarea lor, ceea ce a reprezentat cel mai grosolan fals din istoria politică a României.

Calvarul suferit în perioada comunistă

În acest context, odată cu instaurarea regimului totalitar comunist-ateu, de teroarea acestuia nu avea cum să scape nici Iulian Domșa. În vara anului 1948, după cum aflăm dintr-o notă informativă a Siguranței din 26 iunie 1948, semnată de „Informator 40”, se încearcă, credem noi, să i se înscezeze o încăierare cu un gardian: „Sunt informat că un număr de 10 arestați din Penitenciarul Zalău, sub conducerea a doi gardieni de la Penitenciar (au fost duși – n.n.) ca să lucreze la secerat la avocatul Domșa pe pământul ce îl are la Crișeni.

Dintr-o discuție ce a avut-o un gardian cu avocatul Domșa a spus că aici nu dictează nimeni căci el este stăpânul și el plătește bani așa că oamenii să lucreze până seara târziu. Gardianul i-a spus că acești arestați au un regim al lor și pe care Dl. Domșa nu poate să-l comenteze, la care susnumitul s-a apropiat de gardian insultându-l. Gardianul i-a spus că acum nu mai sunt timpurile de teroare când boierii făceau ce voiau, la care Dl. Domșa a prins pe gardian de gât și înfuriat i-a spus: «Lasă că se vor întoarce iar timpurile acelea și vom vedea noi ce-i de făcut cu voi». Gardianul fiind apucat de gât deci amenințat cu lovirea, a încărcat arma somând pe avocat să-l lase în pace, reparând cele spuse la început, că dacă a spus că se vor întoarce timpurile, cu acestea a voit să spuie că oamenii se vor întoarce iar la muncă mâine dimineața și atunci sigur că vor munci ca și acum. Gardianul a depus raport la Penitenciar, cerând *Directorului* Mureșanu să cerceteze faptul, care văzând care este situația, a spus gardianului ca să-și retragă reclamația căci dacă nu, apoi îl dă afară pe gardian din serviciu. Este cunoscută atitudinea Dlui Mureșanu precum și a Dlui Domșa și ar fi nedrept ca un asemenea caz să fie trecut cu vederea fără ca cei vinovați să-și primească pedeapsa. Acestea s-au întâmplat în ziua de 20 Iulie a.c. gardianul atacat se numește Jurca Ioan iar martori la cele întâmplate sunt: gardianul de la Penitenciar Onisie Vasile, precum și deținuții Noja Vasile, Malaicu Nicolae și Săbăduș Alexandru toți de la Penitenciarul Zalău”⁹⁰.

Totuși, dintr-o declarație dată de către un delator Securității la 23 aprilie 1963 reiese că Iulian Domșa a executat un an de închisoare corecțională la Penitenciarul din Satu Mare, fiind condamnat pentru ultraj, în perioada 1948-1949. După executarea pedepsei, în anul 1950 s-a mutat cu soția în București, str. Argintina nr. 28, unde locuiau fiica și ginerele lor.

Delatorul respectiv îi face următoarea caracterizare: „Foarte prezentabil ca fizic, a fost un foarte energic și unul dintre cei mai buni propagandiști pe teren ai PNL în decurs de două decenii”⁹¹.

Din București, neavând probabil nici un venit, în ianuarie 1952 s-a mutat temporar în localitatea Cernica, unde a lucrat ca magazioner și contabil la Îngrășătoria de porcine, la maternitatea de porcine, până în iunie 1952, când a fost transferat la o altă secție zootehnică Sterea sau Săbăreni, specializată tot în îngrășarea porcinelor.

La 29 mai 1953, Securitatea Brănești raporta Direcției Regionale a Securității Statului următoarele: „Timpul cât a locuit în comuna Cernica a evitat să întrețină legături cu persoane din comună, din exteriorul comunei nu a fost văzut cu persoane străine întreținându-se. În cadrul serviciului cât timp a funcționat la Cernica, manifestări nesănătoase sau ostile regimului nu au fost înregistrate din partea sa, iar în ce privește orientarea sa politică nu a dovedit o stabilitate”⁹².

Raportul respectiv a fost trimis în urma investigațiilor începute de către Securitate la începutul anului 1953. La 19 februarie 1953, Securitatea Statului Regiunii Cluj se adresează Raionului de Securitate Zalău: „Luați măsuri pentru a se strânge declarații asupra activității politice a numitului Domșa Iulian (...)”

Menționăm că susnumitul se încadrează în ordinul 490 Cabinet, privind elementele care au deținut funcții de răspundere în Partidele istorice – fapt pentru care declarațiile luate de la elementele cari cunosc activitatea sa să fie bine documentate. Rezultatul rugăm a ne raporta de urgență”⁹³.

Cererea Securității Regiunii Cluj venea în urma ordinului primit de la București, din partea Direcției a III-a a Securității Statului⁹⁴.

Iulian Domșa reușește să scape de arestare, dar a fost urmărit permanent de către organele securității statului, care cereau noi investigații în anul 1959, când, la fel ca în anul 1952, regimul comunist a întreprins arestări în masă, în rândul elitei interbelice rămase încă în libertate.

La 26 septembrie 1959, Direcția a III-a a Securității Statului cerea noi investigații asupra lui Iulian Domșa. Aflăm că acum era pensionar și locuia la fiica și gine-rele său. În raportul de investigație se spunea, printre altele: „Este o fire retrasă și nu întreține relații de intimitate cu vecini iar față de familie are o comportare corespunzătoare”⁹⁵.

Despre ceea ce gândea el, aflăm însă dintr-o notă informativă datată 9 septembrie 1961, din care reiese formația lui profesională și capacitatea de analiză a situației externe, atât cât îi permiteau sursele de informare: „De mine e mai rău că n-am nici o nădejde de la comuniști, numai bunul Dumnezeu o să-mi facă dreptate și în curând/ – Crezi că vine ceva? – a întrebat sursa/ – Cred. Dumneata nu citești «Timpuri Noi»? Îți recomand să le citești. De acolo vei vedea cum sunt înarmați americanii. Sunt așa de porniți unii contra altora încât cred că se apucă de cap, dacă rațiunea și a unora și a altora nu va lua loc nervozității.

Eu am un ginere fost colonel activ, decorat cu «Mihai Viteazul», un om foarte distins. Acesta mi-a spus că nu dorim războiul, căci acesta e o sabie cu două tăișuri. Dacă rușii vor risca un război, însemnează cu sunt atât de bine pregătiți și au atâtea arme noi secrete și ei, încât vor zăpăci lumea de la început. Și gine-rele meu a fost ofițer de stat major, cred, își dă seama ce vorbește. Deci, nu-i bine nici cu ăștia, nici fără ăștia”⁹⁶.

În anii 1963-1964, de la organele securității aflăm că lui Iulian Domșa i-a fost tăiată pensia și lucra ca pedagog la o școală de muzică din București⁹⁷.

Pe data de 3 octombrie 1964 au fost preluate toate părerile privindu-l pe Iulian Domșa la Serviciul I al Securității. Tot acum aflăm că era încadrat cu informatorii „Mureșanu”, din legătura lt.-col. Lupu Vasile și „Matei”, din legătura căpitanului Hurezeanu Ștefan⁹⁸.

Semicentenarul Marii Uniri în vremuri de restriște

În anul 1968 s-au aniversat 50 de ani de la Marea Unire, eveniment istoric politizat de regimul comunist, care i-a dat o altă conotație. Practic, reprezentanții generației Marii Uniri nu au fost băgați în seamă sau au primit o distincție onorifică.

La 19 decembrie 1968, Serviciul I al Securității raporta ministerului „relatări tendențioase despre serbarea celei de a 50-a aniversare a Unirii Transilvaniei cu România”, respectiv câteva fragmente dintr-o scrisoare trimisă de Iulian Domșa lui Grațian Mărcuș: „Iubite dle Mărcuș .... La Alba-Carolina, că cetatea Carol tata Mariei Terezia a zidit-o, nu am fost.

Nici aici (la București – n.n.) la ședința jubiliară a parlamentului nu a fost nici unul dintre noi invitat, doar unul singur s-a îmbulzit (?)”.

De mine numai în Scânteia Tineretului m-a figurat un anonim, că de pe marginea vestică a Transilvaniei, am fost văzut și eu (singurul) la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia.

Serbările s-au redus la proporții minime, la inaugurarea complexului muzeal, la dezvelirea statuii lui Mihai Viteazul ...

Astfel serbările Unirii proiectate de dimensiuni grandioase s-au redus sub presiuni internaționale (sovietice – n.n.), încheindu-se cum bine știi că nu ardele-nii au făcut Unirea”⁹⁹.

Iulian Andrei Domșa s-a stins din viață în București, la venerabila vârstă de 91 ani, în anul 1978¹⁰⁰, în mizerie și nemeritată uitare.

Note:

1. *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 12.
2. *Românul*, nr. 14, 16/26 noiembrie 1918.
3. Cornel Grad, Doru E. Goron, 1918/1919. *Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Editura Limes, Zalău, 2000, document nr. 8, pp. 139-140.
4. Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.
5. Arhiva Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, fond Documentele Unirii, vol. III, pp. 184-185.
6. Marin Pop, *Protopopul Cornel Oțel (1887-1975) – personalitate marcantă din generația Marii Uniri*, în *Caiete Silvane*, nr. 160, mai 2018, pp. 16-19.
7. Cornel Grad, Doru E. Goron, 1918/1919. *Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Edit. Limes, Zalău, 2000, p. 110.
8. *Gazeta de Duminecă*, nr. 29, 28 iulie 1907, pp. 3-4.
9. Idem, nr. 34, 17 august 1908, p. 10.
10. Idem, nr. 17, 26 aprilie 1909, p. 6.
11. C. Grad, D.E. Goron, *op. cit.*, pp. 110-111.
12. *Gazeta de Duminecă*, nr. 21, 5 iunie 1910, p. 1.
13. Aurel Ghilea, *Istoricul parohiei greco-catolice unită din orașul Zalău*, 1934.
14. *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 75;

- C. Grad, Doru E. Goron, *op. cit.*, p. 47.
15. Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2013, p. 201.
16. Aurel Ghilea, *Istoricul parohiei greco-catolice unită din orașul Zalău*, 1934.
17. *Gazeta de Duminecă*, nr. 3, 2 mai 1920.
18. *Patria*, nr. 91, 28 aprilie 1920.
19. *Gazeta de Duminecă*, nr. 14, 8 aprilie 1923.
20. *Gazeta Oficială a județului Sălaj*, nr. 29, 1 octombrie 1926.
21. *Gazeta de Duminecă*, nr. 26, 3 iulie 1927.
22. Marcel Ivan, *Evoluția partidelor politice în cifre și grafice. 1919-1932*, Sibiu, 1934, tabelul V și V a.
23. *Gazeta de Duminecă*, nr. 28, 17 iulie 1927.
24. Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 84.
25. S.J.A.N. Sălaj, fond Prefectura județului Sălaj. Prefect-con-fidențiale, dosar 293/1927, f. 1.
26. *Ibidem*, dosar 170/1928, ff. 31.32.
27. I. Scurtu, *op. cit.*, p. 95.
28. *Gazeta de Duminecă*, nr. 50, 9 decembrie 1928.
29. Idem, nr. 52, 23 decembrie 1928.
30. Idem, nr. 47, 22 noiembrie 1931.
31. S.J.A.N. Sălaj, fond Colecția registrelor parohiale de stare civilă, Registrul nr. 377/1868-1921, f. 33.
32. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), fond Informativ, dosar I. 586.596, vol. 1, f. 4.
33. Constantin Pavel, *Școalele din Beiuș. 1828-1928*, Beiuș, 1928, p. 232, 256-257.
34. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 586.596, vol. 1, f. 4.
35. *Gazeta de Duminecă*, nr. 47, 16 noiembrie 1908, p. 10.
36. Idem, nr. 48, 23 noiembrie (stil vechi) 1908, p. 2.
37. Idem, nr. 51, 14 decembrie 1908, p. 9.
38. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 586.596, vol. 1, f. 4.
39. Paul Abrudan, *Din însemnările participanților la lupta pen-tru unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918*, în *Acta Mvsei Porolissensis*, VII, Zalău, 1983, p. 297.
40. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 586.596, vol. 1, f. 5.
41. *Ibidem*, f. 9-10.
42. S.J.A.N. Sălaj, fond Colecția personală Leontin Ghergariu, dosar 69/1945, f. 5.
43. Dănuț Pop, Doru E. Goron, *Prefecții județului Sălaj. O isto-rie în documente*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2007, p. 64.
44. S.J.A.N. Sălaj, fond Colecția personală Leontin Ghergariu, dosar 69/1945, f. 3.
45. *Ibidem*, f. 4.
46. *Ibidem*, f. 7.
47. *Ibidem*, f. 3.
48. *Ibidem*, f. 4.
49. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 586.596, vol. 1, f. 5.
50. *Ibidem*, f. 32.
51. *Ibidem*, f. 20.
52. *Ibidem*, f. 30.
53. *Ibidem*, f. 16.
54. *Ibidem*, f. 19.
55. *Ibidem*, f. 10-11.
56. *Ibidem*, f. 53.
57. *Ibidem*, f. 63.
58. *Ibidem*, f. 67.
59. Arhiva Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, fond Do-cumentele Unirii, vol. III, pp. 184-185.
60. Leontin Ghergariu, *Sfințirea bisericii ortodoxe din Zalău*, în *Meseșul*, nr. 41, 29 octombrie 1927.
61. *Gazeta de Duminecă*, nr. 19, 9 mai 1926; *Meseșul*, nr. 14, 19 mai 1926.
62. *Steaua* (Zalău), nr. 3, 21 mai 1926, p. 4.
63. Marcel Ivan, *op. cit.*, tabelele V, VII și X.
64. *Meseșul*, nr. 15-16, 8 iunie 1926; *Poporul sălăjan*, nr. 3, 12 iunie 1926, p. 2.
65. Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, pp. 153-154 și 164-165.
66. S.J.A.N. Sălaj, fond Prefectura județului Sălaj – adminis-trative, dosar 1.566/1932, f. 20.
67. *Ibidem*, dosar 462/1931, ff. 3-5.
68. Ioan I. Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Jo-san, 1918 – 85 de ani – 2003. *Dicționarul personalităților Unirii*, Edi-tura Altip, Alba Iulia, 2003, p. 285.
69. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 485.916, f. 8.
70. Paul Abrudan, *Din consemnările participanților la lupta pen-tru unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918*, în *Acta Mvsei Porolissensis*, VII, Zalău, 1983, p. 299.
71. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 485.916, f. 8.
72. *Patria* (Cluj), nr. 227, 21 octombrie 1920.
73. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 485.916, f. 55.
74. *Gazeta de Duminecă*, nr. 7, 19 februarie 1922.
75. S.J.A.N. Sălaj, fond Prefectura județului Sălaj. Prefect-con-fidențiale, dosar 11/1922, f. 4.
76. *Ibidem*, f. 4 v.
77. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 4-5.
78. *Ibidem*, dosar 53/1922, f. 8.
79. *Ibidem*, dosar 112/1925, f. 4.
80. *Ibidem*, f. 7 v.
81. *Ibidem*, f. 6.
82. *Ibidem*, ff. 7-10.
83. Dănuț Pop, Doru E. Goron, *Prefecții județului Sălaj. O is-torie în documente*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2007, p. 56; A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 485.916, f. 49.
84. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 485.916, f. 23.
85. *Ibidem*, f. 31.
86. *Ibidem*, f. 57.
87. *Ibidem*, f. 8.
88. *Ibidem*, f. 55.
89. *Dreptatea* (București), nr. 229, 12 noiembrie 1946.
90. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 485.916, f. 30.
91. *Ibidem*, f. 72.
92. *Ibidem*, f. 15.
93. *Ibidem*, f. 1.
94. *Ibidem*, f. 28.
95. *Ibidem*, f. 3.
96. *Ibidem*, f. 76.
97. *Ibidem*, f. 71.
98. *Ibidem*, f. 61.
99. *Ibidem*, f. 78.
100. Cornel Grad, Doru E. Goron, 1918/1919. *Contribuții sălă-jene la Marea Unire*, Editura LIMES, Zalău, 2000, p. 109.

Surse fotografii: Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj și Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.

Zalăul în zorii anului 1919

Mihaela SABOU

În ciuda faptului că ostilitățile Primului Război Mondial se încheie în toamna anului 1918, pentru locuitorii Transilvaniei, dar și pentru armata română, conflictul cu formațiunile bolșevice ale guvernului maghiar va continua până la preluarea totală a fostelor teritorii românești aflate sub ocupație străină. Sub astfel de auspicii se va derula și destinul orașului de sub Meseș la începutul anului 1919, devenind parte a ultimelor confruntări armate ce vor duce la eliberarea lui și la consolidarea viitorului său ca parte a României Mari.

Zalăul va constitui o provocare în ceea ce privește eliberarea și preluarea lui de către administrația românească, în contextul în care se considera că era o „poartă”¹ de o importanță strategică reală ce urma să fie „apărată de adversari cu disperare”².

În preajma Marii Uniri, deși era capitala unui județ din Transilvania românească, Zalăul „era un centru unguresc”³ având tot ce-i trebuie pentru a se dezvolta „în acest spirit”⁴. Această realitate crea cadrul propice pentru stabilirea unui avanpost al rezistenței maghiare la Zalău, iar în consecință acesta devine centrul de rezistență al formațiunilor militare republicane maghiare determinate să continue ofensiva militară în scopul restabilirii vechilor granițe ale Ungariei. Pentru acest deziderat se va declanșa o campanie de mobilizare generală, iar documentele confirmă că și în Sălaj s-au inițiat asemenea recrutări.

Instruirea recruților urma să se desfășoare la Zalău unde „colonelul Nagy Pal a început cu mare zel formarea cadrelor pentru două divizii secuiești din rândurile ofițerilor și subofițerilor de carieră dezrădăcinați, și din soldați secui refugiați din dosul liniei demarcaționale”⁵. Cei înregimentați în aceste formațiuni se caracterizau prin determinarea aproape patologică de a-și îndeplini scopul pentru care au intrat în aceste structuri militare.

Astfel, spre sfârșitul anului 1918 „unitățile maghiare sunt retrase spre Zalău”⁶, iar orașul devine centru al rezistenței acestora, unde campa deja „un batalion de voluntari fanatici”⁷, conduși de maiorul Gyurocsik.

În ciuda faptului că se identifică unele contradicții, sursele documentare existente, deși puține, reușesc să reconstituie evenimentele din acele momente, redând posterității șansa de a cunoaște faptele derulate în primele luni ale anului 1919.

Așadar, relatările acestora confirmă faptul că, după ce s-a decis intrarea armatei române în Ardeal, în ia-

nuarie 1919, „o parte din divizia a VI-a a înaintat spre Zalău”⁸, unde staționau trupe bolșevice maghiare. La Zalău funcționa comandamentul trupelor maghiare, lucru susținut și de textul unui ultimatum transmis în data de 11 ianuarie 1919, semnat fiind de către maiorul Gyurocsik, care pornește de la comandamentul maghiar din Zalău și prin care armata regală română este somată să elibereze Jiboul, în caz contrar aceasta ar fi urmat să suporte consecințele unei riposte a „forțelor maghiare din Zalău care se vor considera în stare de război cu trupele regale române”⁹. Este o avertizare care trăda agresivitate și confirma determinarea structurilor militare bolșevice de a nu ceda fără luptă. Vechea urbe sălăjeană devine unul dintre centrele urbane transilvane eliberate în urma unor confruntări armate între structurile militare republicane maghiare și armata regală română. Din această perspectivă, înfruntările pentru Zalău s-au desfășurat atât în oraș de unde „se auzeau purtate de vânt descărcături de puști și mitraliere”¹⁰, dar și la Țigani (Crișeni) și împrejurimile acestei localități, unde armata română, „atacând pe secui a avut pierdere de nouă ostași”¹¹. Drept urmare, într-o veritabilă stare de tensiune și imprevizibil avea să se deruleze campania de eliberare a orașului Zalău, nu înainte de a-și fi revendicat tributul de sânge prin sacrificiul unora dintre soldații români. Un episod elocvent relatează Aurel Hetco, fost pretor al Plasei Jibou, care povestește despre dramatismul acelor înfruntări prin dezvăluirea unei întâmplări care-l are drept protagonist pe soldatul moldovean Ilie Popa din regimentul 15 Infanterie răpus „în lupta care se dă între români și maghiari în hotarul comunei Țigani lângă Zalău”¹², pentru eliberarea orașului reședință de județ al Sălajului. Acesta devine exponent al armatei regale române eliberatoare, iar pentru a amplifica ideea de sacrificiu a acesteia, Hetco își potențează discursul cu elemente grave menite a descrie jertfa armatei române pentru „dezrobirea Ardealului”¹³.

Consecința imediată a înfruntărilor dintre cele două formațiuni combatante în timpul cărora și-au jertfit viața „mai mulți eroi în atacul mișelesc de la Țigani (Crișeni)”¹⁴ a fost ocuparea, în 14 ianuarie 1919, a orașului Zalău de către „Regimentul 16 Fălticeni”¹⁵, după ce, „înfruntându-se cu secuii din regimentul 24 honvezi, au fost uciși 5 oameni și au fost mai mulți răniți”¹⁶. După mărturia lui Coriolan Meseșan, pentru a se evita alte pierderi de vieți omenești, maiorul Gyurocsik se retrage la Hajdúszoboszló, unde primește ordin să nu permită înaintarea armatei române.

Familia sa va rămâne la Zalău, iar acest fapt devine suficient pentru ca în „23 ianuarie 1919 să atace în zori de zi orașul, iar secuii ucid santinelele române și eliberează familia maiorului...”¹⁷. Din cauza atacului surprinzător și agresiv al bandelor bolșevice maghiare „românii s-au retras cu tunurile pe dealul Ortelecului, bombardând orașul”¹⁸, pentru a forța retragerea agresorilor din Zalău.

Preluarea Zalăului a fost cu atât mai dificilă cu cât o parte din populația maghiară din oraș a avut o contribuție participativă și sub imperiul unor manipulări au săvârșit unele acte de violență extremă asupra soldaților armatei române. Drept consecință, însemnările documentare surprind faptul că orașul Zalău, în prezența primarului său, Halmaghi Adalbert, va primi o condamnare dispusă de „Tribunalul XVI armată din Debreczen”¹⁹. În urma acestei decizii judecătorești, orașul a fost obligat să plătească o despăgubire de 400.000 de kor. și o amendă în aproximativ același quantum. Mobilul condamnării ar fi fost „crima săvârșită de către Lako Nagy Mihai și soții la 24 ianuarie împotriva armatei române”²⁰. În urma acestei fapte abominabile „2 soldați români ar fi fost omorâți, iar dintre cei arestați, șase au fost condamnați la moarte prin glonț”²¹.

Pentru a se putea plăti suma imputată, primarul orașului, Halmaghi Adalbert, va iniția o campanie prin care a încercat să adune sumele necesare prin donații de la populație. În schimbul unui astfel de sprijin, primăria se angaja să publice în presă lista celor care „au adus în clipe grele pentru oraș sacrificii atât de mari”²². Pentru același scop se va emite un ordin cu nr. 3724 din 1919 al Primăriei Zalău, prin care se stabilea nivelul sumelor pe care locuitorii orașului trebuiau să le plătească drept „despăgubiri pentru ostașii români care au fost omorâți de secui”²³.

Plata acestor despăgubiri avea să producă o serie de nemulțumiri din cauza imputărilor discreționare care nu țineau cont de posibilitățile materiale ale cetățenilor orașului. Din reclamația unuia dintre cetățenii Zalăului se pare că erau locuitori de naționalitate maghiară cărora li s-ar fi stabilit plăți mai mici decât posibilitățile lor economice, deși aceștia ar putea „plăti această sumă fără să simtă”²⁴. Este motivul pentru care, Anton Bajek, de naționalitate slovacă, din Zalău, se plânge prefectului județului, Gheorghe Pop de Oarța, solicitându-i intervenția pentru a îndrepta astfel de practici inechitabile prin care erau favorizați cetățenii de naționalitate maghiară în ciuda faptului că „uneltesc zilnic și sunt nemulțumiți de regimul politic prezent”²⁵. Prefectul județului ia la cunoștință chestiunea în cauză și-i răspunde cetățeanului nemulțumit, informându-l că ingerința prefecturii este inoportună, neputându-se „amesteca în chestia subscrisă fiind chestia privată a orașului respectiv a locuitorilor orașului Zalău”²⁶.

Sentința pronunțată de către Tribunalul militar

din Debrețin va fi anulată de către Curtea Supremă de la București în 3 februarie 1920, iar sumele de bani cu care locuitorii orașului au contribuit au putut „să fie restituite”²⁷.

După preluare, la Zalău se întăresc și se „românează”²⁸ instituțiile administrative importante ale județului Sălaj, ceea ce face ca în bătrânul oraș să renască „puțină viață românească”²⁹. La consolidarea orașului, după Marea Unire avea să contribuie din plin „înființarea instituțiilor de cultură și caritative”³⁰, iar pe lângă școli, biserici sau bănci, apar o serie de publicații care vor resuscita manifestarea spiritului românesc în Zalău.

După atâtea evenimente de un real dramatism este o certitudine faptul că până în „27 aprilie 1919 imperiul s-a preluat în județ”³¹, iar din acel moment se iau măsuri privind consolidarea ordinii și siguranței Zalăului, prin decizii administrative menite să asigure parcursul acestuia ca oraș liber în cadrul României Unite.

Note:

1. Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Colecția personală Grațian Mărcuș, dos. 62/1954, f. 12.
2. *Ibidem*.
3. Ghergariu Leontin, „Zalăul. Schiță monografică”, Zalău, 1926, p. 45.
4. *Ibidem*, p. 48.
5. Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Colecția personală Grațian Mărcuș, dos. 62/1954, f. 8.
6. Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, „În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919”, București, 1994, p. 137.
7. Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Colecția Grațian Mărcuș, dos. 62/1954, f. 9.
8. Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, fond *parohia gr. cat. Sângeorgiu de Meseș*, dos. 16/1915-1933, f. 19
9. *Ibidem*, Colecția personală Grațian Mărcuș, dos. 62/1954, f. 16
10. *Ibidem*, f. 24.
11. *Ibidem*, fond *Parohia greco-catolică Sângeorgiu de Meseș*, dos. 16/1915-1933, f.19.
12. *Ibidem*, Colecția personală Grațian Mărcuș, dos. 62/1954, f. 25.
13. *Ibidem*, f. 26.
14. *Ibidem*, Colecția personală Ioan Danciu, dos. I/17/ f.a., f. 5.
15. *Ibidem*.
16. Coriolan Meseșan, „Un epizod al ostăteșilor”, Șimleu, 1932, f.3.
17. *Ibidem*, f.10.
18. *Ibidem*.
19. Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Colecția Dr. Ioan Danciu, dos. I/17/f.a., f. 22
20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*.
22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*, fond *Prefectura județului Sălaj – Prefect administrativ*, dos. 2373/1919, f. 1.
24. *Ibidem*.
25. *Ibidem*.
26. *Ibidem*, f. 2.
27. *Ibidem*, Colecția personală Dr. Ioan Danciu, dos. 17, f. 22.
28. Leontin Ghergariu, *op cit.*, p. 53.
29. *Ibidem*, p. 54.
30. *Ibidem*.
31. *Ibidem*, fond *Prefectura județului Sălaj – Prefect administrativ*, dos. 2277/1919, f. 2.

Considerații despre trecerea instituțiilor juridice din Sălaj sub administrație românească în anul 1919

Daniel-Victor SĂBĂCEAG

În acțiunile concrete de preluare a instituțiilor de stat maghiare și de organizare a celor românești, un rol deosebit l-au avut prefectii județeni, numiți de Consiliul Dirigent și avocații români de pe aceste meleaguri, care și-au lăsat cancelariile și veniturile mari pentru a intra în administrație și magistratură. Ei au fost cei care au organizat administrația și justiția românească, desăvârșind astfel Unirea Românilor, în epoca premergătoare hotărârilor Conferinței de Pace. Astfel că nu va fi nicio surpriză să-i întâlnim implicați direct în impunerea justiției românești în Transilvania. Practic, procedura era aceeași la aproape toate instanțele, conducătorii fiind somați să depună jurământul de credință față de Regele Ferdinand I și Statul Român, ori să predea conducerea.

În studiul de față ne propunem să evocăm câteva aspecte referitoare la trecerea instituțiilor juridice din Sălaj sub administrație românească, lăsând „documentele să vorbească” și, în același timp, să aducem în atenția publicului numele avocaților implicați, dintre care amintim pe Dr. Gheorghe Pop, Dr. Vasile Gyurko, Dr. Alexandru Aciu, Dr. Coriolan Meseșian, Dr. Cornel Centea, Dr. Petru Vaida, ce se cuvine a fi rememorați cu respect și recunoștință.

Prin apelul „Către Națiunea Română din Transilvania, Banat și Țara-Ungurească”, lansat după memorabila Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 de către Consiliul Dirigent, ca urmare a decretării Unirii cu Vechiul Regat, se anunța că „pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii, Adunarea Națională a instituit un Mare Sfat Național, iar acesta, în ziua de 2 Decembrie a.c. (19 Noiembrie) a ales pentru guvernarea

provizorie a țării un Consiliu Dirigitor”¹.

Astfel, în Consiliul Dirigent, ca șef la Resortul Justiției, a fost numit Dr. Aurel Lazăr, avocat în Oradea, iar ca secretar general al resortului a fost numit, în ședința Consiliului Dirigent din 5 februarie 1919, Dr. Alexandru Marta, care își va ocupa postul începând cu 1 martie². Până atunci a funcționat ca avocat, fiind apoi consilier la Curtea de Apel din Seghedin. A fost un neînfricat luptător național, iar mai târziu a ajuns în funcțiile de prim-președinte al Curții de Apel Oradea și al Curții de Apel Timișoara. Dr. Ioan P. Papp, în lucrarea „Instaurarea justiției românești în Ardeal”, îi face un profil excepțional, considerând că el a avut rolul cel mai important în organizarea justiției românești din Transilvania³.

În primul număr al *Gazetei Oficiale*, sub semnătura șefului de resort de la Codificare și fost judecător la tribunalul Cluj, Dr. Emil Hațieganu, apărea un „Apel” prin care toți funcționarii români de la judecătorii, tribunale și tablele regești, precum și acei avocați, audi-

tori militari, care voiesc a trece în serviciul justiției, erau invitați să se anunțe în scris, ori prin telefon, șeful resortului de justiție, pentru a putea întocmi tabloul funcționarilor români de la Justiție⁴.

Primul decret dat de Consiliul Dirigent Român din Sibiu în 24 ianuarie 1919 se referea la „funcționarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicarea legilor, despre funcționari și întrebuințarea limbilor”⁵. Acesta prevedea, în art. II, că toți funcționarii numiți sau aleși de orice categorie rămân în funcțiile lor. Din considerații de serviciu și, îndeosebi, din punct de vedere a liniștii publice însă, orice funcționar, judecător, notar public, poate fi pus în disponibilitate, eventual pensionat din oficiu. În art. III se prevedea că limba oficială în serviciile publice este cea română.

Pe baza acestui decret al Consiliului Dirigent, Resortul Justiției a dat, în cursul lunii februarie 1919, Ordonanța nr. 121 *referitoare la judecători, avocați și notari publici*⁶, prin care se spunea printre altele că organele judiciare, magistrații, procurorii, avocații și notarii publici etc. vor depune un nou jurământ

oficios sau declarație solemnă de credință Regelui Ferdinand și Statului Român. Acei care nu vor depune imediat jurământul ori declarația solemnă își vor pierde oficiul, precum și dreptul la pensie, iar avocații, notarii publici etc. nu vor mai putea funcționa în această calitate.

De asemenea, prin „Decretul nr. IV pentru statorirea unor denumiri românești în Administrație și Justiție”⁷ din 7 februarie 1919, semnat de Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent și șeful Resortului de Interne și Dr. Aurel Lazăr, șeful Resortului de Justiție, în scopul de a fixa în mod unitar unele denumiri în limba română din legile și normele de până acum, a decretat la art. 1 [...] c) *în justiție*: în loc de *judecătoria cercuală* (járásbiróság) *judecătoria de ocol*, cu indicarea reședinței puse la nominativ; tribunalul se va indica, de asemenea, cu numirea reședinței în care se afla, d. e. tribunalul Cluj, tribunalul Bistrița; în loc de *tabla regească curtea de apel*, în loc de *curie*, *curtea de cassatie și justiție*, în loc de *jude cercual judecător de ocol*, în loc de *jude la tabla resp. curie consilier la curtea de apel resp. cassatie*; judecătorii cu un nume colectiv se vor numi *magistrați* (magistratura).

După adoptarea Ordonanței 121, printr-un Ordin circular din 8 februarie 1919, semnat de Aurel Lazăr, adresat judecătorilor șefi, se explicau prevederile Ordonanței și se dădeau îndrumări detaliate cu privire la procedura de urmat în procesul de preluare a judecătorilor: „Vă rog ca fără amânare să convocați pe toți judecătorii, notarii și funcționarii subalterni ai judecătorilor, în ședință veți comunica celor prezenți preluarea oficiului... Veți accentua, în special de la început că scopul și dorința Consiliului Dirigent sunt ca trecerea justiției sub imperiu român să se înfăptuiască pe lângă respectarea libertăților naționale, fără orișice jignire a intereselor publicului ce caută ajutorul justiției și fără deteriorarea decorului oficios și a independenței morale și materiale a corpului judecătoresc, a funcționarilor justiției

și a corpului avocaților”⁸.

Astfel, într-o primă etapă, prin Ordonanța 121, s-a extins jurisdicția statului român asupra instanțelor judiciare din cele 15 județe cuprinse în circumscripția Curților de Apel Cluj și Târgu Mureș, aflate în acel moment sub controlul Consiliului Dirigent. În urma campaniei armatei române din lunile aprilie – mai 1919 au trecut sub autoritatea statului român și județele Arad, Bihor, Sătmăr, Sălaj și Ugocia, iar prin Ordonanța Resortului de Justiție nr. 1200 din 18 iunie 1919, *referitoare la forurile justițiare din teritoriul nou eliberat*, s-a decis ca jurisdicția Curții de Apel Debrețin asupra teritoriului aparținând Tribunalului Sighetu Marmației, Satu Mare și Zalău și jurisdicția Curiei ungare, forul judiciar suprem din țară, asupra tuturor teritoriilor amintite înceta. Tribunalele și judecătoriile din județele menționate se subordonau Curții de Apel Oradea⁹.

Prin decretul Consiliului Dirigent – Resortul Afacerilor Interne din 27 martie 1919 și semnat de dr. Iuliu Maniu – se arată că „se numește pe ziua de 1 aprilie 1919 de prefect al județului Sălaj pe dl. dr. George Pop și-l investește cu toate puterile determinate de lege”¹⁰. Pentru a putea proceda la preluarea și apoi la instalarea administrației românești în Sălaj, noul prefect a făcut propuneri de persoane care ar putea să ocupe posturi de conducere în noua administrație. După cum rezultă din procesul-verbal de preluare din 25 aprilie 1919 a Prefecturii județului Sălaj, aceasta a fost preluată de către prefectul dr. George Pop și căpitanul Valeriu Vlaicu. În aceeași zi, era numit ca subprefect dr. Octavian Felecan, iar ca primpretor în plasa Cehu Silvaniei a fost numit dr. Alexandru Pop, care au și depus jurământul de credință¹¹.

Pentru preluarea instanțelor din Sălaj a fost desemnat, conform documentelor studiate, prefectul județului Sălaj, dr. Gheorghe Pop. În data de 8 mai 1919, prefectul îl invita pe Medgyessy Géza, ca pe

substituit (persoană care înlocuiește temporar pe titularul unei funcții – n.n.) președinte al tribunalului, să se prezinte în biroul său pentru depunerea jurământului¹², după care prefectul raporta Resortului de Justiție din cadrul Consiliului Dirigent următoarele: „La Tribunalul din Zalău au depus jurământul Medgyessy Géza președinte de senat, judecătorii Gyenge Mihály, Dr. George Janovics, Dr. Szilágyi Lajos, Kőszeghi Géza, Dr. Horváth József, Kapeller Zoltán, notari la tribunal Dr. Bodor József și Balta Zoltán; la judecătoria de ocol Benke János. Președintele tribunalului și un jude sunt încă refugiați. Au depus jurământul la tribunal toți oficanții de manipulare și toți servitorii. Au denegat jurământul judecătorii de la tribunal Sebes Lajos, Csics Ákos și de la judecătoria de ocol Unger Géza și Dr. Sati János”. În același raport prefectul anunța că „judecătoriile din provincie acum se organizează” și că „Dr. Horváth József și Kőszeghi Géza, judecători la tribunal sunt transferați la Cluj”¹³.

Un alt raport al prefectului adresat Consiliului Dirigent la data de 9 mai 1919 surprinde situația județului Sălaj și propunerile de persoane care să ocupe posturi în administrația județeană: „După preluarea puterii în județul Sălaj cu dislocarea jandarmeriei am restabilit liniștea în județ. Inteligența noastră și țărani deținuți sau încarcerați mare parte s-au reîntors la casele lor, însă câteva persoane remarcabile și marcante până azi încă nu au sosit acasă. Această împrejurare e cauza, că pe toate liniile pînă azi nu ne-am putut organiza având a aștepta perioadă îndepărtată... Sunt câteva posturi [...] pentru domnii internați”¹⁴. Astfel, referitor la instanțele din Sălaj, în același raport, prefectul îl propunea pe dr. Vasiliu Gyurko de conducător judecător la Judecătoria Jibou, de jurisconsult județean îl propunea pe dr. Ioan Ghețe, avocat în Zalău, cu observarea că dacă Alexandru Țiple, jude de tablă în Cluj, nu va fi transferat de președinte la Tribunalul din Zalău, ulterior îl va propune de preșe-

dinte pentru Tribunalul din Zalău. În același raport, prefectul afirma că „judecătorii de la Tribunal 4-5 vor să depună jurământul, și că și ceilalți se vor supune mai târziu”¹⁵, iar separat propunea Resortului de Justiție ca pentru posturile de conducători la judecătorii să fie numiți: dr. Vasiliu Gyurko, avocat în Jibou, de conducător judecător la Judecătoria de ocol din plasă; dr. Ioan Ember, judecător în Cehu Silvaniei, de judecător conducător la Judecătoria de ocol din Cehu Silvaniei; dr. Virgil Mureșian, avocat, de judecător conducător la Judecătoria de ocol Tășnad și pe dr. Petru Vaida, avocat, de procuror pe lângă Tribunalul din Zalău. La același raport erau anexate chestionarele domnilor Vasiliu Gyurko și Petru Vaida¹⁶.

Prin raportul înregistrat la nr. 80 – 1919 pref. trimis Consiliului Dirigent, Resortul Justiție, prefectul Dr. Gheorghe Pop raporta: „La tribunalul și judecătoria din Zalău, afară de patru juzi, nu sunt aplicați să depună jurământul ci numai declarația următoare: / . Rog aviz telegrafic, ce ținută să ocup față de ei?”¹⁷ Șeful Resortului de Justiție, Dr. Aurel Lazăr îi răspundea categoric din Oradea printr-o telegramă datată în 13 mai 1919: „Prețindem jurământul prescrist, nu putem ceda până ce nu capeți ord., în special de la tribunal apoi la fiecare judecătorie câți juzi au depus jurământul și să-mi comunici și numele lor. Aurel Lazăr, șeful resortului de justiție”¹⁸.

Dintr-un alt raport din 17 mai 1919 al președintelui Tribunalului Zalău, Medgyessy Géza, redactat în limba maghiară și trimis prefectului județului Sălaj, ca răspuns la solicitarea scrisă a prefectului nr. 69/1919 din 8 mai 1919, aflăm că personalul Tribunalului Zalău a depus jurământul de fidelitate în cadrul ședinței generale din 14 mai, următorii: „Judecătorii: Medgyessy Géza, Gyenge Mihály, Dr. Horváth József, Kapeller Zoltán, Dr. Janovits György Ernő, Dr. Szilágyi Lajos, Kőszeghi Géza, Benke János, judecător de ocol; Dr. Bodor József și Balta Zoltán

– notari; Varga Ferencz – director general; Cservenyák Gyula, László Gyula, Varga Ferencz – directori de cabinet; Sóos Károly, Váradi Sándor, Baczó Ferencz – cancelariști. Lugossy Károly – condicar funciar; Csvary Lajos – director; Szekér Ferenc, Szathmáry Béla, Kerékgyártó Ferencz, Liptay Elek – cancelariști la judecătoria de ocol; Kaizer Károly – servitor la tribunal; Hieronimusz Gáspár și Takács Gyula – servitori la judecătoria de ocol, respectiv Mihály Margit, Zsiga Ilona, d-na Varga Ferencz, Seres Jolán – diurniști la tribunal; Kaizer Sándor și Molnár István – diurniști la judecătoria de ocol”, iar în data de 16 mai „au mai depus jurământul de fidelitate: Hireczke József și Magyari Sándor – servitori la tribunal. [...] Din cadrul personalului tribunalului și judecătoriei de ocol au declarat că refuză depunerea jurământului: Sebe Lajos și Csics Ákos, Unger Géza – judecători la tribunal, respectiv judecătorul de ocol Sati János. [...]”¹⁹. În finalul raportului, președintele Medgyessy Géza îl informa pe prefect că: „procuratura consideră că nu sunt îndreptățiți să cer depunerea jurământului de fidelitate de la personalul procuraturii, deoarece este vorba – în cazul de față – de un jurământ de fidelitate față de regele României și Consiliul Dirigent, de subordonarea unui alt stat și, prin urmare, se consideră că doar un exponent al clasei dominante, și anume dl. prefect, este îndreptățit să pretindă depunerea jurământului de fidelitate de la personalul procuraturii, o instituție paralelă cu tribunalul și nu subordonată acestuia”²⁰.

La 30 mai 1919, prefectul județului Sălaj, dr. Gheorghe Pop, raporta Consiliului Dirigent, Resortul Justiției că Tribunalul și Judecătoria de ocol din Zalău și-a început activitatea, după ce opt judecători, la tribunal șapte, la judecătoria de ocol unul și toți oficianții au depus jurământul. Mai menționa că: „Medgyessy Géza, președintele de senat și Gyenge Mihály, judecător la tribunal au depus jurământul de fidelitate în mâinile mele”²¹ și solici-

Alexandru Aciu (1875-1954) - avocat,
director la Silvania, delegat la Alba Iulia

ta ca Gyenge Mihály să fie înaintat la rangul de jude de (tablă) Curte de Apel, în clasa a VI-a de plată, având serviciu de 30 de ani. De asemenea propunea: la judecătoria de ocol din Crasna de judecător-conducător pe Virgil Barbolovici, subjude pensionat, pentru judecătoria din Tășnad pe Virgil Mureșan, judecător la judecătoria de ocol din Târgu Mureș și ruga să fie transferat la Tășnad, iar la Procuratura din Zalău anunța că procurorul dr. Petru Vaida și-a început activitatea și propunea să fie „împărțit” în clasa a VI-a de plată. Odată cu raportul erau înaintate și două anexe: A. despre depunerea respectiv denegarea jurământului și B. chestionarul procurorului dr. Petru Vaida²².

Din raportul prim-procurorului dr. Petru Vaida de la Tribunalul Zalău, datat în 14 august 1919 și înaintat Comitetului administrativ al județului Sălaj, aflăm că: „în lipsă de altă persoană potrivită, am preluat interimar agendele ministerului public de la Tribunalul Zalău la insistența domnului prefect al județului Sălaj, dr. Gheorghe Pop în 22 mai 1919”²³. Iată cum e descrisă preluarea instituției: „în 23 mai dimineața, conform procesului verbal început, încă sub nr. 7/816/1919

pres. susținut la resortul de justiție m-am prezentat la localul procuraturii, unde, în prezența domnilor dr. Ioan Gheție, jurisconsult județean și Corneliu Sima secretar județean, am încunoștințat pe primprocurorul Baroty Zoltan și pe procurorul Jenes Gabor, că în calitate de procuror nou la Tribunalul Zalău, în urma împuternicirii primită de la prefectul județean, încredințatul Consiliului Dirigent, am venit să preiau conducerea oficiului procuraturii cu toate actele, avutul în numerar, articolele de preț, arhiva, biblioteca, uneltele economice, industriale și mobilierul întreg pe lângă inventar, avizându-i totodată că la rămânerea lor în oficiu o condiție principală depunerea jurământului de fidelitate, și că denegarea jurământului, «ipso facto» (prin chiar acest fapt, înțeles de la sine, implicit – n.n.) pierderea oficiului și a dreptului de pensie. La aceasta numiții procurori în 28 mai a.c. și-au oferit serviciile prin scripta susținută, de mine tot sub nr. de sus la șeful resortului de justiție, din nou rugând dilatarea (amânarea – n.n.) jurământului până la pacea definitivă. Ca să nu rămână lucrurile oficioase îngrămădite, la propunerea domnului Prefect, i-am lăsat în oficiu, sperând, că vor depune jurământul. După venirea domnului prefect de la Sibiu, la 21 iulie a.c. ne mai primind respirul dorit de ei, în 22 iulie au părăsit oficiul²⁴.

Mai departe, în același raport, Petru Vaida prezintă situația găsită în instituție și la închisoarea centrală din Zalău, lipsa funcționarilor care să știe citi și scrie românește, situația posturilor vacante și că dintre: „strajameșterii și vigili vechi numai Iosif Zegrean a mai depus jurământul. Ca să nu rămână deținuții fără păzitori s-au mai amânat luarea jurământului de la celelalte, până ce mi se vor insinua persoane potrivite în locul lor²⁵. De asemenea, se arată în același raport, a propus șefului Resortului de Justiție, neavând la nicio judecatorie de ocol, persoane încredințate cu afacerile ministerului public: la Zălau pe domnul dr. Ioan Iuga, fost

asesor în Zalău; la Șimleu Silvaniei pe dr. Iuliu Pop Mureșan, avocat în Șimleu Silvaniei; la Crasna pe dr. Coriolan Gheție, candidat de avocat în Crasna; la Tășnad pe dr. Coriolan Steer, avocat în Tășnad; la Cehu Silvaniei pe Gheorghe Bancoș, pretor în Cehu Silvaniei; la Jibou pe Virgil Pop, pretor în Jibou²⁶.

Pe data de 2 iunie 1919, avocatul Cornel Centea din Cehu Silvaniei înainta prefectului județului Sălaj o cerere prin care își „oferea serviciile în interesul României Mari” și solicita să fie denumit de judecător la Judecătoria de ocol Zalău²⁷. Cu adresa nr. 252 din 3 iunie 1919, Prefectura județului Sălaj înștiința Tribunalul Zalău că domnul dr. Cornel Centea a fost propus Consiliului Dirigent de judecător la Judecătoria de ocol Zalău și solicita să depună jurământul de fidelitate prescris și să fie introdus în oficiu²⁸, iar prin adresa din 9 iunie 1919 trimisă Consiliului Dirigent, Resortul Justiției era înaintat chestionarul domnului avocat Cornel Centea și se aducea la cunoștința factorilor responsabili că a depus jurământul și și-a început activitatea²⁹. Remarcăm faptul că procesul verbal referitor la depunerea jurământului de către Cornel Centea era redactat în limba maghiară cu excepția jurământului.

Din corespondența dintre prefectul Sălajului și secretarul general de la Resortul Justiție, dr. Marta rezultă și o stare de încordare. La 5 iunie 1919, Consiliul Dirigent – Resortul Justiției trimite o telegramă, semnată de secretarul general dr. Marta, adresată Prefecturii județului Sălaj cu următorul conținut: „Resortul justiției n-are cunoștință să fie prefectul înzestrat cu puterea de a numi și a transfera juri peste tot a dispune în aceste materii încât ar fi o lege, decret, ordonanță, în această privință. Binevoii a o comunica și resortului de justiție ca să și poată face propunerea către Consiliul Dirigent spre sistarea acestui resort ca superflu³⁰. La această solicitare, prefectul dr. Gheorghe Pop înainta la 10 iunie 1919 Consiliului Dirigent

– Resortul Justiției, următorul raport: „primesc telegramă în care mi se impută, că aș fi numit și transferat juri și că să fac propunere pentru sistarea resortului de Justiție. Telegrama că atari le aflu de superflue fiindcă eu nici n-am numit nici n-am transferat nici un judecător, cunoscând, ca fost avocat în 26 ani, legile, decretele și ordonanțele. Am propus spre denumire și transferare judecători, mai mult nu. S-au transferat la Cluj doi judecători fără a fi întrebat în chestie, deși la transferare aveam să-mi fac observările motivate însă nu mi-sa dat ocaziune³¹. La 11 iulie 1919, același secretar general al Resortului Justiție, dr. Marta trimitea prefectului județului Sălaj o „adresă de mulțumire” din partea Consiliului Dirigent pentru contribuția adusă la preluarea justiției din Sălaj: „Primiți, Vă rog, mulțumitele resortului de justiție pentru intervenția D-Voastră cu ocaziunea preluării justiției din județul Sălaj și Vă rugăm să binevoiți a-i da și în viitor prețiosul D-Voastră sprijin³².

După ce în mai multe rapoarte din luna mai 1919, prefectul județului Sălaj, dr. Gheorghe Pop a propus Consiliului Dirigent – Resortul Justiției mai multe persoane³³ pentru a fi numite în funcția de președinte a Tribunalului Zalău, în ziua de 18 iunie 1919: „s-a prezentat înaintea prefecturii dl. Dr. Vasile Gyurko avocat în Jibou, care prin telegrama nr. 2171/1919 preș. a Resortului Justiției a documentat, că e numit de președinte al Tribunalului din Zalău și a depus în mâinile prefectului jurământul de fidelitate³⁴. În aceeași zi, prefectul raporta Consiliului Dirigent, Resortul Justiție că: „domnul dr. Vasile Gyurko denumit președinte la Tribunal a depus jurământul de fidelitate și și-a preluat Tribunalul³⁵, iar printr-o adresă trimisă Tribunalului Zălau informa: „rog să fie spre cunoștință, că domnul Dr. Vasiliu Gyurko denumit președinte la Tribunalul Zălau – azi a depus jurământul prescris³⁶.

Preluarea Judecătoriei de ocol Cehu Silvaniei s-a efectuat în ziua

de 21 mai 1919 de către dr. Ioan Ember, judecător. În ziua de 24 mai 1919, el înainta prefectului județului Sălaj următorul raport: „preluarea conducerii judecătorei de ocol din Ceul-Silvaniei o am efectuit la 21 mai 1919 și acum decurge preluarea obiectelor după inventar. În răstimp s-au declarat dintre judecători în privința jurământului de fidelitate singur fostul conducător Vidovich Ödön, care la 21 mai 1919 a denegat depunerea jurământului. Au mai denegat depunerea jurământului dintre funcționari Baczó Géza oficial de cancelarie și dintre servitori Láposi Kis István, ambii cu datul de 22 mai 1919. Tot cu același dat au depus jurământul respectiv promisiunea solemnă de fidelitate Kovács Géza și Milkó Károly și Retegi Árpád scriitori (irnokok), Varga András servitor, Váncza György vigil la carcer (fogházör) și Nóti E. Géza egsecutor care din urmă e și diurnist la judecătoreie. Având numiții, cari au depus jurământul respectiv promisiunea solemnă de fidelitate – dimpreună cu subscrișul – competențele restante cuprinsă în conspectul (kimutatás) aici în 2 exemplare acludat (anexat – n.n.), vă rog, ca conziderând împrejurările grele de traiu de azi, să se asemneze actele la Perceptoră din Ceul-Silvaniei cu posibila urgență și raportul de față să se susțearnă la Consiliul Dirigent șeful resortului justiției în sensul ordonanței Nr. 121”³⁷. Drept urmare, prefectul invita la 31 mai 1919 Perceptoratul din Cehu Silvaniei, ca „judecătorilor și oficianților de la Judecătoria de ocol din Ceul Silvaniei, pre lângă cvită legală vidimată de conducătorul judecătorei, să le solviți salarele și competențele restante și curente”³⁸, iar conducătorului judecătorei îi returna un exemplar din conspectul oficianților care au depus jurământul și îi aviza că salariul și competențele lor și le pot ridica de la perceptoratul din Cehu Silvaniei.

Dintr-un alt document al conducătorului judecătorei de ocol Cehu Silvaniei, datat în ziua de 27 mai 1919, adresat prefectului județului

Sălaj ca răspuns la provocarea nr. 142/1919, raporta următoarele: „la judecătoria de sub conducerea mea în ziua de azi s-au declarat în privința jurământului oficios de fidelitate judecătoria Szász István, Tormássy Géza și dr. Pap Gyula precum și notarul dr. Gazda Ödön și scriitorul Pavelka Frigyes, dene-gând toți depunerea jurământului. Ca motiv principal o amintesc frica de transferare – înainte de ce ar decide Conferința de Pace în chestia teritorială – în atare loc, unde toți magistrații au denegat jurământul; în care caz atât materialmente, cât și moralmente ar fi incapabili a suporta greutățile traiului. Conducătorul cărții funduare Szilágyi Jenő cu datul 25 mai 1919, a depus jurământul oficios. Dreptacea me rog să i-se asemneze și lui competențele restante [...]”³⁹. Mai departe, raporta că: „diurniștii Mészáros Ferencz și Mester Dezső cu datul 22 Mai 1919 iar Pavelka Rudolf tot diurnist cu datul 25 Mai 1919 au denegat depunerea promisiunii solemne și toți au și părăsit posturile. Au mai rămas doi diurniști: Nóti E. Géza și Kélin Róza, dar nici aceștia nu lucră fiindcă cel dintâi e bolnav și asta din urmă a fost bolnavă pe concediu la Tîrgu – Murășului și acum nu-i să edă legitimație de călătorit să se reîntoarcă. Astfel la judecătoreie sum singur judecător, 1 conducător de cartea funduara, 3 scriitori, 1 servitor și 1 vighil la carcer”⁴⁰. În final, sublinia că preluarea judecătorei, respectiv a carcerului după inventar, s-a înfăptuit cu lipsa mai multor obiecte și solicita ca raportul său să fie înaintat domnului șef al Resortului Justiției al Consiliului Dirigent cu rugămintea de a se întregi după posibilitate personalul instituției”⁴¹.

În data de 15 iunie 1919, prefectul județului Sălaj, dr. Gheorghe Pop înainta Resortului Justiției raportul redactat în limba maghiară, întocmit la 10 iunie 1919 de Medgyessy Géza, președintele Tribunalului Zaláu, referitor la depunerea jurământului de fidelitate, respectiv denegarea lui de către personalul judecătorei de ocol

Coriolan Meseșian (1873-1932) - avocat, comandantul GNR din Șimleu Silvaniei, Jude-conducător la Judecătoria de ocol Șimleu Silvaniei

din Cehu Silvaniei. Astfel arăta că: „au depus jurământ de fidelitate, respectiv legământul de fidelitate, în data de 22 mai 1919, cores-punzător prevederilor ordonanței nr. 121/just. a ministrului justiției din cadrul Consiliului Dirigent Român, următorii: Kovács Géza, Mikó Károly și Retegi Árpád – copişti, Nóti E. Géza – executor diurnist, Varga András – servitor și Váncza György – gardian, iar în data de 25 mai 1919 – condicarul funciar Szilágyi Jenő. Au refuzat depunerea jurământului, respectiv a legământului, în data de 22 mai 1919: Baczó Géza – cancelarist, Mészáros Ferencz și Mester Dezső – diurniști, Láposi Kiss István – servitor; în data de 25 mai 1919, diurnistul Pavelka Rudolf, judecătoria de ocol Szász István, Tomassy Géza și Dr. Papp Gyula; în data de 27 mai – notarul Dr. Gazda Ödön și copistul Pavelka Frigyes. Toți aceștia și-au părăsit funcțiile”⁴². De asemenea, prefectul solicita Consiliului Dirigent ca la Judecătoria de ocol Cehu Silvaniei, pe lângă conducătorul dr. Ioan Ember „ar fi inomis de lipsă să se denumească barem un judecător fiind plasa cea mai mare din județ și agendele multe”, iar pe conducătorul judecătorei îl propunea să fie numit cu rang și plată de jude de Tablă”⁴³.

La Judecătoria de ocol din Șimleu Silvaniei, preluarea s-a desfășurat în mai multe etape. În 7 mai 1919⁴⁴, dr. Alexandru Aciu era numit de către prefectul județului Sălaj în funcția de primpretor al plasei Șimleu Silvaniei și depunea jurământul de fidelitate pentru ca, prin raportul trimis de prefect în 28 mai 1919 Consiliului Dirigent, Resortul Internelor, informa: „pe domnul Dr. Alexandru Aciu pe care l-am fost propus de primpretor în Șimleul Silvaniei l-am transferat la judecătoria de ocol din Șimleul Silvaniei. Rog să fie dispensat. De primpretor în plasa Șimleul Silvaniei îl propun pe domnul Dr. Valer Vicaș avocat în Șimleu”⁴⁵. Astfel, în 20 mai 1919, Alexandru Aciu, în calitate de însărcinat temporar cu conducerea judecătoriei de ocol Șimleu Silvaniei, solicită fostului șef, Muzsay János și celorlalți salariați să depună jurământul. Ei solicită amânarea acțiunii până la decizia finală a Conferinței de Pace, declarând că își vor continua activitatea. Iată câteva fragmente din procesul verbal: „În urma solicitării verbale a Dr. Aciu Alexandru, însărcinat temporar cu conducerea judecătoriei de ocol, conducătorul judecătoriei de ocol, Muzsay János, a convocat personalul judecătoriei de ocol. La consfătuire a fost prezent reprezentantul Consiliului Dirigent Român din Sibiu – Dr. Aciu Alexandru – care a comunicat funcționarilor că are însărcinarea de a le solicita să depună următorul jurământ de fidelitate: «Eu ... jur pe Atotștiutorul Dumnezeu, de a fi credincios Regelui Ferdinand I și Statului român, de a respecta cu sfințenie legile țării și decretele și ordonanțele Consiliului Dirigent și de a îndeplini cu onoare, conștiință și nepărtinire funcțiunile ce-mi sunt încredințate și a păstra secretul oficios. Așa să-mi ajute Dumnezeu».

Declară, de asemenea, că nu dorește întrebuițarea nici unei forme de presiune, dar funcționarilor care nu depun jurământul sunt considerați că au renunțat la drepturile de salarizare și pensionare

și la funcția pe care o ocupau și că activitatea judecătoriei de ocol se va desfășura în continuare pe baza legislației maghiare adoptate până la data de 18 octombrie 1918 și, respectiv pe baza deciziilor Consiliului Dirigent Român din Sibiu. Conducătorul judecătoriei de ocol, Muzsay János, după ce arată că el nu dorește influențarea nici unui funcționar, le solicită celor prezenți să-și expună punctele de vedere față de solicitarea formulată de Dr. Aciu Alexandru. După expunerile judecătorilor de ocol, Csiszér Gábor și Gazda László, respectiv a primoficialului Tyuskay István, funcționarii prezenți au luat în unanimitate următoarea hotărâre: Corpul de magistrați și de funcționari ai judecătoriei de ocol Șimleu Silvaniei roagă – prin intermediul reprezentantului politic Dr. Aciu Alexandru – Consiliul Dirigent Român din Sibiu să se amâne depunerea jurământului de fidelitate până la decizia finală a Conferinței de pace privind apartenența acestui teritoriu. Corpul de funcționari nu refuză depunerea jurământului de fidelitate și cere această amânare doar din motive de conștiință și liniștire a sentimentului național al funcționarilor maghiari. Își oferă serviciile și munca regimului ocupant românesc și declară că este dispus să continue activitatea în conformitate cu cerințele exprimate de Dr. Aciu Alexandru”⁴⁶.

La 22 mai 1919, în sala de debateri nr. 17 a Judecătoriei de ocol Șimleu Silvaniei, pe baza datelor ședinței din 20 mai 1919, ca urmare a ordonanței nr. 131/1919 a Consiliului Dirigent Român din Sibiu, respectiv a dispozițiilor telefonice ale Prefecturii Sălaj din 21 și 22 mai 1919, cele două părți se întâlnesc din nou, în prezența prefectului județului Sălaj, Dr. Gheorghe Pop, rezultatul fiind același: „Dr. Aciu Alexandru, numit în funcția de conducător al judecătoriei de ocol, comunică funcționarilor convocați că a înaintat – prin intermediul prefectului de Zalău – Consiliului Dirigent cererea lor consemnată în cadrul procesului-verbal

întocmit la 20 mai de a amâna depunerea jurământului de fidelitate până la decizia definitivă a Conferinței de pace privind apartenența acestui teritoriu. Însă, în conformitate cu Dispozițiile reprezentantului Consiliului Dirigent – prefectul Dr. Pop Gheorghe – întreabă că, în conformitate cu cele consemnate în cadrul procesului-verbal, dacă sunt dispuși să depună jurământul de fidelitate astăzi sau nu. Comunică, în același timp, consecințele care rezultă în privința drepturilor bănești în cazul refuzului. Cei care au semnat procesul-verbal din 20 mai 1919, care este o anexă a procesului verbal prezent, respectiv Muzsay János – conducătorul judecătoriei de ocol, Csiszér Gábor – judecător de ocol, Lénárt Sándor – judecător de ocol, Gazda László – judecător de ocol, Koncz Sándor – notar, Schlecht Lajos – condicar funciar, Sugatagi Ödön – primoficial, Jancsovcics András – primoficial, Tyuskay István – primoficial, Haller József – copist, Kedves György – copist, Roska Vertán – executor judecătoresc, Roth Mária – diurnist, Faff Sándor – diurnist, Formanek Mária, Mészáros Anna – diurnist, Elekes László – diurnist, Erdélyi Farkas – servitor, Bíró István – servitor, cu excepția diurnistului Ghiță Coriolan, declară că sunt dispuși să-și continue activitatea în condițiile specificate în cadrul procesului-verbal din 20 mai, dar refuză depunerea jurământului de fidelitate și solicită amânarea depunerii acestui jurământ până la cunoașterea deciziei definitive a Conferinței de pace privind apartenența acestui teritoriu. Momentan, până la primirea deciziei Consiliului Dirigent, Dr. Aciu Alexandru le solicită continuarea activității în special domnului conducător al judecătoriei de ocol, cerere acceptată de cei prezenți [...]. Diurnistul Ghiță Coriolan declară că este dispus să depună jurământul [...]”⁴⁷.

Pe data de 6 iunie 1919, prin intermediul primarului din Șimleu Silvaniei, dr. Alexandru Aciu înainta prefectului județului Sălaj o „Declarație” prin care renunța la

postul de șef al Judecătoriei de ocol din Șimleu Silvaniei în favoarea domnului dr. Coriolan Meseșian, motivând această decizie prin următoarele: „[...] Sosind acasă dl. Dr. Coriolan Meseșian adv., considerând, că și eu am fost 7 săptămâni internat și în calitatea mea modestă de director al «Silvaniei» interese obștești, îmi reclamă cam deodată activitatea la institutul numit, în firma credință, că activitatea mea publică, socială și românească nu va fi nesocotită și la timp voi găsi și eu locul, unde interesele românești și o justă apreciere m'ar reclama – declar, că renunț la postul de șef al judecătoriei de ocol, din Șimleu, rog să se dispună de acest post în favorul dlui Dr. Meseșian [...]”⁴⁸. În aceeași zi și prin același emisar, primarul Ioan Deleu, dr. Coriolan Meseșian, avocat în Șimleu, înainta prefectului o „Declarațiune” prin care era gata să accepte conducerea judecătoriei de ocol la caz de nevoie⁴⁹.

Cu adresa nr. 295 din 12 iunie 1919, Prefectura județului Sălaj informa Tribunalul Zalău că domnul dr. Coriolan Meseșian a fost propus Consiliului Dirigent să fie denumit de jude conducător la Judecătoria de ocol din Șimleu Silvaniei și solicita să se ia de la dânsul jurământul prescris de fidelitate⁵⁰, iar prin adresa din 9 iunie 1919 trimisă Consiliului Dirigent, Resortul Justiției era înaintată declarațiunea domnului Alexandru Aciu, prin care „abzice” de post și solicita ca în postul de conducător – judecător să fie denumit cu rang de jude de Tablă clasa VI domnul dr. Coriolan Meseșian, avocat în Șimleu⁵¹. În aceeași zi, prefectul Gheorghe Pop îi telegrafia lui Coriolan Meseșian din Șimleu: „Te-am propus de șef judecător la Judecătoria de ocol din Șimleu. Te rog să preiei judecătoria”⁵².

Astfel, în 12 iunie 1919⁵³ se prezintă la prefectură dr. Coriolan Meseșian, avocat în Șimleu Silvaniei și în mâinile prefectului și în prezența domnului Medgyessy Géza, jude de tribunal în Zalău, depune jurământul de fidelitate, iar în ziua

de 15 iunie 1919 prelua conducerea Judecătoriei de ocol din Șimleu Silvaniei. În aceeași zi înainta Înalțului Resort al Justiției din Sibiu următorul raport, în șase puncte: „Am onoarea a Vă raporta că eu, cu data de azi, am preluat conducerea judecătoriei de ocol din Șimleu Silvaniei, pe baza îndrumării nr. 259-1919. pref. a d-lui prefect Dr. Gheorghe Pop din județul Sălaj, datată la Zalău, 12 iunie 1919. I. Binevoiți a-mi elibera actul de denumire în regulă, la cazul încuviințării dispozițiilor luate de dl. prefect. II. În legătură cu situația de la judecătoria Vă fac cunoscut că atât magistrații acestei judecătării, cât și personalul de birou conform proceselor-verbale luate de antecesorul meu dl. Dr. Aciu Alexandru, aici sub 1 și 2 acluse, în privința depunerii jurământului oficios și de fidelitate se roagă de respingere până în pronunțarea Conferinței de pace, în ce privește adnectarea de obște a cercului judecătoriei Șimleu Silvaniei. Vă rog prețuitele dispoziții asupra acestei cereri a magistraților și personalului de birou. III. Țin să vă informez că la judecătoria noastră pentru a putea isprăvi agende prevăzute în paragrafele 7-11 ai articolului de lege 44 din 1868, reclamă doi magistrați pentru agende în limba maghiară și alți doi magistrați subalterni pentru agende în limba oficială română, rămânând ca pentru lipsurile altor câteva mii de slovaci din o singură comună, Valea Târnei, să se sistematizeze un post de interpret slovac pe lângă judecătoria. IV. Conspectul de leafă și alte competențe a celor aplicați la judecătoria noastră îl alătur sub 3, cu observarea că subscrisul mi-am început cariera juridică ca avocat la 1-a mai 1900, mi-am continuat praxa până la 1-a ianuarie 1916, când am intrat în armată, făcând serviciu până la demobilizarea din octombrie a. tr., iar mai pe urmă am fost târât de ostatic al armatei secuiești, apoi bolșevice, din 1-a martie a.c. până în 26 mai cur. V. Din interes public Vă mai rog să binevoiți a ne trimite toate numerele «Gazetei Oficiale» a

Gheorghe Pop de Oarța (1865-1933) -
primul prefect al județului Sălaj după
Marea Unire

Consiliului Dirigent, sosindu-i judecătoria singurii numeri apărute de la ocuparea Șimleului de către armata română, adică numerii de la 28 în sus. VI. Având, în fine, în vedere greutățile de azi în circulația poștelor, când eventual ușor s-ar pierde actele de înstrăinare a imobilelor pretinse spre înaintare la Resortul de Agricultură în scopul autorizării, fapt ce ar putea cauza daune imense părților negociante și multă pierdere de timp – nu ar putea oare urma această autorizare în fiecare județ din partea prefectului ori a președintelui de tribunal ori a unei comisii de 3, care, fie că ar desciinde în acest scop în tot a doua lună singuraticile oficii de cărți funduare, fie că amintitele acte li s-ar înainta spre autorizare numai lor”⁵⁴.

Judecătoria de ocol Jibou a fost preluată în data de 10 iunie 1919 de dr. Gyurkó László, întreg personalul depunând jurământul de fidelitate. Din procesul verbal întocmit în chestiunea depunerii jurământului de către corpul de magistrați și funcționari de la judecătoria de ocol Jibou, aflăm că au fost prezenți: 1. Dr. Gyurkó László – trimisul Consiliului Dirigent Român din Sibiu; 2. Dr. Gáspár Béla – judecător de ocol; 3. Adorján Zoltán – condicar funciar; 4. Bandy Dezső

– primoficial; 5. Bozó László – cancelarist; 6. Sallak András – copist; 7. Urai Péter – diurnist; 8. Salamon Ilona – diurnist; 9. Halász Márkus – gardian; 10. Csatlós Béni – servitor. În calitate de trimis al Consiliului Dirigent Român din Sibiu, Dr. Gyurkó László a primit jurământul de la: Dr. Gáspár Béla – judecător de ocol, Adorján Zoltán – condicar funciar, Bandy Dezső – primoficial, Bozó László – cancelarist, Sallak András – copist, precum și de la Urai Péter – diurnist, Salamon Ilona – diurnist, Halász Márkus – gardian și servitorul Csatlós Béni⁵⁵. La 12 iunie 1919, dr. Vasile Gyurko înainta prefectului județului Sălaj procesul verbal luat la Judecătoria de ocol Jibou cu ocazia depunerii jurământului și îl ruga să facă dispoziția necesară ca Perceptoratul din Jibou să plătească salariile și competențele restante oficianților judecătorei⁵⁶.

Pe data de 18 iunie 1919 prefectul județului Sălaj, dr. Gheorghe Pop raporta Consiliului Dirigent, Resortul Justiție că la Judecătoria de ocol din Jibou personalul a depus jurământul de fidelitate în mâinile domnului Președinte al Tribunalului Zaláu și ruga să fie numiți la posturile lor⁵⁷.

Din raportul lui Vasile Gyurko, președintele Tribunalului Zaláu, datat în 2 septembrie 1919 înaintat Consiliului Dirigent Român, Resortul de Justiție aflăm că Judecătoria de ocol Tășnad a fost preluată la 27 august 1919 și cu acea ocazie unii au depus jurământul de fidelitate, iar alții nu. De asemenea, în conformitate cu propunerea verbală a dlui șef judecător dr. Virgil Mureșan, solicita următoarele: „[...] 1. să fie încadrat judecătorul Both István ca judecător și cu astă dată a-l avansa cu două gradații, adică în clasa VII gradația I. 2. pe conducătorul de cărți funduare Magyar János și pe oficianții Teodor Sonea și Eber Károly jr., în postul lor de până acum, cu avans câte una gradație [...]”⁵⁸. Raportul mai menționează că: „Judecătorul Koháry József și notarul Dr. Verness László au denegat depunerea

jurământului de fidelitate, Koháry József la moment a fost absolvat de la funcțiunea sa, notarul Dr. Verness László însă fiind necesitate de serviciul său i s-a impus serviciul și mai departe, până ce va fi înlocuit. Deoarece a fost oprită solvențiunea magistraților și oficianților care n-au depus jurământul, am făcut pași necesari pentru ca să poată primi – cei care au depus jurământul – competențele de până acuma și Vă rog, binevoiți a dispune asemenea recerută. Oficianții Huber Gyula, Székely Mihály și Mészáros Lajos sunt în vacanță, din acest motiv n-au fost provocați la jurământ și numai după reîntoarcerea lor la oficiu voi raporta asupra acestora. În calitate de servitori au fost în serviciu Nyika Imre și Fazekas József, încât și aceștia au depus jurământul în tabloul sub 1, anexat am arătat datele lor recerute prin ordonațiunea sub nr. 5953-1919, și rog, binevoiți a dispune asemenea competențelor lor. Fiindcă afară de dl. șef judecător Dr. Virgil Mureșan a rămas în postul său Both István, care e judecător de clasa prima, și personalul auxiliar și manipulant, la judecătoria de ocol Tășnad se poate considera deplin organizată”⁵⁹.

La 15 septembrie 1919 președintele Tribunalului Zaláu, Vasile Gyurko transmitea Consiliului Dirigent Român, Resortul Justiției o completare la raportul asupra preluării Judecătoriei de ocol Tășnad și raporta că: „[...] Iuliu Hubert și Ludovic Mészáros în 9 l.c. au depus jurământul prescripționat în § 4. al ordonanței nr. 121/1919.just., iar Székely Mihály a denegat depunerea jurământului”⁶⁰. De asemenea, se arată în același document, șeful judecătorei dr. Virgil Mureșan: „[...] pe cancelaristul Mihai Székely – deși a denegat jurământul – l-a reținut și pe mai departe în funcție și roagă, desemnarea competențelor sale cu începutul 1 iulie 1919, care competență a fost oprită la timpul său. Pe motivul că în urma denegării jurământului cade în categoria acelor care în lipsă de încadrare toate drepturile și le-au pierdut,

am denegat eliberarea competențelor restante, intrând însă în serviciul, la ordonarea d-lui șef judecător – am dispus ca competențele lunii curente să fie eliberate. La caz când ați afla la loc și eliberarea competențelor scadente înainte de a prelua judecătoria, binevoiți a-mi ordona aceasta ca să fac dispoziția recerută”⁶¹.

Referitor la preluarea judecătorei din Crasna nu au fost identificate documente, iar în chestiunea depunerii jurământului de fidelitate de către avocați, dintr-un raport datat în 3 iunie 1919 al domnului Dr. Ioan Ember, conducătorul Judecătoriei de ocol din Cehu Silvaniei, adresat prefectului județului Sălaj aflăm că aceștia au fost provocați și dintre ei numai Dr. Mihai Pop a depus jurământul⁶². Dr. Szász Antal, Dr. Kertész Samu, Dr. Gazda Sándor și Dr. László Sándor „nu s-au declarat în merit” și printr-o rogare separată, au cerut amânare⁶³. La această solicitare, în 11 iunie 1919, prefectul reînapoia cererea domnilor avocați din Cehu Silvaniei, iar conducătorului judecătorei îi cerea să-i provoace încă o dată să depună jurământul, făcându-i atenți la urmările denegărei⁶⁴. De asemenea, în 12 iunie 1919, prefectul județului Sălaj, aducea la cunoștința Judecătoriei de ocol din Zaláu că: „Consiliul Dirigent cu ordonanța nr. 121/1919 (vezi Gazeeta Oficială nr. 11 și 15) a ordonat provocarea avocaților la depunerea jurământului de fidelitate, dându-vă procedura aceasta competenței Dvoastre”⁶⁵ și le cerea să procedeze în sensul ordonanței suscitată.

La 3 septembrie 1919, secretarul general al Resortului de Justiție, dr. Alexandru Marta, comunica președinților de tribunale și prefectilor următoarele: „Mi s-a adus la cunoștință, că în contra tuturor dispozițiilor luate până acum, diferite autorități judiciare și îndeosebi notarii publici folosesc și acum sigile cu inscripții, ca: «Magyar néptársaság, állami közjegyző, Szatmárnémeti etc.» Ordenez prin urmare din nou că folosirea sigilelor ungurești cu ori-

ce referire la statul ungar să fie sistate [...]”⁶⁶. Cu executarea și supravegherea îndeplinirii acestui ordin încredința pe președinții tribunalelor și prefectii județelor în circumscripția lor.

Acestea sunt doar câteva din documentele depistate de noi, ce se păstrează în fondul Prefectura județului Sălaj de la Arhivele Naționale din Zalău, referitoare la trecerea instituțiilor juridice din Sălaj sub administrație românească și care surprind momentele dificile din acea perioadă, dar și contribuția avocaților din Sălaj la procesul amplu de integrare a acestui domeniu de activitate în structurile României Mari. Întrebat de Corneliu Coposu, în serile liniștite petrecute împreună cu Iuliu Maniu la Bădăcin, care sunt cele mai importante realizări din viața lui, acesta i-a răspuns că după Unirea de la 1918, care este de departe cea mai mare realizare, a urmat introducerea regimului românesc în Transilvania. Acela a fost un moment crucial când 80% din funcționarii vechiului regim austro-ungar au refuzat jurământul de fidelitate. Atunci s-a înregistrat voluntariatul a 420 de preoți, a 180 de medici și a 600 de avocați români care au renunțat la meseriile lor ca să ocupe posturi de pretori, de notari, să intre în magistratură pentru a scoate din impas administrația din Transilvania⁶⁷.

Într-adevăr, așa cum se poate observa și din documentele înscrise în prezentul studiu, instalarea administrației românești în județul Sălaj s-a realizat datorită eforturilor deosebite pe care le-a făcut elita românească, în special cea juridică. A fost nevoie de multă muncă dezinteresată în slujba nației, a fost nevoie de diplomatie, dar și de hotărâre, pentru a reuși integrarea firească a Sălajului în cadrul României Mari.

Acum, când cu toții sărbătorim Centenarul Marii Uniri, se cuvine să rememorăm acele zile de mari prefaceri istorice pentru națiunea română și să cinstim memoria marilor noștri înaintași sălăjeni care au făcut istorie.

Note:

1. *Gazeta Oficială* publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria, nr. 1, 1/14 Decembrie 1918, Sibiu, p. 1.

2. Ioan P. Papp, *Instaurarea justiției românești în Ardeal*, „Transilvania” (Sibiu), 1945, anul 76, nr. 1-2, p. 4, vezi și Gheorghe Iancu, *Justiție românească în Transilvania* (1919), Editura Ecumenica Press, Cluj-Napoca, 2006, p. 26.

3. „Acest om mic de statură, ager și vioi, de o cultură Juridică superioară și vastă, cu o voință de fier neînduplecabilă, de concepții înalte și largi, Român intransigent și mare patriot, deplin cunoscător al organizației judecătorești cu enorma mulțime de norme juridice ale ei, caracter pur, integru și dărz, cu o putere de muncă excepțională, s-a pus imediat la lucru, recrutându-și colaboratorii săi, și procedând urgent la preluarea instanțelor și organizarea Justiției românești în Transilvania, realizarea cărora este meritul acestui distins magistrat de înalte concepții, care a fost maestrul și conducătorul nostru al tuturor Juriștilor români de aici de pe acele vremuri, [...] Dr. Marta a fost apoi spiritus rector al conducerii centrale a resortului Justiției, cu mare autoritate, respectat de șeful resortului, de întreg Consiliul Dirigent, de toată magistratura și de serviciile Justiției, pentru știința, energia, hotărârea sa și pentru puritanismul său impunător[...]”.

4. *Gazeta Oficială*, nr. 1, 1/14 decembrie 1918, p. 1.

5. Idem, nr. 6, 14/27 ianuarie 1919, pp. 25-26.

6. Idem, nr. 11, 22 februarie 1919, pp. 12-13.

7. *Gazeta Oficială a județului Sălaj* (Zalău), anul I, nr. 1, 3/16 mai 1919, p. 2.

8. Gheorghe Iancu, *op. cit.*, p. 27.

9. *Gazeta Oficială a județului Sălaj*, nr. 16, 8 august 1919, p. 57.

10. Idem, nr. 1 din 3/16 mai 1919, p. 1.

11. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj (în continuare S.J.A.N. Sălaj), fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect-administrativ*, dosar II-26/1919, f. 1.

12. *Ibidem*, dosar II-69/1919, f. 1.

13. *Ibidem*, f. 3.

14. *Ibidem*, dosar II-82/1919, f. 1.

15. *Ibidem*.

16. *Ibidem*, f. 3.

17. *Ibidem*, dosar II-80/1919, f. 1.

18. *Ibidem*, f. 2.

19. *Ibidem*, dosar II-69/1919, f. 2.

20. *Ibidem*.

21. *Ibidem*, dosar II-210/1919, f. 6.

22. *Ibidem*.

23. Idem, fond *Prefectura județului Sălaj, Comitetul administrativ*, dosar XI-22/1919, ff. 1-5.

24. *Ibidem*, ff. 1-2.

25. *Ibidem*, f. 2.

26. *Ibidem*, f. 3.

27. Idem, fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect-administrativ*, dosar II-252/1919, ff. 1-3.

28. *Ibidem*, f. 1.

29. *Ibidem*, f. 3.

30. *Ibidem*, dosar II-277/1919, f. 1.

31. *Ibidem*, f. 2.

Vasile Gyurko (1869-1930) - avocat, președinte CNR cercual Jibou, delegat la Alba Iulia, președinte al Tribunalului Zalău

32. *Ibidem*, dosar II-984/1919, f. 1.

33. Este vorba de: Alexandru Țiple, Ioan Gheție, Medgyessy Géza și Vasile Gyurko.

34. S.J.A.N. Sălaj, fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect-administrativ*, dosar II-389/1919, f. 1.

35. *Ibidem*, f. 2.

36. *Ibidem*.

37. *Ibidem*, dosar II-216/1919, f. 1.

38. *Ibidem*, f. 3.

39. *Ibidem*, dosar II-244/1919, f. 1.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*.

42. *Ibidem*, dosar II-312/1919, f. 1.

43. *Ibidem*, f. 2.

44. *Ibidem*, dosar II-62/1919, f. 1.

45. *Ibidem*, dosar II-210/1919, f. 2.

46. Gheorghe Iancu, *op. cit.*, pp. 393-394.

47. *Ibidem*, pp. 394-395.

48. S.J.A.N. Sălaj, fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect - administrativ*, dosar II-295/1919, f. 1-5.

49. *Ibidem*, f. 2v.

50. *Ibidem*.

51. *Ibidem*.

52. *Ibidem*.

53. *Ibidem*.

54. Gheorghe Iancu, *op. cit.* pp. 395-396.

55. *Ibidem*, p. 407.

56. S.J.A.N. Sălaj, fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect - administrativ*, dosar II-346/1919, f. 1.

57. Gheorghe Iancu, *op. cit.*, pp. 407-408.

58. *Ibidem*, p. 413.

59. *Ibidem*.

60. *Ibidem*, p. 414.

61. *Ibidem*.

62. S.J.A.N. Sălaj, fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect - administrativ*, dosar II-296/1919, f. 1.

63. *Ibidem*.

64. *Ibidem*, f. 2.

65. *Ibidem*, dosar II-309/1919, f. 1.

66. *Ibidem*, dosar II-1593/1919, f. 1.

67. <http://gazetadecluj.ro/contributia-lui-iuliu-maniu-la-marea-unire-de-la-1918>.

Aspecte ale învățământului pedagogic sălăjean

Dănuț POP

Școala normală de învățători din Zalău (1919-1932)

După Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, conducerea Transilvaniei a fost încredințată, până la convocarea Constituyentei, Marelui Sfat Național, ca for legislativ, și Consiliului Dirigent, ca organ executiv (acesta a fost aprobat ca organ al puterii de stat prin Decretul Regal nr. 3672 din 13/26 decembrie 1918 și își va înceta existența la 4 aprilie 1920, atribuțiile sale fiind preluate de guvernul României întregite). Consiliul Dirigent avea 15 membri și își desfășura activitatea pe 12 resorturi (ministere), între care, datorită atenției care trebuia acordată învățământului, se număra și un Resort al Instrucțiunii și Cultelor.

Îndelungatul război mondial și tulburările revoluționare din toamna anului 1918 au făcut ca în județul Sălaj, în anul școlar 1918-1919, să nu funcționeze nici măcar jumătate din școlile existente, multe fiind folosite ca spitale militare, depozite sau adăposturi. „Învățământul primar din județul Sălaj în cursul războiului, dar cu deosebire în revoluție a decăzut mult, deoarece acel județ a servit ca teren de operațiuni militare, bolșevism, comunism, în măsură cu mult mai mare decât în alte județe. Readucerea la starea normală se face încet și cu mari greutate”¹.

Pentru îndrumarea și controlul învățământului sălăjean a fost numit revizor școlar Ioan Mango, care

Școala normală de băieți.

Localul Școlii Normale, apud. L. Ghergariu, op. cit, p. 57

și-a ocupat postul la sfârșitul lunii mai 1919. Tot atunci a fost preluat și fostul Inspectorat Școlar Maghiar. Nici un fost inspector maghiar nu a depus, însă, jurământul cerut față de statul român și, de aceea, Resortul Instrucțiunii și Cultelor a renunțat la serviciile acestora.

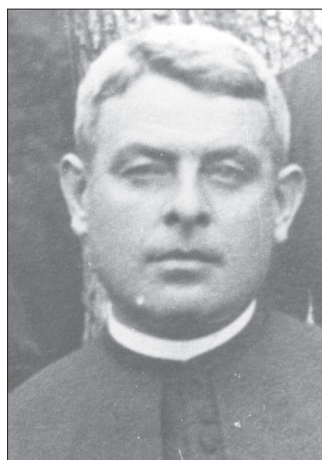
În cursul aceluiași an 1919, personalul Revizoratului Județean Sălaj a fost completat cu un subrevizor, Ioan Ciupe, și apoi cu revizorii de control Dumitru Mărgineanu, Ioan Kerulo, Maria Schmith și Adelina Prodan. De asemenea, pentru pregătirea noului an școlar 1919-1920, s-au definitivat conducerile unor școli, s-au efectuat reparații la edificiile școlare și s-au organizat cursuri de vară pentru învățătorii suplinitori.

Statul român întregit avea nevoie în administrație, justiție, finanțe etc. de mulți intelectuali, iar învățătorii, la fel ca preoții, au trebuit să se improvizeze în purtătorii diferitelor slujbe administrative. Chiar șeful Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din cadrul Consiliului Dirigent îi „îndruma”, la 20 mai 1919, pe învățătorii care ocupau funcții de primar sau secretar comunal, ori urmau diferite cursuri administrative sau financiare, să-și reocupe posturile în școli, putând servi, totuși, în funcțiile administrative, „în orele libere și în vacanțe”. Dar, chiar și în aceste cazuri, „învățătorii respectivi vor cere autorizație de aici prin revizorul școlar”².

A fost, totuși, nevoie ca pentru asigurarea cadrelor didactice „de lipsă” să se apeleze și la preoți, și la învățători din Vechiul Regat, și la pensionari și suplinitori, și la învățători de altă naționalitate chiar, cu condiția

Gheorghe Matieșanu, profesor la Școala Normală din Zalău, prefect al județului Sălaj (1931-1932)

Traian Truțașiu, profesor de religie greco-catolică la Școala Normală Zalău, delegat la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918

Care este rolul social al învățătorului astăzi?

Războiul a adus atâtea schimbări și bune și rele — ce trebuie să facă dascălul în actualele împrejurări? Iată ce!

În primul rând să facă educația civică sătenilor, spre a-i face să înțeleagă rostul dreptului lor.

În al doilea rând să facă educația morală sătenilor prin exemple date de el. Învățătorul trebuie să aibe prestigiul unui bun educator în fața sătenilor.

El nu trebuie să se amestice în afaceri de unde mai târziu ar rezulta scăderea prestigiului român.

Când i s'a încredințat din partea autorităților ceva, să-și mențină cinstea de care se bucură astăzi corpul didactic primar din care face parte. Opinia publică să aibe încredere desăvârșită în învățător. Să nu dea loc la cea mai mică bănuială din partea nimănui.

Acestea sunt îndatoririle sociale ale învățătorului. Și corpul nostru în toate timpurile a dat dovadă că știe să-și îndeplinească misiunea sa, însă acum e datoria statului pentru care lucrăm, să ne trateze mai omenește, dându-ne un salariu care să ne pună în posibilitatea de a nu ne mai gândi la traiul zilei de mâine.

Astăzi învățătorul este cel dintâi element al țării, dela care țărânimea cere lumină, cinste, moralitate și prezentare corectă în toate împrejurările.

Se cuvine deci să i-se dea acestui factor cultural răsplata ce-o merită!

**Despre rolul social al învățătorului, în „Școala Noastră”,
15 noiembrie 1924**

ca aceștia să fi jurat fidelitate statului român.

Iată de ce, pe lângă alte întemeiate motive (învățători calificați nu existaseră niciodată în număr suficient în școlile din satele sălăjene, alții, mulți, pieriseră pe fronturile războiului mondial, numărul analfabeților era încă ridicat ș.a.), în toamna anului 1919 la Zalău se va înființa „Școala Normală de învățători din Zalău”. Trebuie însă spus, că și înainte de anul 1918 în Zalău a existat, pentru pregătirea învățătorilor, o școală normală maghiară de stat. Aceasta a fost creată în baza legii învățământului din anul 1868, curând după instaurarea dualismului austro-ungar, în același timp cu alte 19 școli normale ardelenice și a funcționat în reședința județului (comitatului), fără întrerupere, până în anul 1892. Transferată la Timișoara, în anul 1892, școala normală a fost reînființată la Zalău, cu altă programă analitică însă, în 1913. Limba română nu mai figura ca materie de învățământ. Doar la religie, într-o singură oră pe săptămână, era tolerată³.

Programa studiilor obligatorii, în noua școală normală din Zalău, cuprindea: religia și morala, limba română, limba franceză, psihologia și pedagogia, istoria, geografia, matematica, științele fizico-naturale cu noțiuni de agricultură, horticultură, forestieră, igiena și medicina populară, desenul și caligrafia, noțiuni de drept constituțional, administrativ, economia politică, lucrul manual, muzica vocală și instrumentală, gimnastica și jocurile gimnastice⁴.

Instrucția consta în două cursuri, de câte patru ani fiecare. În ciclul inferior, elevii primeau doar cunoștințe de cultură generală, pregătirea profesională propriu-zisă începând în clasa a IV-a, pentru a se putea realiza selecția pentru cursul superior. În clasele V-VIII, instrucția avea un caracter profesional. Nu puteau fi primiți în cursul superior al școlii normale, decât în

mod excepțional, absolvenți ai altor școli secundare. Ultimul an al școlii normale era destinat practicii pedagogice, repetiției generale, lucrărilor în ateliere și laboratoare, excursiilor tematice în diferite centre școlare, culturale și economice.

Cursurile școlii zălăuane, în care se pregăteau doar învățătorii (băieți)⁵, au început la 10 octombrie 1919. Examenul de admitere s-a desfășurat în data de 25 septembrie. Pentru că locurile nu s-au completat atunci, un nou examen a avut loc în ziua de 6 octombrie 1919. Examenele au constatat, în afara controlului medical eliminatoriu, din probe la limba română, aritmetică și muzică⁶.

Corpul didactic al noii școli era compus din Cornel Pop (profesor de istorie, care era și directorul școlii), Grațian Capătă (pedagogie), Pompei Țolca (geografie și științele naturii), Gabriel Almășanu (matematică), Gheorghe Matieșanu și Ioana Schmidt (limba română și limba franceză), Gheorghe Dunca (muzică), Petre Modreanu (școala de aplicație).

Numirea în funcția de director a Școlii Normale din Zalău a lui Cornel Pop, până atunci profesor la Școala Normală din Gherla, a venit din partea Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din cadrul Con-

după sistemul nou, la Cluj, Deva, Timișoara, Zalău și Sighețul-Marmației. Consiliul Dirigent a pus în vedere ajutorul material pentru organizarea, în acest sens, a școlilor normale confesionale românești, pe care le avem pe lângă episcopii.

* * *

Așezată pe noi temelii, organizată și condusă după cele mai sănătoase îndrumări pedagogice, școala normală de mâine sperăm să dea neamului un nou tip de dascăl. Învățătorul ieșit din ea va trebui să fie o forță didactică bine pregătită. Iar slujba și munca lui nădăjduim, că se va bucura de cinstea, care se cuvine oricărui intelectual.

În trecut cărările slujbelor de stat ne erau închise. Băieții cu pasiune de carte apucau doar drumul teologiei sau al preparandiei. Multe cariere se deschid acum, după înfăptuirea întregirii neamului. Dar să nu uităm nici de cariera învățătoarească. Să nu uităm nici un moment, că țărânul, care este și va fi pururea talpa țării, numai prin învățătură se poate deștepta. Și numai prin școală îl putem introduce în cunoașterea datorințelor sale de creștin bun, de cetățean vrednic și conștient. Numai prin învățătură putem să sădim în inima tinerelor generații dragostea de neam și de muncă cinstită.

Ne-a dăruit Dumnezeu o țară liberă: să muncim cu toții și pe toate terenurile. Dar în primul rând să ne aducem aminte de creșterea și luminarea *poporului*. Să ne formăm învățători harnici și vrednici de înalta lor chemare: regenerarea neamului românesc prin școală.

Deacum toți învățătorii, atât cei dela școlile statului cât și cei dela școlile comunale și confesionale, vor fi egal salariați. Cărturari ai satelor, preoți și dascăli, aveți o nouă datorie, mai sfântă decât toate. Alegeți băieții mai deștepti și 'ndemnați pe părinții lor să-i ducă la școala normală. Să ne formăm pe fiitorii dascăli ai satelor românești, fără de munca cărora România nouă nu-și va putea împlini misiunea de sentinelă a civilizației latine, aici în răsăritul Europei.

15 Septembrie 1919.

**Pagină din lucrarea „Sate și dascăli”, apărută la Zalău, dedicată
rolului școlilor normale nou-înființate în 1919**

siliului Dirigent, sub semnătura lui Onisifor Ghibu, secretarul general al amintitului resort. Comunicată lui Gheorghe Pop, prefectul județului Sălaj, la 1 septembrie 1918, decizia de numire a fost primită cu bucurie, prefectul promițând tot sprijinul noii școli și directorului amintit.

Amintim și că la religia ortodoxă preda protopopul Ioil Ghiuruțan⁷, iar la cea greco-catolică preotul Traian Trufașiu. Erau folosiți, la alte materii, profesori de la școala civilă de fete din Zalău. O privire cât de fugară peste aceste nume de profesori, unii participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și aleși în Marele Sfat Național (Traian Trufașiu), alții devenind prefecți ai județului Sălaj (Gheorghe Matieșanu), toți cu activitate recunoscută pe plan cultural (de pildă, Cornel Pop devine vicepreședinte al Comitetului central al „Astrei” în județul Sălaj, Grațian Capătă, controlor, iar Gheorghe Matieșanu, secretar al aceleiași comitet județean⁸) ne dezvăluie cât de bine pregătiți erau aceștia, de cât respect se bucurau în societate și câtă grijă aveau guvernării de destinele școlii românești aflate la început de drum. Aprecierile la adresa activității desfășurate în școala normală din Zalău, de profesori și elevi deopotrivă, sunt, încă din anul 1920, măgulitoare: „rămâi încântat când vezi mersul învățământului, disciplina, hrana și curățenia acestui institut cultural împreunat cu internat”⁹.

Cursurile școlii normale erau frecventate, anual, de cca. 190 de elevi. Școala avea un internat propriu, cumpărat de stat, suficient pentru toți elevii școlii, dar ea însăși funcționa în localul unde a funcționat ultima școală normală maghiară de stat până la sfârșitul războiului, în incinta actualului Colegiu Național Silvania¹⁰. Bine încadrată cu profesori, corespunzător înzestrată cu material didactic, școala avea și „aproximativ 60 jug. de pământ, din care o splendidă grădină așteaptă să poarte în spinare noul local al școlii care va trebui să se zidească cât mai în grabă”¹¹.

Pentru a putea urma cursurile acestei școli, doritorii trebuiau să achite anumite taxe, în bani și în natură. Acestea variaau de la an la an. De exemplu, în anul școlar 1920-1921, taxa de intrare în anul I a fost de 70 lei. Se adăugau 100 lei pentru manuale și, indiferent de faptul că elevul era bursier, semibursier sau solvent, diferite cantități de produse naturale (pe lângă taxa de întreținere în internatul școlii, care a fost, în anul amintit, de 3.000 coroane). În acel an școlar acestea erau: 100 kg grâu, 50 kg cartofi, 10 kg fasole, cinci kg untură, un kg săpun. Cele necesare vieții în cămin erau aduse tot de către elevi, începând cu salteaua și terminând cu obiectele personale de igienă.

La înscriere, în afara unei cereri, elevii erau obligați să prezinte certificatul de naștere (care să ateste că aveau 12 ani împliniți), actul de revaccinare și certificatul de absolvire a cursului primar. Iată cum arată primul anunț al direcțiunii școlii, publicat în „Gazeta Oficială a județului Sălaj”, din 10 septembrie 1919:

ȘCOALA NOASTRĂ

REVISTĂ PEDAGOGICĂ-CULTURALĂ

Programul nostru.

(Scrisoare către învățători.)

Multe reviste și ziare ți-au bătut la ușa casii Dtale — iubite Dle învățător — în acești cinci ani din urmă. Îți veneau 2—3 numere și-apoi încetau, iar uneori când, se încăpățâna, — câte-o revistă sau ziar mai îndrăzneț — și-ți venea și numărul al 3-lea sau al 4-lea, cu creionul roșu scriai pe bandă „Retour” și-l puneai la poșta să facă „calea întoarsă.” Te copleșa mulțimea de probleme, de povești noi și de principii scoase la lumina zilei de învățăminte războiului și aruncate în lumea largă și de profani și de profesioniști. Nu te mai puteai orienta; spiritul fiecărui era în căutarea unui sprijin, care să-i înțeleagă starea lui sufletească și să-i ajute să iasă la liman. Trebuia căutat cineva, care să-ți dea în doze mici hrana intelectuală ce se adunase în tot decursul războiului și să-ți servească de călăuză în drumul pe care aveai să-l faci de aici înainte. Acest rol de călăuză voim să-l luăm asupra noastră publicând revista „Școala Noastră.” În jurul acestui organ de publicitate s’au grupat organele de control ale învățământului din județ, profesorii dela școala normală de băieți din Zalău și

Programul noii reviste, Școala Noastră, în apariția căreia profesorii de la Școala Normală Zalău vor juca un rol important

„Dela Direcțiunea școalei normale — preparandiei române — de stat din Zalău. Aviz! Subsemnata direcțiune aduce la cunoștința părinților și celor interesați, că petițiile pentru primirea ca elev al școalei normale române (preparandie) de stat din Zalău sunt de a se înzestra cu atestatul de pe ultimul an școlar, estras matricular (încât se poate de la oficiul parochial, pentru ca să se poată constata forma originală a numelui) și certificatul de revaccinare. Petițiile deplin înzestrate sunt de a se trimite către direcțiunea școalei normale, până în 25 l.c. Primirea ca elevi ai institutului și alumni ai internatului aparținător școalei normale o pot cere toți aceia, cari pot dovedi prin atestat authentic, că au absolvat clasa IV-a și a VI-a a școalei primare din sat precum și aceia, cari dovedesc, că au terminat clasa I, II, III, IV, gimnazială ori civilă sau cursul pentru învățători ajutori aranjat la Săliște. În 25 l.c. fiecare recurent e obligat să se prezinte în biroul direcțiunei. Direcțiunea se simte îndemnată să atragă atențiunea fiecărei suflare românească asupra obligamentului moral ce-l are față de acest institut de o mare importanță din punctu de vedere a culturii naționale române, cerând sprijinirea acestui institut prin înscrierea băieților în număr conziderabil”.

Pentru a putea obține o eventuală bursă, cei săraci puteau prezenta un certificat de pauperitate. De asemenea, trebuiau să-și ia angajamentul, în momentul admiterii lor, că vor servi cel puțin 10 ani în învățământ. Cei care, din diferite motive, nu respectau acest angajament, erau obligați să restituie statului cheltuielile făcute cu întreținerea și instruirea lor.

Examenul de admitere în școală au devenit mereu mai dificile. În anul școlar 1920-1921, examenul, desfășurat în ziua de 8 septembrie 1920 a constat în probe de limba română, matematică și muzică¹². În anul 1925, examenul a ținut două săptămâni (7-21 septembrie) și a constat din probe scrise la limba română și matematică și probe orale la limba română, matematică, istoria și geografia țării¹³.

Conform noii legi a învățământului primar și normal primar a statului, materiile de învățământ în școala normală erau: religia și morala creștină, limba și literatura română, cunoașterea folclorului românesc, limba franceză și, facultativ, o altă limbă străină modernă, istoria românilor și elemente de istorie universală, geografia României, matematica, noțiuni de contabilitate și comerț, științele fizico-chimice și naturale, noțiuni de agronomie și anexele ei, cu aplicații

practice, gospodăria, științele pedagogice (psihologia, logica, pedagogia, didactica, practica pedagogică), datoriile învățătorilor, igiena și medicina populară, dreptul, economia politică, caligrafia și desenul artistic, muzica (vocală, bisericească, instrumentală), educația fizică, lucrul manual¹⁴.

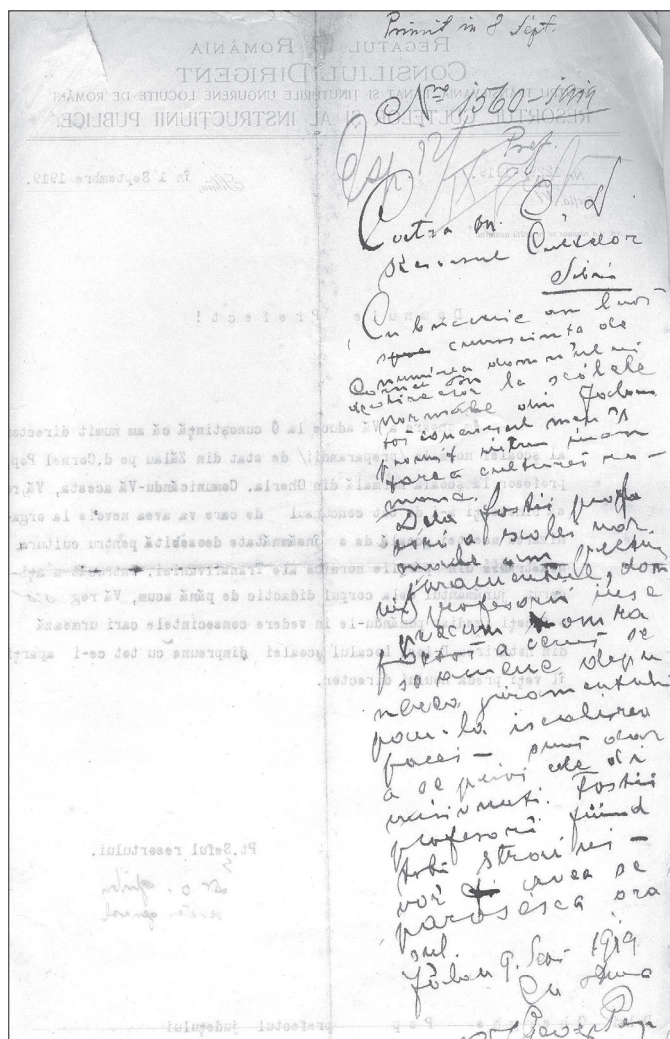
Pentru a încheia studiile, absolvenții susțineau un examen de capacitate. În anul 1928, spre exemplu, acesta s-a desfășurat între 10-15 iulie. S-au prezentat 20 normaliști, absolvenți ai școlii, și șase învățători ajutori. Examenul se desfășura în fața unei comisii formată din profesorii școlii normale, sub președinția directorului școlii sau, uneori, a unui delegat din partea Ministerului Instrucțiunii Publice. Doar trecerea acestui examen, care consta din probe scrise eliminatorii, probe orale și probe de practică pedagogică, dădea dreptul la numirea în învățământul primar. Cei care nu-l promovau trei ani consecutiv erau numiți învățători ajutori. În anul la care ne referim, din cei 26 de candidați doi au căzut la proba practică, iar trei la probele pedagogice și științifice. Au promovat examenul, cu medii ce au variat între 7,01 - 7,88, 17 normaliști și patru învățători ajutori¹⁵.

Profesorii și elevii școlii normale desfășurau și o bogată activitate culturală. Școala avea un cor foarte bun, invitat la diferitele manifestări culturale, organizate, cele mai multe, în sala teatrului orașenesc din Zalău. Nu o dată, directorul sau celelalte cadre didactice susțineau conferințe publice ori publicau articole de larg interes în publicația „Școala Noastră” sau în ziarele locale (vezi și ilustrațiile).

„Normaliștii” zăläuani au înființat și o „Societate de lectură”, purtând numele lui „Grigorie Maior”, care prezenta, cu diferite ocazii, programe artistice unanim apreciate de cei prezenți. Un asemenea program cuprindea: marșuri executate de orchestră, conferințe, poezii, cântece, piese de teatru etc. Iată cum arăta programul susținut de această societate în ziua de 17 martie 1929, în sala teatrului orașenesc din Zalău: 1). *Zorile*, marș executat de orchestră; 2). *Personalitatea și rolul învățătorului în noul Stat Român*, conferință; 3). *Din prag*, poezie de Al. Vlahuță; 4). *Cântece populare*, cor; 5). *Se face ziuă*, piesă de Z. Bărsan; 6). *Potpouri naționale*, orchestră; 7). *Țăranul la București*, monolog; 8). *Marșul lui Mihai Eroul*, cor¹⁶.

Unindu-se cu școala normală din Satu Mare, școala normală din Zalău a fost transferată, în anul școlar 1932-1933, la Carei (pe atunci, parte a județului Sălaj). Aici s-au primit, în primul an de activitate, în clasa I, 30 de elevi: 15 bursieri și 15 solvenți (cu 6.500 lei anual). Înscrierile s-au făcut până în data de 9 septembrie 1932, iar examenul de admitere s-a desfășurat în 10 septembrie același an¹⁷.

Până la data transferării la Carei, școala normală din Zalău a calificat aproape trei sute de învățători. În anul Dictatului de la Viena (1940) își va înceta activitatea și în Carei¹⁸, iar reînființarea ei la Zalău, cu alt

Școala Normală din Zalău, rezoluția prefectului la numirea directorului Cornel Pop

profil, școală normală maghiară pentru educatoare, se va produce în anul 1946. Va fi transformată în liceu pedagogic în anul 1969.

Absolvenții școlii normale din Zalău au pregătit, în perioada interbelică, în bune condiții, mii de elevi sălăjeni. Prin energie și pricepere, marea lor majoritate dascăli adevărați, ei au reușit să înlăture multe din lipsurile cu care se confrunta școala primară sălăjeană. Au desfășurat, în paralel, după cum am văzut, și o bogată activitate extrașcolară, pe teren cultural cu precădere, dar și național, fiind modele de urmat atât pentru copiii pe care îi instruiam, cât și, deopotrivă, pentru părinții acestora. Au făcut, de fapt, ceea ce se cerea de la ei: „Nu este dascăl adevărat cel care se izolează de țărani, care nu iubește copiii și nu merge în fruntea lor la biserică. Ne trebuie dascăli, la care sătenii să se ndrepteze ca la cel mai cuminte om din sat, iar copiii lor să vadă în el un sfânt”¹⁹.

Împreună cu dascălii vechi, „care stăteau între copii de dimineața până pe înopțate”²⁰, învățătorii tineri au contribuit decisiv la progresul înregistrat de școala românească în anii '30 ai secolului trecut, dar și mai târziu. Și datorită lor, oamenilor de la catedră, ieșiți de pe băncile școlii normale din Zalău (Vasile Iluțiu, Ioan Știrb, Vasile Fărcaș, Gh. Perneșiu, Macedon Olaru ș.a.²¹), școala și satul românesc și-au schimbat în bine aspectul.

1 *Gazeta de Duminecă*, an II, nr. 32, 4 septembrie 1921, p. 3.

2 *Gazeta Oficială a Județului Sălaj*, an I, nr. 6, Zalău, 17 iunie 1919.

3 Era o mare deosebire față de prima etapă amintită. Iată, de pildă, cum Gavril Trifu (celălalt profesor român era Victor Rusu, într-un colectiv didactic care mai număra încă 12 profesori maghiari) profesor de limba română, matematici și științe naturale la această școală, din anul 1870, a putut înființa pentru elevii săi o societate de lectură, în anul 1872. Denumită inițial „Reuniunea Preparatorilor din Zalău”, societatea va purta, din anul 1874, numele lui Gheorghe Lazăr și își va dovedi utilitatea atât din punct de vedere profesional, cât și cultural și național. Ajunși învățători în localitățile sălăjene, membrii societății vor contribui la păstrarea limbii române aici, unde primejdia deznăționalizării era atât de mare; câteva documente ale școlii normale din perioada 1913-1918, toate în limba maghiară, sunt păstrate la Arhivele Naționale Sălaj, putând fi consultate la sala de studiu a instituției; profesorul de religie, singurul român, era preotul greco-catolic Traian Trușășiu; nu s-a păstrat arhiva școlii de după 1919.

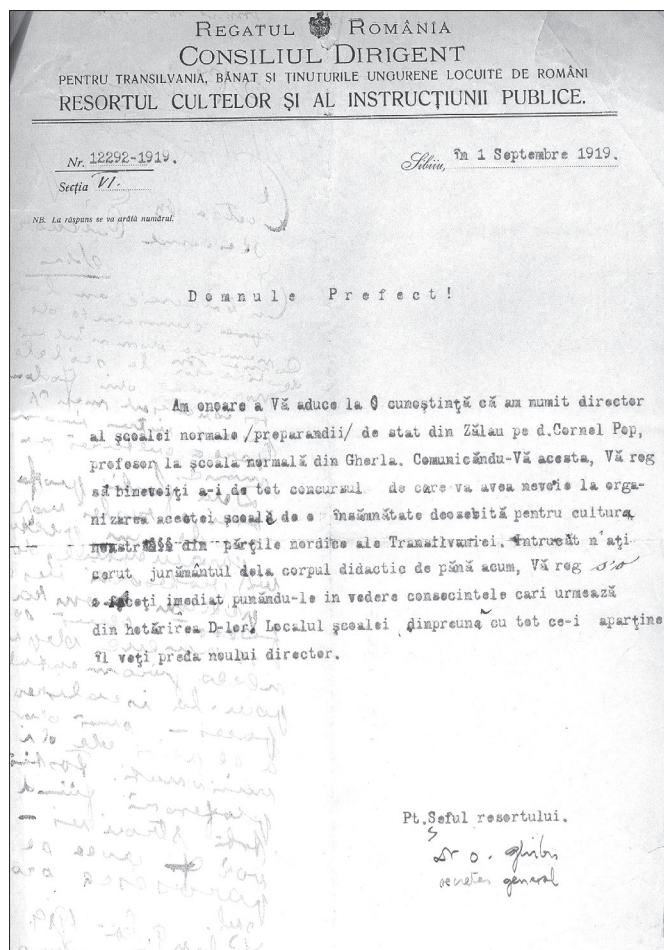
4 Hamangiu, C., *Codul general al României. Legi uzuale*, vol. IX - X, p. 108.

5 O școală normală pentru fete, înființată în același timp, purtând numele „Domnița Ileana” va funcționa în Șimleu Silvaniei, pentru pregătirea cadrelor didactice necesare tot mai numeroaselor grădinițe („grădini”) de copii din județ, deși absolvențele puteau fi încadrate și ca învățătoare (ex. Ecaterina Pereni, care devine învățătoare în Cosniciu de Sus, în 1933); școala va fi redusă la nivel de gimnaziu în 1938; în capitolul dedicat învățământului din lucrarea *Cultură și societate în județul Sălaj. 1918-1940* (D. Pop, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2000) sunt câteva referiri, unele reluate aici, atât la această școală, cât și la cea normală de băieți din Zalău.

6 xxx, *Aspecte ale dezvoltării învățământului din Sălaj*, Zalău, 1971, p. 54.

7 Vezi mai multe despre activitatea acestei remarcabile personalități, în D. Pop, *Biserică și societate în Sălaj. Protopopiatul ortodox Românăși*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2002.

8 *Meseșul*, 11 martie 1926, p. 4; același număr al publicației amintite ne spune și că Gh. Matieșanu, „profesor la școala nor-

Școala Normală din Zalău, numirea directorului Cornel Pop

mală” a fost ales „membru corespondent pentru România al Universității din Dijon în Franța” (p. 5); în altă parte aflăm că între consilierii de drept ai „comunei urbane Zalău” se află și Cornel Pop (*Meseșul* din 8 aprilie 1926, p. 4), ori că Pompei Tolca era deputat (*Meseșul* din 16 iulie 1926, p. 3); plecările unor profesori sunt și ele consemnate: „Domnii profesori Nicolae Oșian și Gheorghe Dunca au fost transferați, la cerere, la școala normală de învățători din Satu Mare: prin plecarea d-lui profesor Oșian, Despărțământul «Astrei» își pierde casierul neobosit și de o modelă corectitudine, gazeta «Meseșul» pe harnicul său administrator, iar cooperativa «Progresul» a elevilor normaliști pe unul din înființatorii și susținătorii ei. Dl. prof. Dunca lasă de asemenea un mare gol în urma sa. Casier al comitetului de pe lângă Șc. Normală, membru în consiliul de administrație a băncii «Porolissum», conducător de cor etc., a fost totdeauna la înălțimea chemării sale. Mai mult vor pierde însă elevii școlii normale, cari nu vor mai profita de instrucția și sfaturile părintești ale acestor doi buni profesori” (*Meseșul* din 20 august 1927, p. 5).

9 *Sălajul*, 29 iulie 1920.

10 E. Trif, *Aspecte cu privire la învățământul liceal sălăjean din perioada 1850-1990*, în „Acta M.P.”, XIX, Zalău, 1995, p. 508.

11 L. Ghergariu, *Zălaul. Schiță monografică*, Zalău, 1926, p. 56.

12 *Sălajul*, 15 iulie 1920.

13 *Meseșul*, 11 iulie 1925, p. 3.

14 C. Hamangiu, *Codul...*, vol. XI - XII, p. 561.

15 *Școala Noastră*, V, 1928, p. 304.

16 *Idem*, VI, 1929, p. 253.

17 *Idem*, VIII, 1932, p. 298.

18 xxx, *Aspecte ale...*, p. 55.

19 Gh. Tulbure, *Sate și dascăli*, Editura revistei „Școala Noastră”, Zalău, 1936, p. 136.

20 *Ibidem*, p. 135.

21 Mai multe nume de absolvenți ai acestei școli, vezi în E. Trif, *op. cit.*, p. 510.

„Am un vis”*

– într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini (VI)

LÁSZLÓ László

Am un vis, anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multe lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem. „Sine ira et studio.” (Tacit)

Premise:

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

Zalăul și împejurimile prin 1918-1919

Întrucât la revista „Caiete Silvane” a devenit o tradiție ca, anual, un număr să fie consacrat Zalăului, m-am gândit să vedem împreună cum a fost la Zalău și prin zonă în ultimele luni de război (toamna anului 1918) și în primul an din noua eră „de lume românească”. (În lunile următoare mă voi întoarce la unele teme comune româno-maghiare din secolele anterioare.)

Una dintre cele mai importante surse utilizate de această dată este săptămânalul „Szilágysság”, care era una din principale surse de informare pentru cei din Zalău și din comitatul Sălajului. (Săptămânalul era în proprietate privată. Însă, în unele perioade, funcționa ca un fel de oficios, care, pe lângă informații curențe – știri, evenimente, politică, literatură, economie etc. – mai publica și actele oficialităților și unele hotărâri și comunicate ale autorităților orașului Zalău sau comitatului Sălaj. Evident, e vorba de un săptămânal maghiar, care reflecta mai ales viziunea maghiarilor. Ca să nu fie o prezentare unilaterală, voi apela și la anumite surse românești disponibile.)

Am ales această perioadă, deoarece au fost lunile marilor așteptări, marilor speranțe și a marilor suferințe ori deziluzii sau chiar eșecuri. (Depinde de „tabără”, așa cum se întâmplă în istorie. Nu e cum vrem sau am vrea noi, ci pur și simplu cum a fost. Ce-i drept, faptele pot fi interpretate, răstălmăcite, dar ele rămân fapte.)

După mai bine de patru ani de război istovitor și inutil, toată lumea spera ca, odată cu încheierea ostilităților europene, să vină anii de pace și de bunăstare... La începutul lunii octombrie aflăm că regimentul nr. 51 (care își avea garnizoana în Zalău, tocmai în cazarma care acum servește ca sediu al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj), se pregătea de o mare sărbătoare pentru a doua jumătate a lunii: cu cabaret, spectacol muzical și, la final, un bal. Aflăm și de faptul că societățile și asociațiile de binefacere strâng fonduri pentru nevoiași (atât pentru elevi săraci, cât și pentru orfani și văduve de război.) Însă aproape toți ar fi avut nevoie de ajutor...

Problema cea mai gravă pare să fie răspândirea gripei spaniole: deja și în Sălaj sunt victime și autoritățile decid ca toate școlile să fie închise până la sfârșitul lunii (1).

Editorialul din numărul următor face referiri ample la război, autorul considerând că e timpul ca, după patru ani de război, să ne gândim și la pace. Dar putem avea și emoții, deoarece aliații noștri (germanii) sunt epuizați. Mai e nevoie de un efort final ca să putem obține o pace favorabilă. (Încă în următoarele două săptămâni aceste editoriale sunt pline cu slogani și apeluri, dar se pare că situația politico-militară a Puterilor Centrale și a țării este cât se poate de dificilă.) Iar din cronica de război a lunii septembrie aflăm de faptul că situația pe frontul de vest este critică, că zilnic sunt debarcați în Franța zece mii de militari americani. Aliații Austro-Ungariei, Turcia și Bulgaria, bat în retragere. Austria a intrat în proces de descompunere. Autorul spera că, în Ungaria, să nu se repete fenomenul „austriac”, făcând de aceea apel la „unitate națională”.

Mai putem citi că gripa spaniolă face ravagii nu doar printre copii, ci și în rândurile adulților, vacanța cauzată de epidemia de gripă prelungindu-se de mai multe ori.

Adunarea generală extraordinară a consiliului orașenesc Zalău, din 22 octombrie 1918, pe lângă altele, dezbată problema epidemiei, unele chestiuni economice și, cea mai stringentă problemă, majora-

rea prețului energiei electrice, deoarece pe vreme de epidemie orașul nu poate fi lăsat fără curent electric și iluminat noaptea.

Pe 1 noiembrie aflăm că, din Budapesta, Consiliul Național Maghiar (constituit pe 23 octombrie și venit la putere sub conducerea contelui Károlyi Mihály, în data de 31 a lunii), solicită ascultare (față de consiliu, ca un nou centru de putere) de la toate unitățile militare și instituțiile de stat. Practic, în aceste ultime zile din octombrie, dubla monarhie (Austro-Ungară) se descompune.

Datorită lipsei de combustibil, trenurile de călători nu vor fi încălzite decât pe vreme de mare ger, unele trenuri care circulau de la Zalău fiind anulate.

Ulterior aflăm că a fost proclamată independența Ungariei (față de Viena), consiliul orășenesc din Zalău în adunarea extraordinară din 2 noiembrie salutând Consiliul Național Maghiar (pe cel din Budapesta.) Tot orașul Zalău a fost decorat cu drapele tricolore și cu drapele roșii. (Chiar și statuia lui Wessélenyi: baronul purtând tricolorul maghiar, iar țăranul, reprezentant al oamenilor de rând, steagul roșu. Culoarea roșie fiind simbolul socialiștilor, care sprijină Guvernul Károlyi, Károlyi mai este poreclit „contele roșu”).

Sărbătorirea noului guvern în Zalău a pornit pașnic. Însă unii soldați, întorși acasă de pe front cu armamentul din dotare, în semn de bucurie, au tras salve de focuri. La asemenea gălăgie s-a adunat multă lume, ulterior mulțimea spărgând geamurile la unele case. Peste câteva zile deja, avem informații concrete despre unele spargeri petrecute și la Zalău. (Spargerile au fost făcute noaptea și, în două cazuri, au fost sparte casele unor persoane care făceau parte din garda civică, aflate în serviciu în oraș.)

În mai multe sate se petrec evenimente nedorite: unele case, chiar parohii sunt jefuite și notarii încep să fie alungați de săteni, unii dintre ei chiar bătuți. (Omul de rând vedea în notar pe reprezentantul autorității statului.) Depozitele de alimente și de alcool sunt împărțite în mod „spontan”, ori sunt pur și simplu jefuite. Pentru a preveni escaladarea evenimentelor nedorite în Zalău, se constituie o gardă cetățenească în paralel cu garda națională. (Garda națională avea armament în dotare, patrula noaptea pentru a apăra viața și bunurile locuitorilor.) Procuratura din Zalău anunță că persoanele aflate în arest preventiv și cele condamnate pentru delikte minore au fost lăsate în libertate, cu excepția elementelor periculoase sau a recidiviștilor.

Se constituie partide politice noi la nivel național și local: Partidul Radical își face filială și la Zalău. Pe 3 noiembrie se constituie, mai întâi la Șimleu, filiala locală a cadrelor didactice, iar pe 8 noiembrie și în Zalău. Pe 7 noiembrie se constituie Consiliul Național (Maghiar) la Șimleu. (Deci toată lumea se organizează, se mobilizează, intră în acțiune.)

Pe 8 noiembrie 1918, la nivelul comitatului, se

constituie Comitetul pentru Siguranța Publică, menit să restabilească ordinea și siguranța publică în toate localitățile comitatului. Din comitet fac parte primarii orașelor, comandanții poliției, primpretorii plaseilor, reprezentanții consiliilor naționale și ai gărzilor civile. Aflăm că, în cazul Zalăului și Șimleului, câte doi membri ai „comitetului românesc” făceau parte din CSP, prezidat de comitele suprem. (Este prima menționare în ziar a organizației românilor sălăjeni. Din alte documente păstrate în arhivă avem date și rapoarte ale unor primpretori din comitatul Sălajului, despre mișcările sociale și naționale din aceste luni și săptămâni, inclusiv despre unele adunări locale unde se constituie consilii naționale românești.)

Pe 10 noiembrie 1918, procurorul regal al comitatului raportează Comitetului administrativ din comitatul Sălaj despre evenimentele din ultima perioadă:

„În zilele apropiate, astfel în comitatul Sălaj, ca în general în întreaga țară, îndeosebi în urma apariției violente a soldaților întorși acasă, ordinea publică a fost în întregime tulburată. Atacurile împotriva vieții și averilor oamenilor s-au abătut în aproape fiecare comună, dintr-odată și în așa măsură, că forța publică pentru siguranță existentă la dispoziție, s-a dovedit insuficientă pentru a împiedica delictele ce se repetau zi de zi...” (2).

O altă sursă contemporană și importantă este Raportul protopopului greco-catolic al Almașului, cu sediul la Sângeorgiu de Meseș, care, într-o serie de rapoarte înaintate consistoriului (organul bisericesc ierarhic superior), consemnează evenimentele și atmosfera de la sfârșitul anului 1918 și începutul celui următor. Protopopul Vasile Pop a participat la Adunarea de la Alba Iulia, la care, evident, face referiri de mai multe ori, dar de data aceasta îl cităm pentru faptul că descrie evenimentele locale ale anului 1918:

„În întreg ținutul nostru poporul a fost cu cea mai mare necruțare, însă față de notari și primari, - și cu drept cuvânt, căci aceștia sub război au făcut averi mari pe toate căile...” (3).

Explicația protopopului:

„În noiembrie - 20 ian. satele ne-au fost sub terorul mișeilor reîntorși din Rusia, îndopați de idei bolșeviste, care nu respectau biserica, s-au purtat ostil și fără respect față de preoți, ba necruțând nici inteligența, zicând că «jos cu domnii», pământul, vitele, porcii să se împartă până și de la țărani mai cu stare... și ne-am ales cu prădări nespuse” (4).

De menționat că data de 11 noiembrie 1918, socotită ca „oficială” în privința sfârșitului războiului, nu apare în ziar; e drept, nici în ziarele românești. În schimb avem alte informații în legătură cu alte evenimente decisive pentru viitor.

Pe 23 noiembrie, soldații întorși de pe front sunt somați să predea jandarmeriei sau autorităților locale armamentul, muniția și orice echipamente militare aduse cu ei acasă. În caz contrar sunt pasibili de legea penală. Comunicatul anunța iminența unor

percheziții la cei bănuți, iar cei care, având asemenea informații, nu le comunică autorităților, vor fi trași la răspundere sub acuzația de complicitate.

Pe 29 noiembrie, pe lângă faptul că este slăvită noua Republică Ungară, aflăm destule vești proaste:

„Negustorii care încă nu au fost jefuiți de gloată, să întocmească un inventar vizat de către autorități, ca în caz că vor fi jefuiți, să poate dovedi pagubele suferite”. Și tot pe această temă: Asociația Națională a Negustorilor strânge fonduri de la comercianții neafecțați de convulsii, pentru ajutorarea celor jefuiți.

În Zalău, chiar în plină zi, cetățenii pașnici nu mai încap pe stradă de tinerii neastâmpărați, care vociferază, înjură, împing oamenii nevinovați etc. Unii se plâng că autoritățile s-au grăbit cu dizolvarea gărzilor civice și că poliția e neputincioasă.

Se recomandă cetățenilor să nu călătorească cu trenurile, deoarece sunt tare aglomerate din cauza militarilor care se întorc acasă de pe front. Regimentul zălăuan (reg. 51) e pe drum, vine de pe frontul italian. Se recomandă cetățenilor să evite zonele unde se deplasează trupele de ocupație. (Fără să specifice dacă e vorba de cele franceze, sârbe, românești sau cehoslovace care se deplasează pe teritoriul Ungariei dinspre marginea țării către centru.)

Pe 6 decembrie aflăm că la Zalău s-au constituit două partide noi, nemaiîntâlnite în peisajul sălăjean: Partidul Social-Democrat și Partidul Micilor Agrarieni. Mai aflăm că ministrul forțelor armate îi convoacă pe cei născuți între 1896-1899 – și care, pe 30 octombrie, au fost încorporați la vreuna dintre armele armatei – să se prezinte la cea mai apropiată unitate militară. Cei care nu se prezintă, vor suferi rigorile legii. Se pare că ordinul ministrului nu va avea efect, majoritatea militarilor săturându-se de armată. Pe de altă parte, regimentul 24 din Cluj recrutează tineri voluntari, care să fie educați în spiritul disciplinei militare și să contribuie la lichidarea anarhiei cauzate, în mare măsură, de soldații care s-au întors acasă. (Deci situația la începutul lunii decembrie este destul de confuză.) Despre adunarea de la Alba Iulia deocamdată nu există vreo știre...

Primăria Zalău îi anunță pe militarii demobilizați din oraș că sumele ce li se alocă li se vor plăti în decurs de șapte zile, în fiecare zi pe anumite litere din alfabet, căci instituția nu dispune de capacitatea de a-i deservi într-o singură zi pe toți.

Pe 13 decembrie citim că, pentru menținerea ordinii și pentru a proteja viața și bunurile populației, în oraș vor patrula unități mixte alcătuite din voluntarii regimentului 24 și membrii gărzii naționale.

Redactorul ziarului local preia, de la un săptămânal hunedorean („Déva és Vidéke”, adică „Deva și împrejurimile”), informația că orașul a fost ocupat de trupele române. Unitățile militare române, înainte de a ajunge în oraș, au trimis afișe bilingve (române și maghiare) în numele comisiei de control franco-ro-

mân, cu primul comunicat al armatei române:

„1. Până la sosirea trupelor române toate autoritățile, oficiile și organizațiile cu rol în menținerea ordinii să se mențină.

2. La sosirea trupelor românești, în conformitate cu cele stabilite de puterile aliate, trupele noastre vor lua măsuri de menținerea ordinii.

3. Despre soarta teritoriilor locuite de români, congresul general de pace va decide. Vom asigura libertatea persoanelor, a averilor și a gândurilor. Rugăm călduros toate autoritățile, pe toți funcționarii și muncitorii din fabrici și mine, să se mențină la locurile lor și să-și îndeplinească sarcinile de până acum, în vederea mersului normal al administrației, căii ferate, poștei, minelor, fabricilor și a funcționării regulate a celorlalte întreprinderi”.

Redactorul sălăjean, care a preluat comunicatul, mai adaugă: „Primul salut nu este neliniștitor, referirea la chestiunea teritorială este ferm liniștitoare. Contrar tuturor tendințelor, zvonurilor rătăcitoare, am ținut să facem public acestea” (5).

Articolul de pe prima pagină a ziarului din 27 decembrie se intitulează, în traducere, „Vin românii”. Cu doar trei zile mai devreme, pe 24 decembrie, armata română a intrat în Cluj, acesta fiind mult mai aproape decât Deva. Tonul articolului pare unul parțial optimist... Să evidențiem doar un gând: „Prin credința noastră în propria cultură, sperăm că ocupația românească nu va duce la pierirea maghiarilor”. Tot în acest număr putem citi cum era viața la Târgu Mureș sub regim românesc, pentru ce să se pregătească localnicii, ce va putea urma. Din relatare cităm: „Viața în oraș se desfășoară normal... Permanent repetă (reprezentanții armatei române) că au venit din înfruntarea Antantei pentru menținerea ordinii”. (Au mai interzis orice activitate politică, au introdus o cenzură strictă: toate ziarele aduse regulat cu trenul de la Budapesta sunt distruse la gară, iar telefoanele particularilor au fost confiscate etc.).

Mai jos cităm integral o chemare semnată de generalul Prezan în noiembrie, după ce primele unități ale armatei române din Moldova pătrund în Transilvania. Credem că unul dintre primele documente oficiale ale statului român după reîntrarea în război, merită să fie cunoscut și luat în serios:

„MARELE CARTIER GENERAL.

Români:

Din Înalt ordin al M.S. Regelui Ferdinand I, în urma chemării Comitetului Național Român, armata română a trecut Carpații.

Pășind cu dragoste frățască pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești pentru a garanta libertatea deplină a tuturor.

Însuflețiți de aceste gânduri, asigurăm pe toți locuitorii pământului românesc până la Tisa și Dunăre, fără deosebire de neam și de lege, că vom păzi cu credință viața și avutul tuturor.

Îndemnăm deci întreaga populație ca, sub pavăza oastei Române, să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nici o tulburare.

Fiecărui locuitor i-se va respecta libera exercitare a drepturilor sale cetățenești, dar în același timp se pune în vedere tuturora că orice încercare de-a provoca dezordine, de-a săvârși acte de violență sau nesupunere se va pedepsi cu toată severitatea.

*Șeful stat-majorului general al armatei
GENERAL PREZAN (6).*

În privința conținutului, mesajul cred că e suficient de clar, explicit: armata vine la solicitarea CNR (e vorba de Consiliul Național Român Central, stabilit la Arad), promite că va apăra viața și bunurile oamenilor și fiecare va putea să-și exercite drepturile cetățenești. Doar acțiunile anarhice vor fi reprimare. (Sublinierea îmi aparține, L.L.)

Sălajul intră în contact direct cu armata română, mai întâi pe valea Someșului, în ianuarie 1919, cu armata care se deplasa spre nord, dinspre Gherla-Dej. Jiboul este prima localitate mai importantă ocupată de armata română, pe 11 ianuarie, fără conflict armat. După trei zile, armata română înaintează pe calea ferată de la Jibou la Zalău, iar în zona gării Țigani (acum Crișeni), garnitura de tren a trupelor române suferă un atac armat al unei subunități din regimentul 24 din Brașov (numită și divizia secuiască). În atac sunt mai mulți morți, răniți și prizonieri din partea unității militare române.

Evenimentul tragic de la Crișeni a avut următoarele consecințe:

„Pentru a evita o nouă încălcare a convențiilor încheiate, comandantul Diviziei 7 a dispus: 1.) Arestarea și judecarea profesorului Apáthy; 2.) Plata de către municipalitatea clujeană a 900.000 de coroane familiilor celor uciși; 3.) Plata cheltuielilor de înmormântare și ridicarea unui monument victimelor atacului; 4.) Deținerea notabilităților din Zalău și din localitățile învecinate” (7). (Profesorul clujean Apáthy István a fost numit, de guvernul maghiar, comisar guvernamental pentru Transilvania și era, în același timp, președintele Consiliului Național Maghiar din Transilvania cu sediul la Cluj. Acuzația împotriva lui a fost că: „La Zalău s-a găsit o telegramă a profesorului Apáthy, prin care trupele maghiare erau îndemnate să opună rezistență” (8).

Acuzația pare un pic ciudată, deoarece, doar cu trei zile înainte, însuși profesorul Apáthy intervine pentru a preveni un incident militar la Jibou: „Apoi ambii purtători de cuvânt ai locuitorilor Jiboului au transmis, în calitate de contraparlamentari, trupelor maghiare aflate la Cuceu, ordinul telefonic de contramandare a acțiunii – contramandare comunicată ulterior și comandamentului maghiar din Zalău, de însuși Apáthy (9). Din sursa citată reiese, așadar, că „insuși Apáthy” a comunicat comandamentului militar maghiar din Zalău să nu atace Jiboul, după ce locuitorul său a fost informat de cei din Jibou... Să fi trimis iar, doar peste două-trei

zile, o telegramă prin care să incite la violență?

(Toate cele patru puncte ale ordinului Diviziei 7 s-au realizat în câteva zile: clujenii au plătit despăgubire de război, profesorul Apáthy a fost arestat și judecat, în primă instanță la cinci ani de muncă silnică, iar în a doua instanță a fost achitat, dar a petrecut aproape doi ani în detenție, notabilitățile din Zalău au fost arestate o perioadă etc.)

Ziarul „Szilágyság”, din 24 ianuarie 1919, relatează amănunțit cum s-a petrecut ocuparea orașului de către armata română:

„Ceea ce am așteptat frământați de îndoieli de mai multe săptămâni, s-a petrecut pe 15 ianuarie 1919: trupele române în această zi la ora 12 amiază au intrat în orașul nostru. Anterior au sosit vești îngrijorătoare despre incidentul de la Țigani, între honvezii din reg. 24 care părăseau orașul nostru și trupele române care vroiau să intre dinspre Jibou. Cauza incidentului nu ne este cunoscută, dar spre marea noastră tristețe și părere de rău a tuturor locuitorilor pașnici ai orașului, care s-au străduit cu prudență să prevină fricțiuni între maghiari și români...”

În continuare citim că armata română, de teama unui nou atac, a intrat în Zalău nu pe calea ferată, ci pe jos dinspre Ortelec, și comandantul văzând atitudinea pașnică a populației, nu a fost nevoit să utilizeze forța. Pentru cazarea militarilor români, conducerea orașului a oferit cea mai impozantă clădire, sediul Colegiului Reformat. (Din cauza gripei spaniole și a incertitudinii politice era vacanță prelungită.) Cinci dintre notabilitățile orașului și comitatului (vicecomitele, viceprimarul etc.) au fost arestați și duși la Dej. Se zvonea că vor fi deferiți unui tribunal militar, dar ulterior au fost lăsați să se întoarcă acasă.

Tot din această relatare aflăm că, în săptămâna în care comandamentul militar românesc era preocupat de investigarea celor petrecute la 14 ianuarie în Crișeni, populația satelor din împrejurimi a trecut la acțiuni de jaf în oraș: „Românii din împrejurimi, prinzând curaj după vederea militarilor români, dar mai ales sub influența ideilor bolșevice foarte răspândite, au început să jefuiască mai întâi prăvăliile din oraș, apoi conținuturile pivnițelor din vii și, cu mare sârg, să care tot ce găseau. Cu ocazia unui incident de acest fel, s-a întâmplat să fie trei victime, printre care și directorul pensionar al școlii elementare P. Gy. Însă comandamentul local, prin măsuri energice, în colaborare cu poliția locală, a reușit să tempereze masele aprinse”. (Autorul scoate în evidență influența bolșevică adusă de soldații reînțorși din Rusia.)

În încheierea cronicii acestor zile, redactorul ziarului își exprimă compasiunea pentru victimele incidentului de la Crișeni, care au fost înmormântate cu onoruri militare și cu sunetul tuturor clopotelor bisericilor din oraș: „Sărmanii de ei, de care vom fi alături întotdeauna, atunci au trebuit să-și sacrifice viețile când deja nutream speranța că pacea va salva noi vieți”.

În acest număr al ziarului sunt publicate și primele

comunicate-ordine date de comandantul unității militare românești. Dispozițiile sunt valabile, după cum reiese din conținut și din context, nu doar pentru Zalău, ci și pentru zona aflată sub controlul armatei române.

O parte din aceste ordine sunt publicate și de autorii citați de mai multe ori (Cornel Grad – Doru E. Goron).

Primul ordin, datat 19 ianuarie 1919, interzice circulația cetățenilor după ora 23. În al doilea ordin se repetă această restricție și se ordonă deschiderea magazinelor, se interzic adunările publice în grupuri mai mari de trei persoane. În termen de 24 de ore, orice armament și material militar trebuie predat armatei române. Foștii soldați pot purta uniforme transformate în haine civile, dar fără însemne și grade militare. Călătoriile în zone încă neocupate de armata română se permit doar femeilor și tinerilor sub 17 ani. (Motivul acestei interdicții este ca nu cumva bărbații apți de arme să se deplaseze peste linia de demarcație „în Ungaria” și să se înroleze în armata guvernului republican maghiar.) Cetățenii sunt obligați să asigure cazare (cu camere încălzite și luminate) gratuită ofițerilor și soldaților armatei române. Nerespectarea dispozițiilor se pedepsește conform legii marțiale.

Pentru a restabili ordinea și legalitatea se publică și o a treia ordonanță:

„I. Comandamentul militar român este foarte indignat de purtarea unora dintre locuitori, care, în loc să ne ajute la restabilirea ordinii și a apărării avutului public, din contră ne aduc cele mai mari greutăți, deoarece se duc în diferite sate, unde fac prădăciuni și omoruri.

II. Populația românească trebuie să fie bine încredințată că, dacă a venit armata română, nu a venit să sprijine prădăciunile și omorurile. Din contră va lua măsurile cele mai aspre contra făcătorilor de rele, neținând seama de naționalitate.

III. Se pune în vederea populației că le este interzis, cu începere de la data afișării acestei ordonanțe, a părăsi satele fără autorizație scrisă a primarului.

IV. Acei care vor fi prinși în neregulă la prădăciuni sau asupra altor fapte rele, vor fi arestați, amenințați, dați judecății și, eventual, pedepsiți chiar cu moartea...” (10). (Toate ordonanțele sunt semnate de maiorul Rosin, comandantul garnizoanei Zalău.)

Se pare că, în urma măsurilor energice, situația din Zalău s-a mai normalizat spre sfârșitul lunii ianuarie, deși mai sunt informații și unele reclamații ale cetățenilor despre probleme și delictе contra bunurilor publice sau private.

Însă, când nimeni nu se aștepta, pe 22 februarie, batalionul comandat de maiorul Gyurotsik Mihály (din regimentul 24 al diviziei secuiești), sprijinit și de un alt batalion, printr-un atac surpriză a recucerit orașul Zalău. Trupele românești staționate în oraș, luate prin surprindere, s-au retras spre Ortelec, iar ulterior, după ce au primit noi întăriri, pe 25 februarie

au recucerit Zalăul.

Sursele, respectiv relatările despre acest eveniment belicos sunt contradictorii:

„Deoarece detașamentul invadator a refuzat să părăsească orașul în termenul fixat de comandamentul Regimentului 15 de infanterie Războieni, trupele române au fost nevoite să utilizeze demonstrativ artileria, astfel că, în ziua de 25 februarie, orașul era reluat de trupele române. Organele de propagandă maghiară au făcut o zarvă enormă în jurul acestei chestiuni, susținând că orașul ar fi fost distrus cu sălbăticiie și că străzile ar fi pline de morți și răniți” (11). (Sublinierea îmi aparține, L.L.) Autorii citează un articol din ziarul „Patria”, care la rândul lui face trimitere la unele ziare maghiare ce relatează despre luptele pentru Zalău.

Tot în acest volum se mai publică alte două documente referitoare la ocuparea și recucerirea orașului Zalău: documentul nr. 69, Raportul informativ al Diviziei 7, precum și scrisoarea unui ofițer din armata română ce a participat la recucerirea orașului. Cităm din această a doua sursă. Căpitanul Cretzulescu, ofițer în Regimentul 15, Războieni scrie scrisoarea pe 4 martie liderului clujean Amos Frâncu, cu care s-a împrietenit în timp ce a staționat la Cluj:

„Iubitul meu naș (permite-mi acest calificativ)

Plecat din Cluj, am ajuns tocmai la timp: am luat parte la recucerirea Zalăului, smuls din mâinile camarazilor mei printr-un atac mișelesc. Mănușile au fost aruncate și, în fine, au putut simți și ungerii cum știe românul să dea, atunci când e scos din fire.

Să fi sigur, iubite nașule, că Zalăul – cuibul viperelor – și-a primit lecția meritată. Ne-am purtat bine la început și am fost răsplătiți cu gloanțe de populația ungurească; ei bine, le-am răspuns și noi cu gloanțe și ghiulele. Nu vor uita niciodată ce a fost...” (12).

Desigur, în relatările participanților sau în plângerile localnicilor (la care se face referire în presa vremii și în sursa militară mai sus amintită), pot fi și păreri subiective sau chiar exagerări, dar cert este că, în urma „bătăliei” pentru ocuparea, respectiv pentru recucerirea Zalăului, atât populația, cât și clădirile au avut de suferit. Drept dovadă, în procesul verbal din 25 aprilie 1919, primul prefect român al Sălajului, Dr. George Pop, cu ocazia preluării sediului comitatului afirmă: „Constată prefectul că geamurile edificiului sunt aproape toate sparte și edificiul e bombardat de proiectile și așa numai șase camere sunt în stare de a putea fi locuite...” (13). (Prefectura de atunci funcționa în clădirea impozantă, din secolul al XIX-lea, unde funcționează astăzi Primăria Zalău.)

În urma bătăliei de la Zalău, o bună parte a populației maghiare din oraș s-a retras (s-a refugiat de teama unor represalii) în zonele de dincolo de linia de demarcație (care putea fi numită și „graniță provizorie” dintre Ungaria și România), de unde se vor întoarce doar peste câteva luni. Aceasta este și cauza pentru care ziarul „Szilágyság” nu a apărut din februarie

până în iunie...

La mijlocul lui aprilie 1919, armata română își concentrează forțele și, în doar câteva zile, ocupă/eliberează partea vestică a Sălajului și apoi a Ardealului, în luna mai trecând Tisa și, la începutul lunii august, intră și în Budapesta, contribuind astfel la înfrângerea militară și la lichidarea Republicii Sfaturilor din Ungaria, care a existat între 21 martie și 1 august 1919, și în care cel mai important lider a fost Kun Béla, originar din Lelei, comuna Hodod.

Întrucât întreg comitatul Sălajului ajunge sub guvernare românească, pe vremuri se spunea „imperiu”, în primăvara anului 1919, Consiliul Dirigent din Sibiu numește prefect pentru comitatul Sălajului:

„DECRET

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului, Părților românești din Ungaria numește pe ziua de 1 aprilie n. 1919 de prefect al județului Sălajiu pe dl. Dr. George Pop și-l investește cu toate puterile determinat în legi.

Sibiu, 27 martie st. n. 1919.

Șeful Resortului de Interne, Maniu” (14).

(Iuliu Maniu mai îndeplinea și funcția de ministru de interne, pe lângă faptul că era președinte al Consiliului Dirigent, guvernul provizoriu al Transilvaniei.)

Noul prefect încearcă să preia autoritatea și să propună numirea de noi funcționari români. Pe 19 aprilie întocmește un raport despre starea administrației și propune noi persoane pentru a fi numite în funcții de către Consiliul Dirigent. Unele pasaje din raport:

„Despre situația din Selajiu am onoarea a raporta următoarele:

Situația județului, care era foarte serioasă, ba pot să zic gravă mai înainte, începe a se ameliora, ușura.

Armata regală înaintează în triumf și nu peste mult va sta pe granița României mari, respectiv va ajunge în linia demarcațională fiecare din noi.

Căci va prelua armata regală la linia defaptă voi prelua imperiul peste tot județul eventual numai în trei plase...

(Îl propune): De conducător medic la Spitalul Zalău pe fostul director al spitalului, Dr. Iuliu Szaplanczai, având serviciu de 15 ani. Observ că Dr. Iuliu Szaplanczai nu îl voi sili să depună cam deodată jurământul...” (15). Sensul celei de a doua propoziții legate de numirea medicului este că prefectul menționează în raportul înaintat Consiliului Dirigent faptul că, deocamdată, nu îl silește pe numitul să depună jurământ de credință. Noile autorități românești solicitau ca funcționarii de stat, de la poștă, cai ferate, primării, spitale, școli etc. să depună jurământ de credință față de noile autorități, autoritățile românești. În caz de nedepunere a jurământului, respectivii erau concediați, înlocuiți în posturi. Pentru că era lipsă de medici, prefectul nu îl obligă pe doctorul maghiar să depună jurământ de credință față de statul român și raportează acest lucru

și superiorilor.

Formula de jurământ era: *„Eu..., jur credință Regelui Ferdinand I al României și Consiliului Dirigent, că voi ține legile și ordonanțele țării, mă voi supune superiorilor, voi îndeplini datorințele împreunate cu oficiul meu, cu punctualitate și conștiinciozitate, voi avea grijă de binele țării și al cetățenilor și voi păzi secretul oficios. Așa să-mi ajute Dzeu!” (16).* (Urma semnătura celui care a depus jurământul.)

Aparent situația era simplă: vin noile autorități (cele românești, cum reiese din text, statul român reprezentat de rege, și Consiliul Dirigent, ca autoritate sau ca autonomie locală provizorie pentru Transilvania) și cer depunerea jurământului de supunere de la funcționari. Însă acești slujbași, până atunci angajați ai statului maghiar, ai cărui cetățeni sunt, erau legați cu un jurământ asemănător de acest stat. Este o dilemă personală pentru fiecare: a depune sau a nu depune jurământul? Dacă îl depun și teritoriul va rămâne, în urma tratatului de pace, în posesia Ungariei, el poate fi judecat pentru încălcarea jurământului. (Inclusiv autoritățile române promit: *„Despre soarta teritoriilor locuite de români, congresul general de pace va decide”.*)

Din comunicatul semnat de generalul Prezan, Șeful Marelui Stat Major al Armatei: *„Îndemnăm deci întreaga populație ca sub pavăza oastei Române, să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nici o tulburare. Fiecărui locuitor i-se va respecta libera exercitare a drepturilor sale cetățenești...”* Deci nu se cere jurământ, ci doar ascultare!

Și mai sunt unele aspecte, care, din punctul de vedere al maghiarilor sălăjeni (sau în general ardeleni), păreau ciudate: deși toate documentele oficiale promit – inclusiv Declarația de la Alba Iulia la punctul III.4 – *„Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești”*, se aplică totuși cenzura, drepturile și libertățile sunt limitate etc. Nu pare a fi vorba de ceea ce se promitea solemn! (și din acest motiv, funcționarii sau chiar simplii cetățeni sunt mai precauți, fără a mai vorbi de multe zvonuri care circulau pe atunci...)

În 25 iunie, comandantul garnizoanei Zalău dispune unele măsuri care nu sporesc moralul și așa scăzut al zălăuanilor:

- Firmele scrise în limba maghiară să fie înlocuite cu inscripții în limba română sau în limbile română și maghiară.

- *„Pe teritoriile ocupate de armata română se interzice utilizarea culorilor naționale maghiare, cei care nu vor respecta, vor fi aspru pedepsiți”.*

- *„Am aflat că unele persoane răuvoitoare și lipsite de conștiință au speriat locuitorii orașului cu știrea falsă cum că militarilor li s-ar permite jaful liber...” (17).* (Mai sus am făcut o referire la zvonuri...)

Cu puțin timp în urmă, prefectul Sălajului, G. Pop,

sesiza Consiliului Dirigent: „Am observat că soldații armatei fac multe abuzuri, jefuiesc, fură etc. Ar fi consult ca să se deie ordine cele mai severe pentru a se curma iregularitatea” (18). Prefectul formulează politicos, dar nu are putere asupra armatei. Și nu credem că se baza pe zvonuri... E vorba de o stare destul de confuză, autoritatea instituțiilor civile (prefectură, de pildă) suprapunându-se sau intersectându-se cu autoritatea armatei române.

În noiembrie 1919, în întreaga Românie s-au organizat alegeri parlamentare, la care reprezentanții minorității maghiare din teritoriile unificate, dar decamdată sub ocupația armatei române, nu au participat din motive obiective. Fiind cetățenii altui stat, cum să voteze la acele alegeri și cum să trimită reprezentanți în București, când pentru ei capitala se numea Budapesta? (Și nimeni nu a negat acest lucru în mod oficial!)

Iar tocmai în decembrie 1919, când România semnează la Paris „Tratatul privind protecția minorităților naționale”, comandamentul militar din Zalău dispune ca străzile orașului și dealurile să fie redenumite exclusiv cu denumiri românești: în cazul a 40 de străzi enumerate în ordin, doar la două se traduce denumirea din maghiară în limba română, iar în cazul viilor, din 12 la una singură. Toate celelalte străzi și vii vor primi denumiri exclusiv românești, din panteonul românesc, care erau prea puțin cunoscute de locuitorii orașului în anul 1919...

Deși inițial am zis că mă voi apleca asupra anilor 1918-1919, aş mai face o trimitere la o publicațiune (decret sau ordin) a comandamentului militar Zalău, din ianuarie 1920:

„PUBLICAȚIUNE

Ținând cont de faptul că data de 6 februarie (în vechiul calendar 24 ianuarie) este sărbătorirea principatelor Basarabiei, Ardealului și Bucovinei, deci sărbătoarea națională de unire a tuturor românilor, atrag atenția tuturor proprietarilor de bănci, magazine, fabrici și tuturor proprietarilor de case: clădirile lor să fie decorate cu tricolorul național românesc, precum am dispus în publicațiunea precedentă.

În această zi, magazinele vor fi închise și proprietarii sunt obligați să le decoreze cu steagul național românesc din material de textilă.

Seara, demonstrație cu torțe. Toate casele vor fi luminate.

În această zi, circulația este permisă toată noaptea și cafenelele pot fi deschise.

Detectivii și agenții de poliție sunt somați să asigure ordinea și respectarea cu desăvârșire a acestei dispoziții.

Căpitan, Turturescu, comandant”.

Pe lângă faptul că textul este destul de confuz din punct de vedere istoric, consider că educația patriotică, dacă se vrea, nu se poate face la poruncă, ci prin convingere. Iar dacă autoritățile românești ar fi vrut-o pentru noii sau viitorii cetățeni români (deoarece, în

1919 și până la 4 iunie 1920, locuitorii Transilvaniei nu erau de jure cetățeni români), trebuiau să facă „regimul românesc” mai atractiv și pentru locuitorii zonelor noi unite cu România. Puteau, astfel, să fie și mai convingători pentru cei decidenți (marile puteri), care până la urmă, la Paris, au aprobat voința și dorința românilor, luând decizii în favoarea României și a românilor.

Fiind Anul Centenar, am ales anii 1918-1919, deoarece au fost lunile marilor așteptări, speranțe și suferințe ori deziluzii sau chiar eșecuri, în funcție de tabăra fiecăruia. Însă așa e cu istoria; nu e cum vrem sau am vrea noi să fie, ci pur și simplu cum a fost. E drept, faptele pot fi interpretate, răstălmăcite, dar ele rămân fapte.

Unii sunt tentați să țină minte doar primul mileniu de istorie comună (până la 1918) și să uite ultimul secol (de la 1918 încoace), iar alții tocmai invers. Fiecare selectează fapte ce-i convin și ignoră restul evenimentelor istorice. Însă cele două epoci (mileniul și secolul) sunt una cu Istoria.

* „Am un vis, și anume că într-o bună zi, pe dealurile roșii din Georgia, fiii foștilor sclavi și fiii foștilor proprietari de sclavi vor putea să se așeze împreună la masa fraternității...” spunea regretatul **Martin Luther King** în 1963, pe care-l parafrazez în titlu.

Note:

(1) „Szilágyság” din 4 octombrie 1918. (În multe cazuri, când am preluat sau am citat din acest ziar, nu fac trimitere în note de subsol dacă în text este specificată data apariției ori și titlul ziarului.)

(2) Lupta românilor din „Țara Silvaniei” pentru drepturi politice și făurirea statului național unitar român (1905-1918), red. de Ioan Tomole, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, pp. 177-178.

(3) 1918/ 1919. Contribuții sălăjene la Marea Unire, redactori Cornel Grad – Doru E. Goron, Editura Limes, Zalău, 2000, pp. 191-192. (În continuare va fi citat: Grad-Goron, p.)

(4) Idem, p. 238.

(5) „Szilágyság” din 13 decembrie 1918.

(6) Ziarul „Unirea” de la Blaj, din 24 noiembrie 1918. (În textele de acum 100 de ani am respectat ortografia de atunci.)

(7) Grad-Goron, p. 92.

(8) Ibidem.

(9) Idem, p. 90.

(10) Idem p. 94 și ziarul local citat.

(11) Idem, p. 97.

(12) Idem, p. 237.

(13) Dănuț Pop – Doru E. Goron, Prefecții județului Sălaj. O istorie în documente, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2007, p. 96.

(În continuare va fi citat: Pop-Goron, p.)

(14) Idem, p. 93.

(15) Idem, p. 94.

(16) Idem, p. 96.

(17) Szilágyság, din 27 iunie, 1919.

(18) Pop-Goron, p. 95.

Anexe:

Ziarul „Românul” de la Arad, din 2 ianuarie 1919, publică două decrete regale preluate din Monitorul Oficial, privind Unirea Transilvaniei cu România și atribuțiile Consiliului Dirigent:

Monitorul oficial publică următorul decret: Art. 1. Ținuturile amintite în hotărârile adunării din Alba-Iulia sunt și rămân deapănurea unite cu regatul român. Al II-lea decret: Art. 1: În mod provizoriu până la definitivă aranjare a organizării României unite, însărcinăm conducerea serviciilor publice din ținuturile prevăzute în decretul legii consiliului dirigent din adunarea națională dela Alba-Iulia. Art. 2.: Vor rămâne însă în administrația guvernului regul afacerilor străne, armata, căile ferate, circulația financiară, vămile, imprumuturile publice și siguranța generală a statului. Art. 3. Ținuturile unite cu regatul României prin hotărârea adunării din Alba-Iulia vor fi reprezentate în guvern prin miniștri fără portofoliu. Art. 4.: Pentru lucrările care privesc aceste ținuturi, se vor mai numi prin decret regal, pe lângă departamentele ministeriale, — după propunerea miniștrilor fără portofoliu — consilieri speciali. Art. 5.: Consiliul dirigent în primul rând are misiunea de a ne prezenta în cel mai scurt timp, pentru ținuturile asupra cărora i se dă administrație, proiectul de reformă electorală și proiectul de reformă agrară.

Ziarul „Patria” despre „bătălia” de la Zalău din februarie 1919.

(Preluat din volumul: 1918/1919. Contribuții sălăje-ne la Marea Unire, redactori Cornel Grad – Doru E. Goron, Editura Limes, Zalău, 2000.)

Apáthy la locul lui.

Ieri în 2/15 Ianuarie a fost deținut în Cluj din partea armatei române fostul comisar ardelean unguresc faimosul APÁTHY, și a fost escortat la Sibiu.

Motivul acestei măsuri, care se așteaptă de mult, este, că și după ocuparea Clujului a agitat și chiar somat bandele săcuiești de dincolo de Cluj, să atace armata română, care înaintea.

Un milion coroane haraciu.

Pentru despăgubirea familiilor soldaților români, morți în comuna Țigani — pus la cale de săcuții lui Apáthy — s'a aruncat pe orașul Cluj un haraciu de un milion coroane.

Cazul din Țigani se anchetează cu toată severitatea, și vinovații nu vor scăpa.

Ziarul „Unirea” de la Blaj, din 17 ianuarie 1919, despre efectele incidentului de la Crișeni (Țigani pe atunci).

După Arad — Zelau *).

Armata română era așteptată cu multă însuflețire și dragoste pe 15 Ianuarie 1919 în Zelau — com. Selagiu. Zelau și-a trimis parlamentar la comandamentul armatei române în Jibou, asigurând comandamentul, că armatei române, la intrarea lui, în Zelau, nu i-se va întâmpla nimic. În baza acestor asigurări oficiale, fiind parlamentari pretorele și vice-căpitanul poliției, a plecat o patrulă de 40 inși cu trenul la Zelau. În intervalul acesta maghiarii au subminat, la gara Țigani, calea ferată. Urmarea a fost, că patrula s'a nimerit — 30 morți și 10 mortal răniți. — Faptul acesta dureros de sigur va stoarce ferbinți lacrimi din ochii fiecărui român, văzând, cum stăpânitorii noștri de ieri și în clipele din urmă a dispa-

*) Sosită cu întârziere.

Altă referire din ziarul „Unirea” despre incidentul de la Crișeni.

„Szilágy-ság” din 27 decembrie 1918, cu două articole: 1. „Viitorul” și 2. „Vin românii”.

Din colecția personală Daniel Mureșan

Ady Endre

S-a născut într-un sat de pe valea Eriului, Mecențiu, în vechiul județ Sălaj (azi în Satu Mare), la 22 noiembrie 1877, într-o familie de nobili scăpătați, având o vechime de peste cinci secole. Studiile, începute în satul natal, le-a continuat la Carei și Zalău, însă dreptul, urmat o vreme la Debrețin, nu-l va termina, poetul simțind mai seducătoare alte chemări. Prin căsătoria cu Boncza Berta va dobândi ca zestre Castelul de la Ciucea, de al cărui farmec va avea parte un timp prea scurt (1915-1919). În 27 ianuarie 1919 va muri într-un sanatoriu din Budapesta. Ady Endre este considerat cel dintâi poet maghiar modern. Selecția poeziei *Din Eriu până-n Ocean* o facem din prima reeditare a volumului *Ady Endre – Sânge și aur*, apărut în 1930 la Oradea, în condiții grafice, atunci greu de egalat.

Din Eriu până-n ocean

Un șanț plin de mocirlă și somnoros e Eriul,
Cu trestie pe apă, cu păpuriș pe maluri,
Dar Crasna, Someș, Tisa și Dunărea bătrână
Până-n Ocean, cu ele, îi poartă spuma-n valuri.

Și dacă peste mine se darmă înălțimea,
Și sute de blesteme mă-nlănțuiesc în sânge
Și mii de cârtiți urcă dur dig de mușuroaie,
Până-n Ocean, odată, eu totuși voi ajunge.

O vreau: aceasta-i trista și oarba îndrăzneală.
O vreau: minunea lumii în asta se ascunde:
Un cineva din Eriu să plece-ncet în zare
Și-n marele și sfântul Ocean să se cufunde...

(Din volumul *Sânge și aur*, traduceri din
ungurește de George A. Petre, Editura Cogito,
Oradea, 1996)